

Univerzita Palackého
v Olomouci

Univerzita Palackého v Olomouci

Katedra rozvojových a environmentálních studií

Studijní program: P1314 Geografie

obor: Mezinárodní rozvojová studia

***Obchodní politika jako nástroj
environmentálně udržitelného rozvoje***

Mgr. Kateřina Hradilová

Školitel: Doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.

Olomouc, 2020

Autorské prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci doktorského studia Mezinárodní rozvojová studia na Katedře environmentálních a rozvojových studií Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci vypracovala samostatně pod vedením pana Doc. RNDr. Pavla Nováčka, CSc.

Všechny použité materiály a zdroje jsou citovány s ohledem na vědeckou etiku, autorská práva a zákony na ochranu duševního vlastnictví. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Olomouci, dne 26. 4. 2020

Mgr. Kateřina Hradilová

Poděkování

Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala svému školiteli panu Doc. RNDr. Pavlu Nováčkovi, CSc. za odborné vedení mé práce, vstřícný přístup, cenné rady a čas, který mi věnoval. Chtěla bych také poděkovat panu Mgr. Ondřeji Svobodovi za cenné připomínky při zpracování této práce a jeho ochotu. V neposlední řadě děkuji také svým nejbližším za jejich trpělivost a podporu.

Abstrakt

Mezinárodní obchod je motorem ekonomického růstu a také klíčovým faktorem pro plnění Agendy 2030 a s ní spjatých cílů udržitelného rozvoje (SDGs). Pravidla obchodu a obchodní dohody určují, jak jsou přírodní zdroje využívány a jaký tlak je vyvíjen na životní prostředí. Klíčovou výzkumnou otázkou této disertační práce je, jak obchodní politika může přispět k environmentálně udržitelnému rozvoji. Disertační práce úvodem popisuje současné trendy mezinárodního obchodu a nastiňuje souvislosti z hlediska životního prostředí. Následující část se zabývá vztahem mezi globalizací a životním prostředím a soustředí se zejména na ekonomický růst, mezinárodní obchod a dopravu. Práce podává přehled o diskuzi k obchodu a životnímu prostředí ve Světové obchodní organizaci (WTO), včetně příkladů sporů ve věci obchodu a životního prostředí a současně diskutovaných témat jako význam liberalizace environmentálního zboží a služeb nebo problematika subvencí do rybolovu. Závěrečná část se soustředí na aktuální trendy v oblasti obchodu a životního prostředí v bilaterálních a regionálních obchodních dohodách. Práce srovnává přístup obchodních dohod EU a USA se snahou vytyčit přežitosti pro posílení rámce EU.

Klíčová slova:

Obchodní dohody, Světová obchodní organizace, obchodní politika, globalizace, udržitelný rozvoj

Summary

International trade is an engine for economic growth and a key factor for implementation of Agenda 2030 and related Sustainable Development Goals (SDGs). Trade rules and Free Trade Agreements determine the use of natural resources and pressure made on environment. The key research question is how trade policy can contribute to sustainable development. First, the dissertation describes the current trends of international trade and discusses implication with respect to environment. Second, it analyses the relationship between globalisation and environment, while focusing on economic growth, international trade and transport. Next, the dissertation provides an overview of environmental related discussions in the World Trade Organisation (WTO), including examples of environmental disputes and currently discussed issues such as liberalisation of environmental goods and services or fisheries subsidies. Finally, this dissertation explores the current trends of trade and environment in bilateral and regional Free Trade Agreements. It compares the EU and US approach with an aim to define the opportunities for strengthening the EU framework.

Keywords:

Free Trade Agreements, World Trade Organisation, trade policy, globalisation, sustainable development

Seznam grafů, schémat a tabulek

Grafy

Graf č. 1: Růst objemu světového exportu zboží mezi lety 1960 - 2018

Graf č. 2: Globální emise CO₂ (kilotuny) mezi lety 1969–2014

Graf č. 3: Domácí materiálová spotřeba v zemích OECD a BRIICS* v letech 1995–2017 (miliony tun)

Graf č. 4: Růst populace v období 1960–2019 a odhady budoucího vývoje (2020–2050)

Graf č. 5: Environmentální Kuznetsova křivka

Graf č. 6: Trendy v oblasti růstu HDP, spotřeby energie a materiálů (Čína, Německo, OECD, svět) mezi lety 1990 – 2012

Schémata

Schéma č. 1: Dimenze obchodní politiky

Schéma č. 2: Čtyři fáze průmyslové revoluce

Schéma č. 3: Koncept rozdvojení

Schéma č. 4: Základní principy WTO

Schéma č. 5: Organizační struktura WTO a postavení Výboru pro obchod a životní prostředí

Schéma č. 6: Stádia řešení sporů ve WTO

Schéma č. 7: Řešení sporů dle přístupu EU

Schéma č. 8: Řešení sporů dle přístupu USA

Schéma č. 9: Účastníci CPTPP

Schéma č. 10: Fáze SIA

Tabulky

Tabulka č. 1: Vliv obchodu na životní prostředí: příležitosti a výzvy

Tabulka č. 2: Originální 10ti bodový pracovní program CTE

Tabulka č. 3: Přehled vybraných sporů v oblasti environmentální tematiky v rámci GATT/WTO

Tabulka č. 4: Stručná anotace vybraných sporů v oblasti environmentální tematiky v rámci GATT/WTO

Tabulka č. 5: Spor II. mezi Mexikem a USA ohledně dovozu tuňáků: závěry panelu odborníků a odvolacího orgánu WTO

Tabulka č. 6: Dopady EGA dle studie posouzení dopadů na udržitelnost

Tabulka č. 7: Příklady environmentálních služeb dle jednotlivých modů jejich poskytování

Tabulka č. 8: Definice nelegálního, neohlášeného a neregulovaného rybolovu (IUU)

Tabulka č. 9: Tematické články k ochraně životního prostředí v USMCA

Tabulka č. 10: Tematické články k ochraně životního prostředí: USMCA x CPTPP

Tabulka č. 11: Typy dopadových studií k obchodním dohodám EU

Tabulka č. 12: Environmentální dopady dle studie posouzení dopadů na udržitelnost v FTA EU-Japonsko

Tabulka č. 13: Environmentální dopady dle studie o environmentálním posouzení FTA mezi USA a Korejskou republikou

Seznam zkratk

zkratka	česky	anglicky
AIDCP	Dohoda o mezinárodním programu k ochraně delfínů	<i>Agreement on the International Dolphin Conservation Program</i>
APEC	Asijsko-pacifické hospodářské společenství	<i>Asia-Pacific Economic Cooperation</i>
CBD	Úmluva o biologické rozmanitosti	<i>Convention on Biological Diversity</i>
CETA	Komplexní hospodářská a obchodní dohoda (mezi EU a Kanadou)	<i>Comprehensive Economic and Trade Agreement</i>
CITES	Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin	<i>Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora</i>
COVID-19	Koronavirus	<i>Coronavirus</i>
CPC	Centrální klasifikace produkce	<i>Central Product Classification</i>
CPTPP	Komplexní a progresivní dohoda pro trans-pacifické partnerství	<i>Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership</i>
CSR	Společenská odpovědnost firem	<i>Corporate Social Responsibility</i>
CTE	Výbor pro obchod a životní prostředí	<i>Committee on Trade and Environment</i>
CTE-SS	Zvláštní zasedání Výboru pro obchod a životní prostředí	<i>Committee on Trade and Environment - Special Session</i>
DAG	Domácí poradní skupiny	<i>Domestic Advisory Group</i>
dB	Decibel	<i>Decibel</i>
DPCIA	Zákon o spotřebitelských informacích k ochraně delfínů	<i>Dolphin Protection Consumer Information Act</i>
EGA	Dohoda o environmentálním zboží	<i>Environmental Goods Agreement</i>
EHS	Evropské hospodářské společenství	<i>European Economic Community</i>
EIA	Studie o posuzování vlivů na životní prostředí	<i>Environmental Impact Assessment</i>
EKC	Environmentální Kuznetsova křivka	<i>Environmental Kuznets Curve</i>
EMIT	Pracovní skupina pro opatření v oblasti životního prostředí a mezinárodního obchodu	<i>Group on Environmental Measures and International Trade</i>
EPAs	Dohody o ekonomickém partnerství	<i>Economic Partnership Agreements</i>
EU	Evropská unie	<i>European Union</i>
FAO	Organizace pro výživu a zemědělství	<i>Food and Agriculture Organization</i>
FTA	Dohoda o volném obchodu	<i>Free Trade Agreement</i>
GATS	Všeobecná dohoda o obchodu službami	<i>General Agreement on Trade in Services</i>

GATT	Všeobecná dohoda o clech a obchodu	<i>General Agreement on Tariffs and Trade</i>
GSP	Systém všeobecných celních preferencí	<i>Generalised Scheme of Preferences</i>
GVC	Globální hodnotové řetězce	<i>Global Value Chains</i>
HDP	Hrubý domácí produkt	<i>Gross Domestic Product</i>
IMO	Mezinárodní námořní organizace	<i>International Maritime Organization</i>
IPOA	Mezinárodní akční plán k prevenci, odstrašení a eliminování nelegálního, neohlášeného a neregulovaného rybolovu	<i>International Plan of Action to Prevent, Deter, and Eliminate Illegal, Unreported and Unregulated Fishing</i>
ITO	Mezinárodní obchodní organizace	<i>International Trade Organisation</i>
IUU	nelegální, neohlášený a neregulovaný rybolov	<i>Illegal, Unreported and Unregulated Fishing</i>
LDCs	nejméně rozvinuté země	<i>Least Developed Countries</i>
MARPOL	Mezinárodní úmluva o prevenci znečištění životního prostředí z lodní dopravy	<i>International Convention for the Prevention of Pollution from Ships</i>
MEAs	Mezinárodní environmentální úmluvy	<i>multilateral environmental agreements</i>
MERCOSUR	Společný trh Jihu	<i>Mercado Común del Sur (španělsky)</i>
MFN	Doložka nejvyšších výhod	<i>Most Favored Nation</i>
MMF	Mezinárodní měnový fond	<i>International Monetary Fund</i>
NAAEC	Severoamerická dohoda o spolupráci v životním prostředí	<i>North American Agreement On Environmental Cooperation</i>
NAFTA	Severoamerická dohoda o volném obchodu	<i>North American Free Trade Agreement</i>
NT	Národní zacházení	<i>National Treatment</i>
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj	<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>
OSN	Organizace spojených národů	<i>United Nations</i>
RBC	odpovědné obchodní chování	<i>Responsible Business Conduct</i>
RFMO	Regionální organizace pro řízení rybolovu	<i>Regional fisheries management organisations</i>
SCM	Dohoda o subvencích a vyrovnávacích opatřeních	<i>Agreement on Subsidies and Countervailing Measures</i>
SDGs	Cíle udržitelného rozvoje	<i>Sustainable Development Goals</i>
SIA	Studie o posouzení dopadu udržitelnosti	<i>Sustainable Impact Assessment</i>
SPS	Dohoda o sanitárních a fytosanitárních opatřeních	<i>Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures</i>
TBT	Dohoda o technických překážkách obchodu	<i>Agreement on Technical Barriers to Trade</i>
TiSA	Vícestranná dohoda o obchodu službami	<i>Trade in Services Agreement</i>
TPA	Pravomoc k podpoře obchodu	<i>Trade Promotion Authority</i>

TPP	Dohoda o Trans-pacifickém partnerství	<i>Agreement for Trans-Pacific Partnership</i>
TRIPS	Dohoda o obchodních aspektech práv duševního vlastnictví	<i>Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights</i>
TSD	Kapitoly k obchodu a udržitelnému rozvoji	<i>Trade and Sustainable Development chapters</i>
TTIP	Transatlantické obchodní a investiční partnerství	<i>Transatlantic Trade and Investment Partnership</i>
UNCLOS	Úmluva OSN o mořském právu	<i>United Nations Convention on the Law of the Sea</i>
UNFCCC	Rámcová úmluva OSN o změně klimatu	<i>United Nations Framework Convention on Climate Change</i>
USD	Americký dolar	<i>United States Dollar</i>
USMCA	Dohoda mezi USA, Kanadou a Mexikem	<i>Agreement between the United States of America, the United Mexican States, and Canada</i>
USTR	Americký obchodní zmocněnec	<i>United States Trade Representative</i>
WTO	Světová obchodní organizace	<i>World Trade Organisation</i>

Obsah

1. ÚVOD, CÍLE PRÁCE A METODOLOGIE.....	12
2. SOUČASNÉ TRENDY MEZINÁRODNÍHO OBCHODU	15
2.1 Faktory ovlivňující globalizaci.....	17
2.2 Digitalizace mezinárodního obchodu a obchod službami	19
2.2.1 Elektronický obchod	20
2.2.2 Církulární ekonomika	21
3. GLOBALIZACE A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ.....	26
3.1 Ekonomický růst a životní prostředí	26
3.1.1 Vývoj diskuzí v oblasti ekonomického růstu a udržitelného rozvoje.....	28
3.1.2 Teoretický rámec: ekonomický růst a životní prostředí.....	29
3.2 Mezinárodní obchod a životní prostředí.....	32
3.3 Mezinárodní doprava a životní prostředí.....	35
4. WTO A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ.....	38
4.1 Funkce a základní principy WTO	38
4.2 Předpoklady jednání o obchodu a životním prostředí ve WTO	39
4.3 Problematika životního prostředí v GATT.....	40
4.4 Organizační struktura WTO a Výbor pro obchod a životního prostředí.....	41
4.5 Vyjednávání o obchodu a životním prostředí v rámci kola z Dauhá	43
4.6. Vztah WTO a mezinárodních environmentálních úmluv.....	44
5. PRAVIDLA A SPORY WTO V OBLASTI ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ	46
5.1 Texty WTO relevantní z hlediska životního prostředí	46
5.1.1 Všeobecná dohoda o clech a obchodu (GATT, 1994)	46
5.1.2 Všeobecná dohoda o obchodu službami (GATS).....	47
5.1.3 Dohoda o technických překážkách obchodu (TBT).....	48
5.1.4 Dohoda o sanitárních a fytosanitárních opatřeních (SPS).....	49
5.1.5 Dohoda o obchodních aspektech práv duševního vlastnictví (TRIPS).....	49
5.2 Úvod do mechanismu řešení sporů WTO.....	50
5.3 Spory v oblasti životního prostředí řešené v rámci GATT/WTO	51
5.3.1 Případová studie: Spor o tuňáky a delfíny.....	53
6. AKTUÁLNÍ OTÁZKY WTO.....	57
6.1 Liberalizace obchodu s environmentálním zbožím a službami.....	57
6.1.1 Liberalizace environmentálního zboží.....	58
6.1.2 Liberalizace environmentálních služeb	61
6.2 Vyjednávání o subvencích do rybolovu	63

7. OBCHOD A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ V BILATERÁLNÍCH A REGIONÁLNÍCH OBCHODNÍCH DOHODÁCH	67
7.1 Environmentální závazky v obchodních dohodách.....	67
7.2 Přístup EU	69
7.2.1. Hodnotový rámec obchodní politiky EU.....	69
7.2.1. Obsah kapitol k obchodu a udržitelnému rozvoji v FTAs EU	71
7.3 Přístup USA.....	75
7.3.1. Kapitoly k životnímu prostředí v obchodních dohodách USA.....	77
7.3.2. Environmentální závazky v USMCA.....	78
7.3.3. Šíření modelu USA na globální úrovni: CPTPP	82
7.4. Efektivita vymáhání environmentálních závazků v obchodních dohodách EU a USA	84
7.5 Studie o posouzení dopadů obchodních dohod na životní prostředí.....	87
7.4.1. Přístup EU	87
7.4.2. Přístup USA.....	90
8. DISKUZE	92
9. ZÁVĚR	98
ZDROJE	100
PŘÍLOHY	116
Příloha I: Seznam členů s pozorovatelským statusem v CTE.....	116
Příloha II: Přehled vybraných relevantních MEAs z pohledu WTO.....	117

1. ÚVOD, CÍLE PRÁCE A METODOLOGIE

Mezinárodní obchod je motorem ekonomického růstu a hybnou silou pokroku. Nejvýznamnější transformace mezinárodního obchodu je spjata s procesem globalizace během posledních čtyř dekad. Globalizace souvisí s rostoucí propojeností světové ekonomiky a kultur díky přeshraničnímu obchodu zbožím a službami, toku investic a pohybu osob a informací. Liberalizace obchodu prostřednictvím dohod o volném obchodu je považována za hlavní nástroj urychlování globalizace. Po staletích technologického a ekonomického pokroku je nyní svět propojen více než kdy dříve, nicméně přínosy globalizace jsou zpochybňovány. Politický vývoj v posledních letech doprovázený rostoucím populismem a protekcionismem přinesl řadu otázek o budoucnosti integrované světové ekonomiky a liberálně ekonomického uspořádání. Rostoucí skepticismus ze strany občanské společnosti o dopadech obchodu na životní prostředí vyžaduje, aby dohody o volném obchodu, lépe refletovaly obavy ve spojitosti s udržitelným rozvojem.

Environmentální udržitelnost je globální prioritou, která přesahuje hranice jednotlivých států. Lidstvo v současné době čelí významným environmentálním problémům jako klimatická změna, znečištění ovzduší, úbytek biodiverzity, nedostatek vody a její znečištění, rostoucí ekologická stopa apod. Tyto globální výzvy vyžadují koordinovaný přístup ze strany mezinárodního společenství. V roce 2015 přijaly Spojené národy Agendu 2030, která představuje univerzální cíle pro podporu udržitelného rozvoje. V roce 2016 byla přijata Pařížská dohoda v boji proti klimatické změně. K ochraně životního prostředí je třeba přistupovat komplexně a environmentální udržitelnost integrovat napříč různými veřejnými politikami. Obchodní politika zde hraje stěžejní roli.

Klíčová výzkumná otázka a cíle práce

Klíčovou výzkumnou otázkou této disertační práce je, jak obchodní politika může přispět k environmentálně udržitelnému rozvoji. Hlavním cílem práce je definovat příležitosti, kde dohody o volném obchodu mohou podpořit udržitelný rozvoj a boj s globálními environmentálními problémy, kterým lidstvo čelí. K tomuto účelu práce stanovuje tři dílčí cíle:

- **Dílčí cíl 1:** Popsat aktuální trendy mezinárodního obchodu a determinovat možné implikace z hlediska životního prostředí. Analyzovat vzájemný vztah mezi fenoménem globalizace a dopadem na životní prostředí, zejména ve spojitosti s obchodem.
- **Dílčí cíl 2:** Představit roli Světové obchodní organizace (WTO) ve tvorbě obchodní politiky, jež reflektuje environmentální aspekty. Definovat klíčové příležitosti, kterými multilaterální obchodní systém může přispět k environmentálně udržitelnému rozvoji.
- **Dílčí cíl 3:** Charakterizovat současnou praxi promítání environmentálních závazků do bilaterálních a regionálních dohod o volném obchodu. Porovnat přístup EU a USA a vytyčit přležitosti pro posílení rámce EU.

Disertační práce je strukturována do osmi kapitol. Úvodní kapitola vytyčuje cíle práce, metodologii a teoretická východiska práce. Druhá kapitola popisuje současné trendy mezinárodního obchodu, soustředí se na rostoucí digitalizaci obchodu a vyvozuje možné implikace z hlediska životního prostředí. Autorka rovněž rozebírá faktory globalizace a výzvy, kterým zde čelíme, a v kontextu aktuálního světového dění se zamýšlí nad budoucností volného obchodu. Třetí kapitola analyzuje dopad globalizace na životní prostředí, který zkoumá ve třech rovinách: ekonomický růst, mezinárodní obchod a mezinárodní doprava.

Čtvrtá, pátá a šestá kapitola se zaměřují na mnohostranný obchodní systém, jež představuje Světová obchodní organizace (WTO). Čtvrtá kapitola popisuje, jakým způsobem se environmentální problematika promítá do činnosti WTO. Pátá kapitola analyzuje právní texty WTO relevantní z hlediska životního prostředí a přibližuje spory v oblasti životního prostředí řešené v rámci GATT/WTO, což je také doplněno případovou studií. Šestá kapitola se soustředí na aktuální témata, kterými WTO může přispět k prosazování udržitelného rozvoje na globální úrovni. Konkrétně se jedná o dohodu o liberalizaci environmentálního zboží a služeb a dohodu o subvencích do rybolovu.

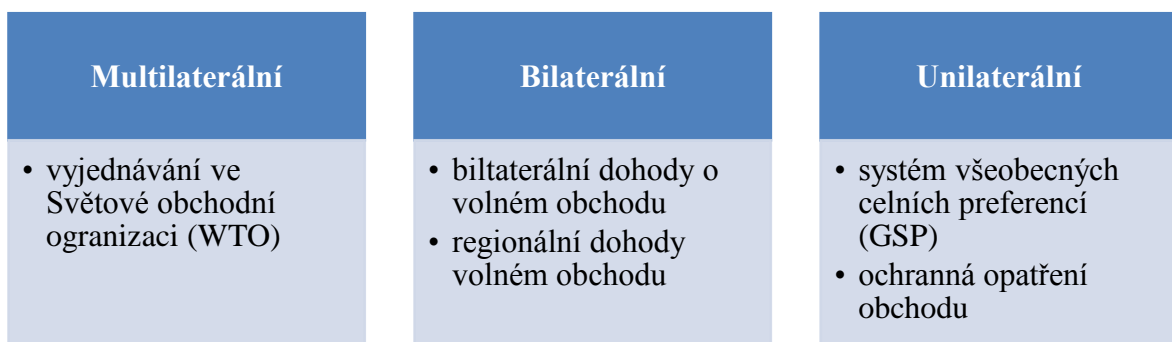
Sedmá kapitola zkoumá aktuální trendy promítání environmentálních závazků v bilaterálních a regionálních obchodních dohodách. Práce srovnává přístup obchodních dohod EU a USA z hlediska rozsahu pokrytých environmentálních ustanovení a mechanismu řešení sporů. Zabývá se rovněž otázkou efektivitě vymáhání závazků v obchodních dohodách EU a USA. Aktuální trendy ve vztahu k životnímu prostředí v regionálních obchodních dohodách jsou zmapovány prostřednictvím komparativní analýzy obchodní dohody mezi USA, Kanadou a Mexikem (USMCA) a Komplexní a progresivní dohody pro Trans-pacifické partnerství (CPTPP). Tato kapitola rovněž přibližuje význam studií o posouzení dopadů obchodních dohod na udržitelnost a porovnává přístup EU a USA. Závěrečná osmá kapitola diskutuje výstupy disertační práce a shrnuje odpovědi k výše zmíněným cílům disertační práce.

Metodologie a teoretická východiska práce

Tato disertační práce je založena na rešeršně-kompilační metodě a komparativní analýze. Opírá se o akademickou literaturu a zprávy mezinárodních organizací, socioekonomické a environmentální indikátory a primární zdroje, kterými jsou v tomto případě dohody o volném obchodu. Teoretickým východiskem práce je koncepce společné obchodní politiky podle článku 207 Smlouvy o fungování Evropské Unie, dle kterého je společná obchodní politika ve výlučné pravomoci EU a zakládá se na jednotných principech, pokud jde o celní sazby, uzavírání dohod o volném obchodu, obchodní aspekty duševního vlastnictví, přímé zahraniční investice, opatření na ochranu obchodu, jako jsou opatření pro případ dumpingu a subvencování aj. (SFEU, 2012).

Na obchodní politiku lze nahlížet z hlediska třech dimenzí: multilaterální, bilaterální a unilaterální. Multilaterální dimenzí se rozumí mnohostranná obchodní vyjednávání v rámci Světové obchodní organizace (WTO). Bilaterální dimenze je spojena s bilaterálními a regionálními dohodami o volném obchodu. Unilaterální dimenze se vztahuje na systém všeobecných celních preferencí (GSP) zaměřený na rozvojové země a ochranná opatření obchodu (viz schéma č. 1). Tato disertační práce se zabývá nástroji pro podporu udržitelného rozvoje z hlediska multilaterální a bilaterální dimenze obchodní politiky, soustředí se tedy na vyjednávání v rámci WTO, bilaterální a regionální dohody o volném obchodu.

Schéma č. 1: Dimenze obchodní politiky

Vlastní zpracování

2. SOUČASNÉ TRENDY MEZINÁRODNÍHO OBCHODU

Druhá kapitola rozebírá současné trendy mezinárodního obchodu. Kapitola 2.1 popisuje proces globalizace a faktory, které zde hrají roli. Kapitola 2.2 se zaměřuje na současný trend digitalizace mezinárodního obchodu včetně rostoucí role sektoru služeb a nastiňuje implikace z hlediska udržitelného rozvoje. Kapitola 2.3 se zamýšlí se nad budoucností volného obchodu v kontextu s aktuálními trendy jako je růst protekcionismu a populismu.

Mezinárodní obchod sahá hluboko do minulosti lidstva a je spojen s ekonomickým rozvojem a prosperitou. Integrace rozvojových zemí do globální ekonomiky souvisí s poklesem míry absolutní chudoby. Zatímco v roce 1990 žilo v absolutní chudobě¹ 1,85 miliard lidí, v roce 2015 tento počet klesl na 736 milionů (World Bank, 2019a). Tyto údaje je však třeba srovnat s populačním růstem. Mezi roky 1990 – 2015 se světová populace zvýšila o více než 2 miliardy lidí (Worldometer, 2020). Mnoho zemí, včetně Číny nebo „asijských tygrů“², využilo exportně orientované politiky jako nástroj pro redukci chudoby a nastartování rozvoje. Nejvýznamnější transformace mezinárodního obchodu souvisí s procesem globalizace během posledních čtyř dekad. Globalizace je spjata s rostoucí propojeností světové ekonomiky a kultur díky přeshraničnímu obchodu zbožím a službami, toku investic a pohybu osob a informací. V souvislosti s globalizací a ekonomickým růstem v řadě regionů se světové HDP zvýšilo ze 1,4 bilionů USD v roce 1960 na 86 bilionů USD v roce 2018 (World Bank, 2019b). Za zlatou éru globalizace je považováno období mezi lety 1990–2010, kdy došlo k růstu mezinárodního obchodu v souvislosti s poklesem cen dopravy a komunikace, snižováním cel a liberalizací finančního systému (Economist, 2019).

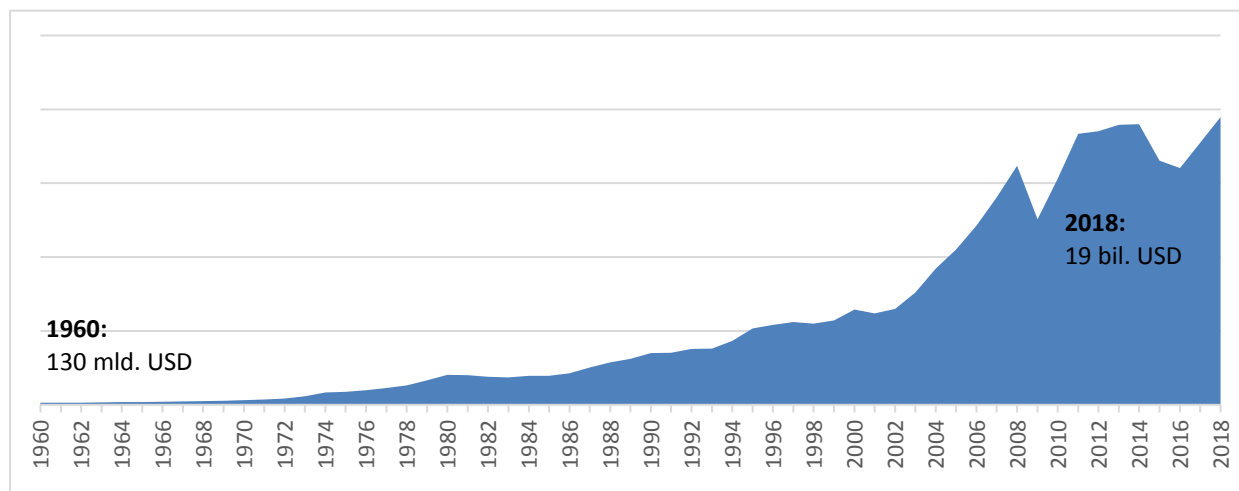
Po staletích technologického a ekonomického pokroku je nyní svět propojen více než kdy dříve. Mezinárodní obchod, výroba a investice fungují na základě globálních hodnotových řetězců (GVC), které zahrnují řetězec aktivit, které jsou nutné pro výrobu finálního produktu. Graf č. 1 zobrazuje růst objemu světového exportu zboží mezi lety 1960–2018. Zatímco v roce 1960 činil objem světového exportu 130 miliard USD, v roce 2018 dosáhl objem světového exportu 19 bilionů USD. Světový objem exportu od roku 1960 konstantně rostl, kdy nejrychlejší růst lze pozorovat od přelomu tisíciletí. Zlom nastal se světovou finanční krizí v roce 2008. V roce 2016 lze pozorovat druhý nejpomalejší růst světového exportu od finanční krize v roce 2008. V současné době světovou ekonomiku významně zasáhla pandemie koronaviru (COVID-19). Světová obchodní organizace (WTO) odhaduje pokles světového obchodu v roce 2020 o 13 – 32 % (WTO, 2020).

---

¹ Dle Světové Banky se jedná o příjem méně než 1,90 USD na osobu / den.

² Jižní Korea, Hongkong, Singapur, Tchaj-wan.

Graf č. 1: Růst objemu světového exportu zboží mezi lety 1960 - 2018

Vlastní zpracování dle WTO Data (2019)

Globalizace a politiky neoliberalismu, které jsou spjaty s deregulací ekonomiky, liberalizací obchodu a privatizací, jsou doprovázeny rozvojem globálního kapitalismu a konzumního způsobu života. Globální kapitalismus má následující charakteristiky. Za prvé, výroba se odehrává na globální úrovni v rámci globálních hodnotových řetězců. Za druhé, firmy mohou poptávat pracovní sílu globálně a neomezovat se pouze na pracovní trh uvnitř mateřské země. Za třetí, finanční systém operuje globálně. Za čtvrté, nadnárodní společnosti ovlivňují politiku, obchod a výrobu na globální úrovni. Za páté, v centru globálního systému vládnutí stojí několik mezinárodních organizací jako je Světová obchodní organizace (WTO), Organizace spojených národů (OSN), Mezinárodní měnový fond (MMF), Světová banka nebo skupina G20 (Thompson, 2018).

Globalizace prochází transformací a struktura globálních hodnotových řetězců se mění. Tyto trendy souvisí s digitalizací a rostoucím významem služeb. Platí, že nejvyšší přidaná hodnota v GVC je tvořena sektorem služeb, jako je věda a výzkum, marketing, distribuce apod. Zatímco mezi lety 1990–2000 se odvíjel rozvoj GVC zejména od nákladů na pracovní sílu, dnes je pouze 18 % světového obchodu založeno na rozdílech ve mzdách. Většina světového obchodu se v dnešní době neodehrává mezi nízkopříjmovými a vyspělými zeměmi. Významné faktory, které ovlivňují investiční rozhodování firem, souvisí s přístupem ke vzdělané pracovní síle nebo surovinám, blízkosti spotřebitelům nebo vysokou kvalitou infrastruktury (MGI, 2019).

Změny v charakteru globálního obchodu souvisí také se strukturálními změnami uvnitř čínské ekonomiky a růstem střední třídy, kdy Čína přechází od exportně orientovaného růstu k růstu založeném na domácí spotřebě. V roce 2001, kdy Čína vstoupila do Světové obchodní organizace (WTO) její průmyslové exporty prudce vzrostly, zejména pokud jde o elektroniku, spotřební zboží a komponenty v dopravním průmyslu. Čína v současné době představuje polovinu světové výroby v oblasti sklářství, cementu, keramiky, elektroniky, textilního a oděvního průmyslu. Zatímco dříve

Čína byla „světovou montovnou“, během posledních let se v Číně rozvinuly více komplexní domácí dodavatelské řetězce s technologicky vyspělými odvětvími. Trendy v posilování domácí výroby se projevují také v dalších rozvojových zemích jako Vietnam, Bangladéš, Malajsie, Indie nebo Indonésie, které pojalý významnou část GVC. Tyto trendy vypovídají o rostoucí regionalizaci GVC (MGI, 2019).

2.1 Faktory ovlivňující globalizaci

Za hlavní nástroj urychlování globalizace jsou považovány technologické inovace, politický vývoj a obchodní politiky. Pokud jde o technologické inovace, významný vliv na globalizaci mělo zjednodušení a snížení nákladů mezinárodní přepravy a komunikace spojené s rozvojem letecké a pozemní dopravy, námořní přepravy a rozvoj informačních a komunikačních technologií. K urychlení tempa globalizace přispěly také změny ve výrobních metodách, které vytvořily nové obchodovatelné zboží (např. plasty) nebo přispěly ke zvýšení výrobních kapacit potravinářského průmyslu (např. zelená revoluce v zemědělství). Dalším faktorem souvisejícím s globalizací jsou politické okolnosti. Studená válka rozdělila světové uspořádání na „první svět“ (Západ), „druhý svět“ (Východ) a „třetí“ svět (rozvojové země). Ekonomická reforma v Číně, pád Berlínské zdi a rozpad Sovětského svazu následně přispěly ke globální ekonomické integraci (WTO, 2008).

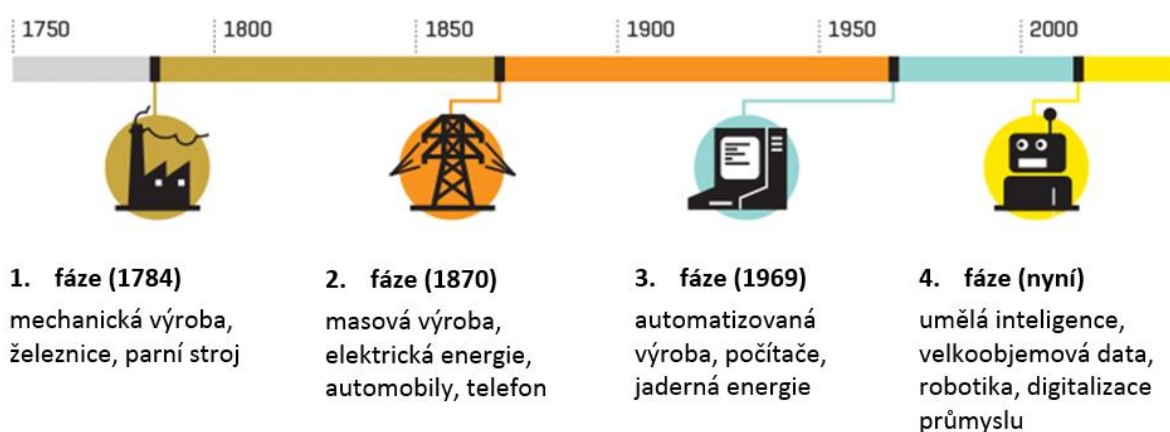
V neposlední řadě hrají v procesu globalizace zásadní roli také ekonomické a obchodní politiky, které vedou ke snížení překážek mezinárodního obchodu. Řada rozvojových zemí zejména v Asii a Latinské Americe v poválečném období prosazovala národní politiky zaměřené na posílení domácího průmyslu doprovázené vysokými cly na import zboží. V 80. letech od této strategie některé země upustily a otevřely se mezinárodnímu obchodu. Strategie tzv. „exportně orientovaného růstu“, která je spojena zejména s nově industrializovanými asijskými zeměmi, se stala modelem úspěšného ekonomického rozvoje (WTO, 2008).

Po druhé světové válce položila základy liberálnímu ekonomickému řádu bretonwoodská konference vytvořením Světové banky a Mezinárodního měnového fondu (MMF). Bretonwoodská dohoda rovněž zahrnovala plány na vytvoření Mezinárodní obchodní organizace (ITO), se statutem specializované agentury OSN, zaměřené na mezinárodní obchod. Tyto plány se však neuskutečnily (WTO, 2019a). Místo ITO tak nakonec k liberalizaci obchodu na multilaterální úrovni přispěla pouze Všeobecná dohoda o clech a obchodu (GATT), jež byla sjednána v roce 1947. V roce 1995 vznikla Světová obchodní organizace (WTO), která dohodu GATT zakotvila do svého obchodně-právního rámce. Vznik WTO přispěl k dalšímu růstu objemu mezinárodního obchodu v 90. letech. Během let 1947–2014 bylo sjednáno více než 700 dohod o volném obchodu, přičemž většina z nich od roku 1990 (Bartlesmann Stiftung, 2019).

Historie globalizace úzce souvisí s rozvojem průmyslu. V průběhu historie lidstva se průmyslová výroba vyvíjela díky převratným technologickým inovacím a novým zdrojům energie, které významně zvýšily produktivitu (viz schéma č. 2). První průmyslová revoluce (1760–1820) je spjata s mechanizací výroby. Vzrůst těžby uhlí, vynález parního stroje a rozvoj železniční dopravy přispěl k ekonomickému rozvoji, industrializaci a růstu počtu obyvatel. První průmyslová revoluce nicméně také představuje milník z hlediska udržitelného rozvoje, rostoucí materiálové náročnosti a ekologické stopy lidstva. Na konci 19. století elektrifikace a objevení spalovacího motoru odstartovalo druhou průmyslovou revoluci (1870–1914) a období masové výroby. Toto období rovněž přineslo revoluci v komunikaci a dopravě díky vynálezu telefonu, telegrafu a automobilové dopravy. Přibližně o sto let později, v roce 1969 přichází třetí průmyslová revoluce v souvislosti s využíváním jaderné energie a také růstu podílu využívání obnovitelných zdrojů energie. Rozvoj elektroniky a výpočetní techniky přispěl k automatizaci výroby (Gregory, 2019; Pospurika, 2019).

V současné době probíhá čtvrtá průmyslová revoluce, která označuje trend digitalizace průmyslu, rostoucího podílu služeb a s tím souvisejících změn trhu práce. Tzv. průmysl 4.0 se opírá o využívání průmyslových robotů, vzájemně propojených strojů (Internet věcí) a využívání velkoobjemových dat ve výrobě (Gregory, 2019; Pospurika, 2019). Digitalizace a automatizace výroby přináší polarizaci trhu práce, kdy některá pracovní místa zanikají a naopak vznikají nová pracovní místa, která vyžadují vyšší kvalifikaci pracovní síly. Dle OECD (2019a) přibližně 14 % současných pracovních míst zanikne během následujících 15–20 let jako důsledek rostoucí automatizace výroby a dalších 32 % pracovních míst se radikálně změní.

Schéma č. 2: Čtyři fáze průmyslové revoluce

Zdroj: Demandbase (2017)

2.2 Digitalizace mezinárodního obchodu a obchod službami

Výroba zboží v rámci globálních hodnotových řetězců zahrnuje stádia, která se odehrávají v různých zemích. V tomto procesu hrají významnou roli služby jako doprava, logistika, telekomunikace, finanční služby apod., jež umožňují hladké fungování globálních hodnotových řetězců. Současným trendem je růst významu významu služeb ve výrobě zpracovatelského průmyslu a také podíl služeb ve finálním produktu. Firmy ve zpracovatelském průmyslu stále častěji využívají služby k navýšení své produktivity a přidané hodnoty výrobku, v současné době přibližně 1/3 přidaného hodnoty zboží zpracovatelského průmyslu tvoří služby (MGI, 2019).

Sektor služeb nyní představuje nejrychleji rostoucí část mezinárodního obchodu, mezi lety 2005–2017 rostl obchod službami v průměru o 5,4 % ročně, což je rychlejší tempo než u obchodu zbožím. Distribuční a finanční služby představují objemově největší podíl obchodu službami, zatímco nejdynamičtější růst vykazují sektory počítačových služeb a vědy a výzkumu, jež mezi lety 2005–2017 rostly průměrným tempem více než 10 % ročně (WTO, 2019). Obchod službami je realizován skrze 4 módy (režimy) poskytování služeb, jež jsou definovány Všeobecnou dohodou o obchodu službami (GATS) z roku 1994, která vytyčuje rámec právně závazných pravidel pro mezinárodní obchod službami. Jedná se konkrétně o tyto způsoby poskytování služeb:

- **mód 1:** přeshraniční poskytování služeb (např. bankovní nebo telekomunikační služby)
- **mód 2:** spotřeba v zahraničí (např. turismus)
- **mód 3:** komerční přítomnost (např. založení pobočky banky nebo hotelového řetězce)
- **mód 4:** přítomnost fyzických osob (např. pobyt manažera, odborníka apod.)

Obchod službami byl v tradičních statistikách mezinárodního obchodu vždy podhodnocován, vzhledem k omezeným datům dle jednotlivých módů poskytování služeb. Problematické je zejména vykazování služeb poskytovaných skrze komerční přítomnost za účelem investice (mód 3), ačkoli tento způsob poskytování služeb je nejrozšířenější a v roce 2017 představoval přibližně 59 % celkového obchodu službami. Dle nových odhadů WTO, které zahrnují údaje pro mód 3, v roce 2017 obchod službami představoval 13,3 bilionů USD (WTO, 2019). Obchod zbožím v téže roce činil 17,3 bilionů USD (MGI, 2019).

Pokud jde o dopad na životní prostředí, sektor služeb má v porovnání s průmyslem menší environmentální stopu. Znečištění životního prostředí, emise, odpad a energetická náročnost, jsou v případě služeb na jednotku HDP nižší než v případě zpracovatelského průmyslu (Rosenblum, Hendrickson, 2000). Služby jsou zásadním faktorem pro udržitelný rozvoj vzhledem k jejich pozitivnímu dopadu na redukci chudoby, zvyšování blahobytu a přístupu k základnímu vybavení. Environmentální služby jako odpadové hospodářství, úprava vody aj. mají přímý dopad na plnění environmentálního pilíře Agendy 2030, včetně boje s klimatickou změnou, budování udržitelných

měst a obcí, prosazování odpovědné spotřeby a výroby apod. Strategie udržitelného rozvoje by proto měla zahrnovat posilování domácího sektoru služeb a zároveň liberalizaci zahraničního obchodu službami (ICTSD, 2016). Fiorini a Hoekman (2018) poukazují na fakt, že země, které jsou otevřené obchodu službami, disponují lepším přístupem ke službám, které jsou klíčové z hlediska plnění Cílů udržitelného rozvoje (SDGs). Jedná se například o finanční služby, informační a komunikační technologie nebo dopravní služby. O významu environmentálních služeb na udržitelný rozvoj blíže pojednává podkapitola 6.1.

2.2.1 Elektronický obchod

Vysokorychlostní širokopásmové připojení, snížení cen informačních a komunikačních technologií a nové technologické inovace jako umělá inteligence, internet věcí, 3D tisk nebo blockchain vytváří digitální ekonomiku. Zatímco v roce 1995 byl podíl světové populace s přístupem na internet 4 %, nyní internet využívá více než 4 miliardy lidí. Světový objem elektronického obchodu činil v roce 2016 téměř 28 bilionů USD, přičemž většina tohoto obratu tvoří transakce mezi podniky navzájem (B2B)³. Transakce mezi podnikem a zákazníkem (B2C)⁴ představují přibližně 14 % z celkového objemu elektronického obchodu (WTO, 2018). Digitalizace je spojena se skokovým nárůstem pohybu dat přes hranice i uvnitř jednotlivých států. Datové toky jsou v dnešní době motorem ekonomické aktivity a mezinárodního obchodu. Data představují asi 10 % světového HDP, přičemž mezi roky 2005–2014 se objem transferů dat zvýšil 45krát (MGI, 2016).

Digitální ekonomika sebou přináší mnohé příležitosti pro obchod a rozvoj. Během posledních let se online obchodování stalo životním stylem nejen v západních společnostech, ale také v řadě rychle se rozvíjejících trzích jako Čína, Indie, Indonésie nebo Brazílie. Příležitosti plynoucí z digitálního obchodu se nevyhýbají ani rozvojovým zemím. Digitální obchod umožňuje malým podnikům i v odlehlých oblastech proniknout na světové trhy. Digitální obchod má dále pozitivní dopad na zaměstnanost, inovace a přispívá rovněž k ekonomické emancipaci žen. Internetové připojení prostřednictvím mobilního telefonu otevírá nové obchodní příležitosti a v rozvojových zemích tak rychle roste početná generace mladých podnikatelů, kteří přichází s inovativními podnikatelskými koncepty (UNCTAD, 2017).

Ačkoli některé rozvojové země učinily významný pokrok v zapojení digitálního obchodu, převážná většina je stále pozadu. Zatímco v rozvinutém světě míra připojení k internetu dosahuje 97 % populace, průměrný počet populace online v rozvojových zemích je 48 %. V Africe má přístup k internetu pouze 22 % populace (UNCTAD, 2018). Kromě budování infrastruktury pro digitální obchod patří mezi další výzvy pro rozvojové země rovněž posílení digitálních dovedností a vytvoření

---

³ Business to Business

⁴ Business to Consumer

dobrého regulatorního rámce. Ke snížení digitální propasti mezi rozvojovým a rozvinutým světem může rovněž přispět technická pomoc pro budování obchodních kapacit. Od března 2019 v rámci WTO probíhá vyjednávání globálních obchodních pravidel k elektronickému obchodu, je tedy důležité, aby se rozvojové země do těchto diskuzí aktivně zapojovaly (WTO, 2019b).

V současnosti existuje pouze omezené množství výzkumných studií, které se zabývají dopadem digitálního obchodu na životní prostředí. Elektronický obchod může přispět k omezení dopravy tím, že eliminuje fázi transportu výrobku z distribučního centra do kamenného obchodu. Elektronický obchod může také snížit tlak na fyzickou infrastrukturu spojenou s provozem kamenných obchodů jako např. spotřeba elektřiny apod. Rostoucí obchod s nehmotnými produkty jako jsou elektronické knihy, hudba nebo filmy může omezit tlak na materiálovou spotřebu. Elektronický obchod je spjat s rozvojem sdílené ekonomiky a využíváním mobilních aplikací, které spotřebitelům umožňují prodat použité zboží. V tomto směru může elektronický obchod podpořit rozvoj cirkulární ekonomiky⁵ (OECD, 2019b).

Potenciálním negativním dopadem elektronického obchodu na životní prostředí je nárůst dopravy ve spojitosti s doručováním zásilek zákazníkům, vzhledem k tomu, že rozvoz zásilek není z hlediska úspor z rozsahu tak efektivní jako přeprava velkoobjemového zboží. Technologický pokrok v logistice a využívání moderních technologií nicméně může částečně eliminovat tyto negativní dopady. Je třeba také lépe porozumět environmentálním dopadům elektronického obchodu v souvislosti s rostoucím využíváním digitálních technologií, včetně počítačů nebo mobilních telefonů, a s tím spojenou rostoucí materiálovou náročností, využívání chemikálií, spotřebu elektrické energie a náklady spjaté s recyklací elektronického odpadu. Dle OECD (2017) sektor informačních a komunikačních technologií představuje 7 % globálního výdeje elektrické energie a očekává se, že tento podíl s rozvojem elektronického obchodu dále poroste. Co se týče elektronického odpadu, průměrný občan zemí OECD vyprodukuje za rok 17 kg tohoto odpadu (OECD, 2019b).

2.2.2 Cirkulární ekonomika

Zatímco v 70. letech 20. století dominoval debatě v oblasti udržitelného rozvoje diskurz „nulového růstu“, dnes rezonuje téma *cirkulární ekonomiky*, neboli oběhového hospodářství (Ali a Oliveria, 2018). Podstatou je dlouhodobé uchování přidané hodnoty produktu, snaha snížit materiálovou spotřebu, objem odpadu a přeměnit odpad na nový zdroj pro další výrobu. Cirkulární ekonomika se tak diametrálně liší od konvenčního modelu lineárního hospodářství, které spočívá v získání přírodních surovin, jejich zpracování a výrobu produktů, nákup, využití spotřebiteli a následné hromadění odpadu (Mazák, 2016). Cirkulární ekonomika je klíčovým nástrojem pro snížení

---

⁵ Tento koncept je rozveden v následující podkapitole

nadměrné spotřeby nerostných surovin a emisí skleníkových plynů v různých sektorech průmyslové výroby jako např. plasty, cement, ocel nebo hliník (Material Economics, 2018).

Obchod je považován za klíčový prvek pro transformaci světové ekonomiky směrem k cirkulární ekonomice. Přechod od lineárního hospodářství směrem k cirkulární ekonomice vyžaduje změnu paradigmatu na všech úrovních globálních hodnotových řetězců (suroviny, meziprodukty, konečné produkty) a ve všech fázích životního cyklu výrobku (design, spotřeba, recyklace použitého zboží apod.) (OECD, 2018). Přechod k cirkulární ekonomice se netýká pouze zboží, ale vyžaduje i odpovídající transformaci sektoru služeb. Rozvoj cirkulární ekonomiky souvisí s využíváním moderních technologií a digitalizací, jež umožňují vyrábět, spotřebovat, žít a obchodovat udržitelně. V nových obchodních modelech, které jsou spjaty s cirkulární ekonomikou, hrají významnou roli služby a digitalizace. OECD (2019c) zde rozlišuje pět hlavních modelů:

- **Model oběhových vstupů:** Využívání obnovitelných nebo druhotně využívaných zdrojů jako vstupů do výroby. Náhrada tradičního přírodního zdroje recyklovanými materiály (např. bio plasty).
- **Model opětovného využívání materiálů:** V této souvislosti se rozlišují pojmy *downcycling* (recyklace do materiálů nižší kvality) od *upcycling* (recyklace do materiálů vyšší kvality)
- **Model prodloužení životnosti výrobku:** Zpomalení toku materiálu napříč ekonomikou, omezení těžby nerostných surovin a vytváření odpadu.
- **Modely sdílené ekonomiky:** Snížení spotřeby nových produktů (např. sdílené jízdy), efektivnější využívání (sdílení) méně využívaných fyzických aktiv prostřednictvím online platforem (např. Airbnb, Uber, TaskRabbit apod.).
- **Model „produkt jako služba“:** Kombinace fyzického produktu a služby, prodej zboží zároveň s poprodejními servisními službami (např. oděvní firma Patagonia, která nabízí opravy zakoupeného oblečení).

2.3 Budoucnost volného obchodu

Politický vývoj v posledních letech přinesl řadu otázek o budoucnosti globalizace a integrované světové ekonomiky. V 90. letech se kritika globalizace soustředila zejména na dopady z hlediska rozvojových zemí. Dle Stiglitze (2006) jsou pravidla globalizace určována do vysoké míry industrializovanými zeměmi, které je vytváří pro své vlastní zájmy. Politický vliv rozvinutých zemí je dle autora nejvíce patrný v mezinárodních organizacích, jako Světová obchodní organizace (WTO) nebo Mezinárodní měnový fond (MMF). V současné době je však nová vlna kritiky globalizace cílena zejména na dopady v rozvinutých zemích. Hlavní příčinou kritiky globalizace ze strany občanské společnosti v rozvinutých zemích jsou rostoucí příjmové nerovnosti mezi vzdělanou a méně

kvalifikovanou pracovní silou a zánik pracovních míst v určitých sektorech hospodářství. Předmětem kritiky jsou rovněž dopady globalizace na životní prostředí⁶ a omezení státní suverenity, tyto obavy se projeví rovněž během vyjednávání o dohodě o volném obchodu mezi EU a USA známé pod zkratkou „TTIP“: Transatlantické obchodní a investiční partnerství⁷ (Cardoso, 2016).

Dle Rodrika (2018) dnes politici stojí před výzvou vyvážit globalizaci tak, aby byla zachována otevřená světová ekonomika, ale zároveň je třeba proces globalizace korigovat tam, kde selhává. Přínosy globalizace jsou dle autora rozloženy nerovnoměrně, protože model globalizace stojí na asymetrických základech. Globalizace významně rozšířila příležitosti pro exportéry, nadnárodní společnosti aj. Globalizace také pomohla některým rozvojovým zemím jako Čína vymanit se z chudoby. Autor nicméně uvádí, že globální pokles nerovností byl doprovázen růstem nerovností uvnitř zemí. Globalizace tak vytvořila ve společnosti póly mezi výrobními faktory jako kapitál a práce, mezi vzdělanou a nevzdělanou pracovní silou, mezi globálně mobilními profesionály a lokálními výrobci, mezi průmysly a regiony s komparativní výhodou a těmi bez této výhody, mezi městy a venkovem a mezi elitami a obyčejnými lidmi. Globalizace také zasáhla mnoho zemí finanční krizí a následnými úspornými opatřeními.

Dle Kuznetsovi hypotézy (1955) „převráceného U“ nerovnosti v průběhu ekonomického rozvoje nejprve rostou a poté klesají, jakmile daná země dosáhne určité ekonomické úrovně. Piketty (2014) tuto hypotézu zavrhuje a poukazuje na rozšiřující se propast mezi návratností kapitálu a ekonomickým růstem a související koncentrací bohatství populace s vysokými příjmy. Piketty upozorňuje na vysokou příjmovou nerovnost zejména v USA, kde 60 % příjmu je v rukou horních 10 % populace. Autor dokládá, že poté, co příjmové nerovnosti dosáhnou poměru 50 % příjmu v rukou horních 10 % populace, je pravděpodobné, že nastane revoluce. Trend rostoucích příjmových nerovností lze pozorovat nejen v USA, ale také v Evropě nebo některých rozvojových zemích jako např. Čína (Bartelmus, 2018).

Ačkoli kritika globalizace ze strany občanské společnosti není novým tématem, lze pozorovat rostoucí politické implikace tohoto trendu, což se projevuje růstem protekcionismu a populismu. Rok 2016 zde představuje hlavní milník v souvislosti s referendem Velké Británie o výstupu z Evropské unie, vítězstvím Donalda Trumpa v amerických prezidentských volbách a růstem popularity populistických hnutí v zemích EU. Van Bergeijk (2019) tyto události popisuje jako „symptomy deglobalizace“. Guiso et al. (2017) pozorují souvislost mezi růstem populismu a růstem ekonomické nejistoty v zemích EU. Za popularitou populistických hnutí dle tohoto výzkumu stojí také vystavení konkurenci pro domácí pracovní sílu ze strany imigrantů.

---

⁶ O této problematice pojednává následující kapitola.

⁷ Dohoda TTIP mezi EU a USA byla vyjednávána mezi roky 2013 a 2016. Jednání byla nicméně přerušena s nástupem Donalda Trumpa do prezidentského úřadu. V současné době jednání o této dohodě neprobíhají a dle rozhodnutí Rady EU z dubna 2019 jsou negociační směrnice TTIP již „zastaralá a nerelevantní“ (EU Commission, 2019).

Becker et al. (2017) shledává jako hlavní kritéria a faktory spojené s výsledkem referenda o brexitu úsporná opatření, důsledky imigrace, demografické aspekty, úroveň dosaženého vzdělání a průmyslovou skladbu. Brexit podporovaly zejména ty regiony Velké Británie, které jsou charakteristické poklesem zpracovatelského průmyslu, nižším růstem mezd a rostoucími příjmovými nerovnostmi. Dle Colantoneho a Staniga (2016) je brexit přímým důsledkem globalizace v podobě vytlačení britského průmyslu růstem importu zboží z Číny během posledních tří dekad. Zatímco v 80. letech 20. století byl podíl čínských importů zpracovatelského zboží do Velké Británie 1 % z celkového objemu dováženého průmyslového zboží, v roce 2007 tento podíl činil téměř 9 %. Výzkum autorů dokládá, že pro dlouhodobou udržitelnost globalizace je nutné rovnoměrně rozložit přínosy globalizace v rámci celé společnosti.

Fenomén globalizace je často spojován se Světovou obchodní organizací (WTO), která slouží jako fórum pro tvorbu obchodních pravidel a jejich dodržování. Během dvou dekad své existence WTO významně přispěla ke snižování obchodních bariér v oblasti zboží a služeb a vytvořila také rámec pro řešení obchodních sporů. V současné době je nicméně tato organizace pod rostoucím tlakem. Vyjednávací kolo z Dauhá, které začalo v roce 2001, přineslo stále přetrvávající rozkol mezi rozvojovými a rozvinutými zeměmi v otázkách zemědělských dotací a práv duševního vlastnictví. Někteří rozvojoví členové trvají na dokončení tohoto kola, ačkoli ministerská konference WTO v Nairobi v roce 2015 ukázala, že je třeba odlišných metod pro zajištění smysluplných výstupů v nových tématech, reagujících na dynamický vývoj mezinárodního obchodu (WTO, 2015).

Vzhledem k tomu, že v rámci multilaterálních vyjednávání ve WTO je nyní značně složité dosáhnout konsenzu, současným trendem je vyjednávání ve vícestranném formátu ve skupině zainteresovaných členů WTO. Kromě toho lze také pozorovat růst bilaterálních a regionálních obchodních dohod. Mnohostranný obchodní systém je rovněž aktuálně terčem kritiky ze strany USA, které se odklánějí od multilateralismu směrem k jednostranným, často protekcionistickým opatřením. Dle administrativy D. Trumpa WTO neadekvátně reaguje na neférové obchodní praktiky ze strany Číny spojené s nadprodukcí Číny v oblasti oceli a hliníku. Místo vynucení změny těchto čínských praktik v rámci systému řešení sporů WTO se USA uchýlily k obchodní válce spočívající v navýšení celních sazeb na vybrané výrobky z Číny (McBride, 2018). Budoucnost WTO, a v širším slova smyslu také volného obchodu, závisí na tom, jak bude WTO schopna se v následujících letech modernizovat a reagovat na současné výzvy.

Dle O'Sullivanova (2019) dosáhla globalizace svého vrcholu. Autor budoucnost světové ekonomiky vnímá jako přechod od éry globalizace směrem k nově vznikajícímu multipolárnímu světu, kterému budou dominovat nejméně tři hlavní regiony: Amerika, Evropa, Čína a střední Asie. Mění se charakter světové ekonomiky souvisí s rostoucími obchodními tenzemi a rychlým vývojem moderních technologií. Mezinárodní instituce založené ve 20. století jako Světová obchodní banka,

Mezinárodní měnový fond (MMF) a Světová obchodní organizace (WTO) tomuto tempu nestíhají držet krok a dle autora se postupně projeví jako nefunkční. Ačkoli v posledních letech zaznávají názory, že proces globalizace se zastavil, jedná se o hypotézy, které nelze vyvrátit nebo potvrdit. Jisté je, že charakter mezinárodního obchodu a globálních hodnotových řetězců se mění. Dle MGI (2016) započala nová fáze digitální globalizace, která je spojena s pohybem dat, jež přenášejí informace, myšlenky a inovace. Zatímco obchod byl dříve spojen s fyzickým zbožím a dominovaly mu zejména rozvinuté země a nadnárodní korporace, elektronický obchod a rozvoj online platform umožňuje zapojení do globální ekonomiky širšího množství zemí a také menších firem.

Trendu digitální globalizace nasvědčuje také aktuální dění v souvislosti se světovou pandemií koronaviru (COVID-19), která silně zasáhla světovou ekonomiku a narušila globální hodnotové řetězce. Je patrné, že dopady v krátkodobém i dlouhodobém horizontu budou významné. Ačkoli v době ekonomické krize mají vlády tendence uchýlovat se k protekcionistickým opatřením, je třeba si uvědomit, že obchodní překážky krizi prohlubují. Volný obchod se zdravotnickými prostředky a dalším nezbytným zbožím je zásadní nástroj pro boj s touto nemocí. Mezinárodní obchod bude také sehrávat klíčovou roli ve stabilizaci ekonomik a nastartování ekonomického růstu (Guinea, Monterosa, 2020). Jedná se o příliš čerstvé téma a nelze dedukovat širší závěry ohledně dopadu COVID-19 na budoucí podobu globalizace. Světová recese silně utlumila obchod zbožím, nicméně obchod komerčními službami, který se odehrává v digitální podobě, vykazuje rostoucí trend. Mezi příklady patří finanční, telekomunikační služby nebo služby informačních technologií. Lze tedy usuzovat, že současná pandemie zrychlí proces digitalizace mezinárodního obchodu (Marel, Guinea, 2020).

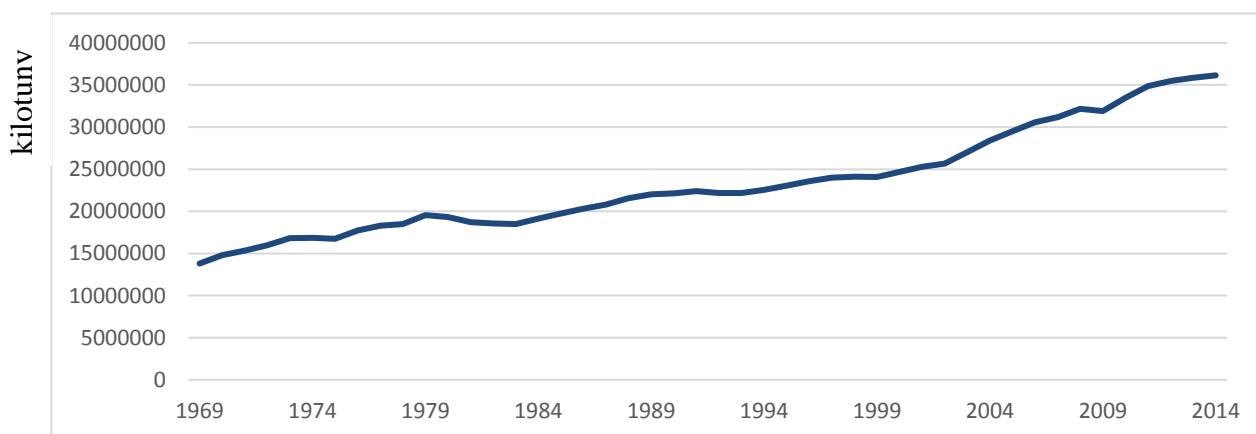
3. GLOBALIZACE A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

Následující kapitola se zabývá dopadem globalizace na životní prostředí, který zkoumá ve třech rovinách: ekonomický růst, mezinárodní obchod a mezinárodní doprava. Kapitola 3.1 se zaměřuje na současné environmentální trendy, dále popisuje vývoj debaty v oblasti ekonomického růstu a udržitelného rozvoje od 60. let do současnosti a představuje konceptuální rámec k ekonomickému růstu a životnímu prostředí. Kapitola 3.2 přibližuje pozitivní a negativní vlivy mezinárodního obchodu na životní prostředí. Kapitola 3.3 se soustředí na dopady mezinárodní dopravy na životní prostředí, se zaměřením na námořní dopravu.

3.1 Ekonomický růst a životní prostředí

Ekonomický růst během posledních dekad nebyl environmentálně udržitelný. Během let 1990–2006 se náklady spojené s globální degradací životního prostředí zvýšily čtyřikrát z 661 miliard USD v roce 1990 na 3 biliony USD v roce 2006. Většina environmentálních indikátorů poukazuje na substantivní pokles kvality životního prostředí v oblastech jako globální ekologická stopa, emise oxidu uhličitého nebo materiálové toky (Bartelmus, 2018). Graf č. 2 dokládá rostoucí trend emisí oxidu uhličitého během mezi lety 1969–2014. Zatímco v roce 1969 činil objem emisí CO₂ přibližně 14 mil. kilotun, v roce 2014 objem emisí CO₂ dosáhl 36 mil. kilotun. Emise oxidu uhličitého tvoří nejvýznamnější podíl antropogenních skleníkových plynů, jež jsou spojeny s globálním oteplováním. Antropogenní emise CO₂ vznikají především v důsledku spalování fosilních paliv a výroby cementu (World Bank, 2019a).

Graf č. 2: Globální emise CO₂ (kilotuny) mezi lety 1969–2014

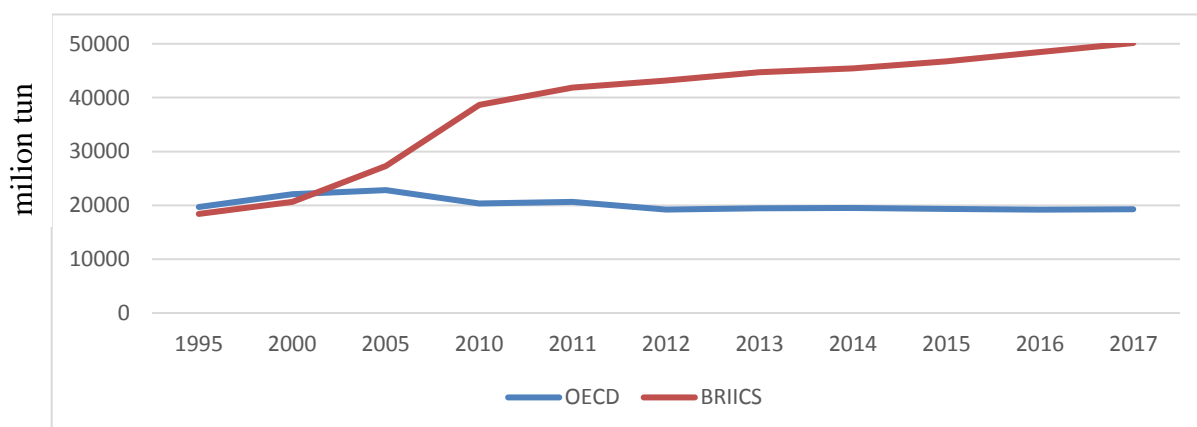

Vlastní zpracování dle World Bank (2019a)

Zajímavý pohled na trendy udržitelného rozvoje přináší také analýza indikátoru domácí materiálové spotřeby. Domácí materiálová spotřeba zahrnuje spotřebu materiálů v dané ekonomice (např. kovy, nerostné suroviny, dřevo, energie apod.). Tento indikátor zahrnuje suroviny, které pocházejí z dané země, a také suroviny, které byly danou zemí importovány nebo exportovány.

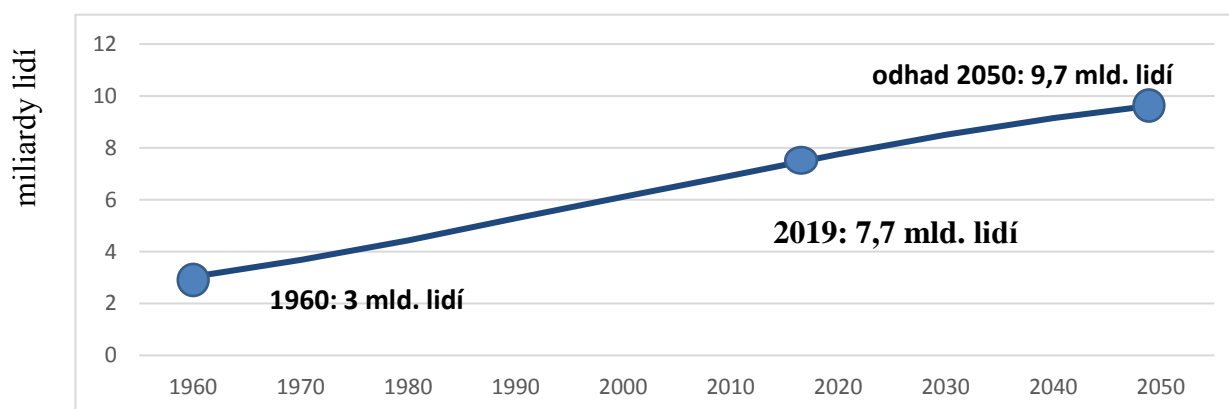
Indikátor tedy vypovídá o udržitelné výrobě a spotřebě a souvisejícímu tlaku na životní prostředí. Graf č. 3 srovnává růst domácí materiálové spotřeby v zemích OECD a rychle rozvíjejících se trzích v rámci skupiny BRIICS (Brazílie, Rusko, Indonésie, Indie, Čína a Jižní Afrika) mezi lety 1995–2017. Zatímco země OECD od přelomu tisíciletí vykazují konstantní materiálovou spotřebu, v zemích BRIICS lze pozorovat od přelomu tisíciletí prudce rostoucí trend.

Graf č. 3: Domácí materiálová spotřeba v zemích OECD a BRIICS* v letech 1995–2017 (miliony tun)
*Brazílie, Rusko, Indie, Indonésie, Čína, Jižní Afrika)

Vlastní zpracování dle OECD (2019a)

Graf č. 4: Růst populace v období 1960–2019 a odhady budoucího vývoje (2020–2050)

Vlastní zpracování dle World Bank (2019a)

Trendy doprovázející globalizaci, včetně změny životního stylu a urbanizace, jsou hlavními faktory, které přispívají ke zvýšené spotřebě energie a přírodních zdrojů (UN, 2017). Graf č. 4 zobrazuje růst světové populace mezi lety 1960–2019 a odhady budoucího vývoje do roku 2050. Světová populace se má zvýšit o 10 % ze 7,7 miliard lidí v roce 2019 na 8,5 miliard v roce 2030. V roce 2050 má počet obyvatel planety dosáhnout 9,7 miliard lidí (UN DESA, 2019). Tyto trendy představují výzvu z hlediska udržitelného rozvoje. Dle UN (2019a) bude v roce 2050 potřeba asi tři planet Země, aby lidstvo mělo přírodní zdroje potřebné pro udržení současného životního stylu.

3.1.1 Vývoj diskuzí v oblasti ekonomického růstu a udržitelného rozvoje

V 60. letech 20. století, kdy se zrodilo moderní ekologické hnutí v industrializovaných zemích, byl ekonomický rozvoj chápán jako hlavní strůjce znečištění životního prostředí. V roce 1972, publikovali manželé Meadowsovi zprávu Římskému klubu s názvem „Limits to growth“. Počítačový model, o který se zpráva opírá, predikuje, že naše civilizace se zhroutí během tohoto století v důsledku exponenciálního růstu populace a omezených přírodních zdrojích. Jako východisko před ekologickou katastrofou je považován „*nulový růst*“. Během Konference OSN k lidskému rozvoji v roce 1972 ve Stockholmu se však také objevila opačná stanoviska, jako např. indické premiérky Indiry Ghándíové, zdůrazňující nejprve vyřešit problém globální chudoby (Ali, Oliveira, 2018).

V roce 1987 vznikla zpráva „Naše společná budoucnost“, na které se podílelo téměř tisíc vědců a politiků v rámci Komise OSN pro životní prostředí a rozvoj. Tato zpráva je úzce spojena s osobou norské ministerská předsedkyně Gro Harlem Brundtlandové, která v té době Komisi předsedala. Zpráva vyzývá ke spolupráci na multilaterální úrovni ve snaze zabezpečit udržitelný rozvoj na Zemi (Nováček, 2003). Zpráva rovněž definuje koncept udržitelného rozvoje jako „*rozvoj, který naplňuje současné potřeby bez toho, aby byly omezeny potřeby budoucích generací*“ (UN, 1987). Zpráva definuje chudobu jako hlavní příčinu degradace životního prostředí. V tomto ohledu může ekonomický růst a mezinárodní obchod vytvořit nezbytný příjem k potírání „znečištění chudobou“ (WTO, 2004).

V roce 1992 se uskutečnila v brazilském Rio de Janeiru Konference OSN o životním prostředí a rozvoji, známá jako Summit Země. Tato konference měla za cíl rozpracovat koncept udržitelného rozvoje a podpořit jeho postupné naplňování na všech úrovních. Konference se účastnilo 178 členských zemí OSN, včetně Československa, jehož delegaci vedl předseda Federálního výboru pro životní prostředí Josef Vavroušek. Po složitých jednáních bylo přijato několik dokumentů včetně Deklarace z Rio de Janeira o životním prostředí a rozvoji, Agendy 21, Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu (UNFCCC), Úmluvy o biodiverzitě (CBD) nebo Zásad obhospodařování lesů (Nováček, 2010). Dle Deklarace z Ria je otevřený, rovný a nediskriminační multilaterální obchodní systém přínosem pro ochranu životního prostředí na národní a mezinárodní úrovni. Deklarace v sobě zahrnuje principy relevantní také z pohledu obchodu a životního prostředí. Jedná se např. o princip předběžné opatrnosti, požadavek na zahrnutí nákladů na ochranu životního prostředí do cen výrobků nebo požadavek na důsledné posuzování environmentálních dopadů (UN, 1992a). Nejvýznamnějším výstupem konference je Agenda 21, která tvoří akční plán pro plnění principů udržitelného rozvoje dle jednotlivých oblastí životního prostředí. Agenda 21 rovněž zmiňuje také obchod jako jeden z nástrojů udržitelného rozvoje (UN, 1992b).

Význam mezinárodního obchodu pro prosazování udržitelného rozvoje byl znovu potvrzen v rámci světového summitu o udržitelném rozvoji v Johannesburgu v roce 2002, který měl za cíl přispět k plnění Agendy 21 a posílit partnerství mezi vládou a soukromým sektorem. V roce 2012 proběhl v pořadí třetí Summit Země v brazilském Rio de Janeiru (Rio+20). Tematickým zaměřením byl environmentálně šetrný ekonomický růst, mezinárodní společenství zde rovněž přijalo desetiletý rámcový program zaměřený na udržitelnou výrobu a spotřebu. Deklarace Rio+20 rovněž shledává obchod jako prostředek udržitelného rozvoje a zmiňuje roli Světové obchodní organizace v této oblasti (UN, 2019b).

V roce 2015 byla v rámci OSN přijata Agenda 2030 pro udržitelný rozvoj, jež zahrnuje 17 cílů udržitelného rozvoje (SDGs) univerzálně platných pro všechny země bez ohledu na jejich úroveň rozvoje (UN, 2019a). SDGs kladou důraz na obchod jako prostředek pro splnění Agendy 2030 a roli Světové obchodní organizace. Jednotlivé SDGs se dotýkají obchodní politiky ve spojitosti s tématy jako potravinové zabezpečení, udržitelné energie, odpovědná spotřeba a výroba, klimatická změna nebo udržitelný management oceánů (Bellmann, Tipping, 2015).

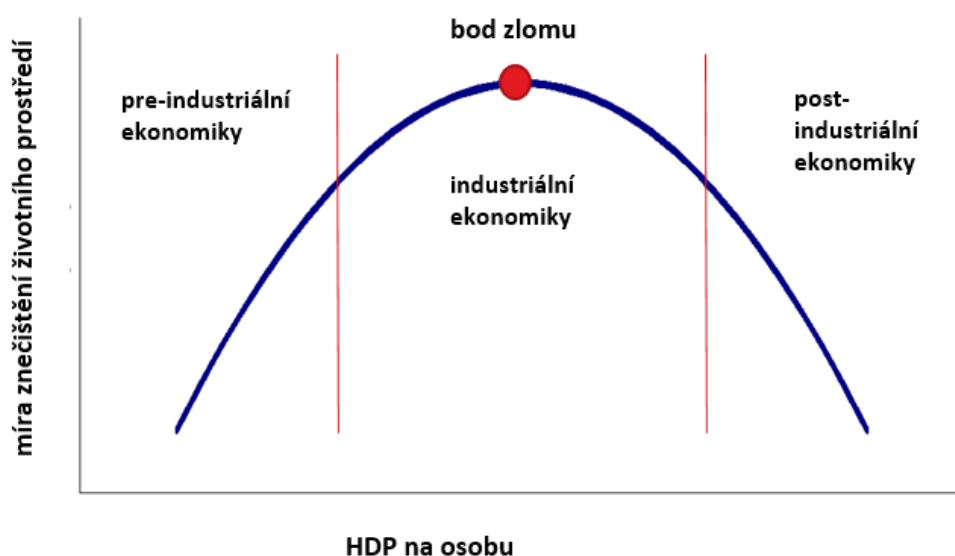
3.1.2 Teoretický rámec: ekonomický růst a životní prostředí

Vztah mezi ekonomickým růstem a životním prostředím je komplexní téma. Odráží se zde řada aspektů, jako je podíl průmyslu a sektoru služeb na hospodářství, technologické aspekty nebo také spotřební vzorce (Everett et al. 2010). Teoretický rámec mezi ekonomickým růstem a dopadem na životní prostředí je rozpracován v konceptech „Environmentální Kuznetsovy křivky“ a v konceptu „Rozdvojení“, jež jsou rozebrány v následující části.

Environmentální Kuznetsova křivka

Dle hypotézy *Environmentální Kuznetsovy křivky* (EKC) se vztah mezi růstem a degradací životního prostředí podobá obrácenému „U“. Ekonomický rozvoj nejprve vede k poškození životního prostředí, nicméně po dosažení určitého stupně rozvoje se vztah společnosti k životnímu prostředí lepší (viz graf č. 5). Zlom ve vztahu dané země k životnímu prostředí nastává v situaci, kdy ekonomická úroveň umožňuje investovat do ochrany životního prostředí (Martínez-Zarzoso, 2018). EKC nicméně nelze vykládat tak, že ekonomický růst automaticky vede ke zlepšení životního prostředí. Je třeba, aby byl ekonomický rozvoj doprovázen efektivními vládními regulacemi, což platí zejména v případě demokratických režimů a právního státu. Na EKC lze také pohlížet z perspektivy strukturální změny hospodářství v průběhu klasických fází ekonomického rozvoje. Nejprve probíhá přechod od ekonomiky založené na zemědělství směrem k průmyslu, který nejvíce zatěžuje životní prostředí. Poté následuje přechod k hospodářství založeného na službách, což je sektor, který vytváří méně znečištění než průmysl (Frankel, 2009).

Graf č. 5: Environmentální Kuznetsova křivka

Vlastní zpracování

EKC byla předmětem řady empirických výzkumů, literatura zde potvrzuje zřetelnou vazbu v případě lokálního znečištění s krátkodobými účinky než v případě globálního znečištění a dlouhodobých dopadů (Martínez-Zarzoso, 2018). Analýza širokého vzorku dat naznačuje, že kvalita vzduchu v hlavních průmyslových městech byla významně horší v roce 1950 než nyní. Podobný trend lze pozorovat rovněž v případě odlesňování v rozvinutých zemích. Zatímco podíl zalesněné půdy v USA během 18. století a do první poloviny 19. století klesal, od 20. století lze pozorovat opačný trend. Ačkoli některé studie prokázaly existenci EKC v případě znečištění oxidem siřičitým, oxidy dusíku nebo pevnými částicemi, většina výzkumných studií nepotvrdila existenci EKC v případě znečištění oxidem uhličitým (Frankel, 2009). Výzkumy naznačují, že koncentrace oxidu uhličitého v atmosféře na globální úrovni má tendence růst v návaznosti na rostoucí HDP (Holtz, Selden, 1995). Frankel (2009) tuto hypotézu ověřoval na panelových datech mezi lety 1990–2004. Autor dokládá, že EKC lze pozorovat v případě rozvinutých zemí a poukazuje na možné souvislosti s plněním závazků Kjótského protokolu.

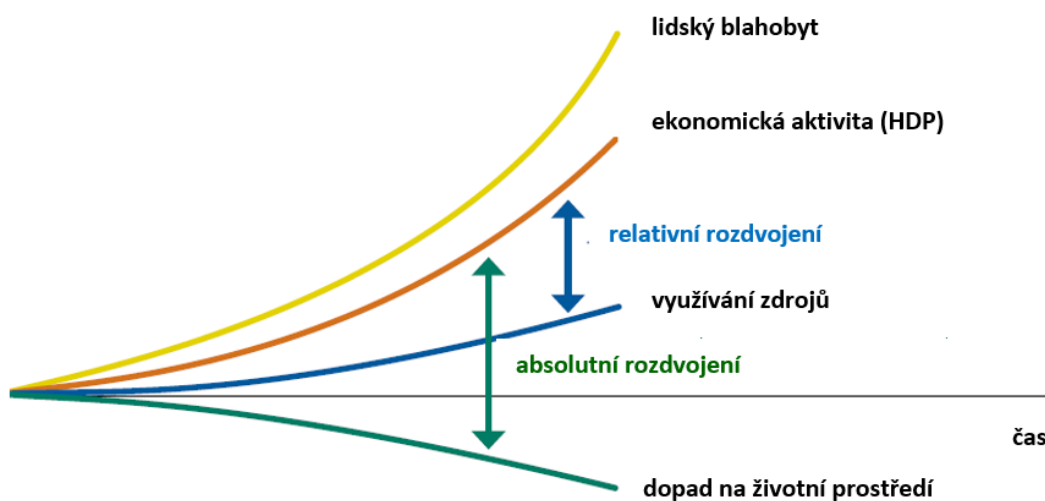
Koncept rozdvojení

K rozdvojení mezi ekonomickým růstem a degradací životního prostředí (decoupling) dochází v situaci, kdy se ekonomika rozvíjí bez dopadů na životní prostředí. Diskurz rozdvojení byl podrobně rozpracován ve studii Programu OSN pro životní prostředí (UNEP) z roku 2011. Dle této studie se může materiálová spotřeba lidstva do roku 2050 navýšit třikrát, pokud se současné trendy využívání zdrojů nezmění. Koncept rozdvojení implikuje používání méně zdrojů na jednotku HDP a snížení environmentálních dopadů z používání daných zdrojů, včetně posílení energetické efektivity nebo

účinnosti využívání zdrojů. Schéma č. 3 rozlišuje případy relativního rozdvojení (resource decoupling) a absolutního rozdvojení (impact decoupling). *Relativní rozdvojení* popisuje situaci, kdy využívání zdrojů nebo energií relativně klesá vůči rostoucímu HDP. Environmentální škody tedy mohou stále růst, avšak v nižší míře než růst HDP. Druhým případem je *absolutní rozdvojení*, kdy využívání zdrojů nebo energií klesá v absolutních hodnotách. Environmentální škody tedy klesají, zatímco HDP roste.

Koncept rozdvojení je stále častěji předmětem politických debat a promítá se také do Cílů udržitelného rozvoje (SDGs). Dle podcíle 8.4 se mezinárodní společenství zavazuje do roku 2030 zlepšovat efektivní využívání globálních zdrojů ve spotřebě i výrobě a učinit vše potřebné pro to, aby ekonomický růst nebyl spojen s poškozováním životního prostředí (UN, 2019a). Nicméně otázka, zda je možno rozdvojit ekonomický růst od dopadů na životní prostředí je předmětem sporů. Zatímco neoklasičtí ekonomové zastávají názor, že rozdvojení je realizovatelné, environmentalisté jsou opačného mínění.

Schéma č. 3: Koncept rozdvojení

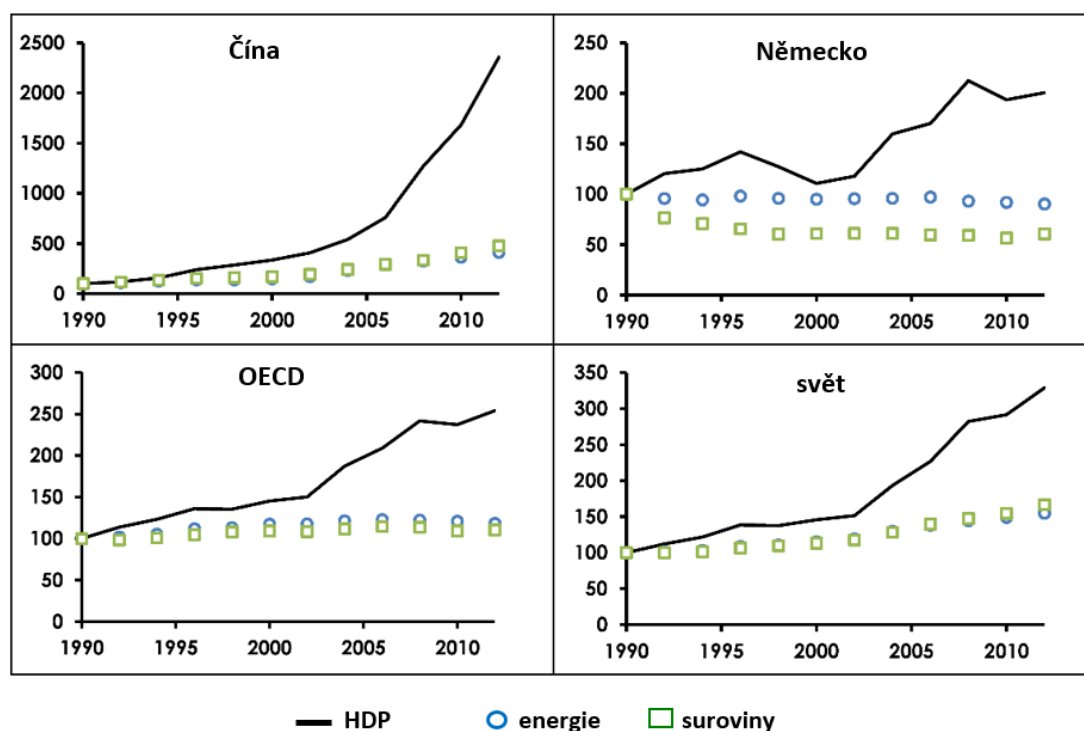

Zdroj: UNEP (2011)

Autoři Ward et al. (2016) zkoumali světové trendy v oblasti růstu HDP, energetické a materiálové náročnosti v různých světových regionech mezi lety 1990–2012. Graf č. 6 zobrazuje trendy v oblasti růstu HDP, spotřeby surovin a energií v Číně, Německu, zemích OECD a také v kontextu světového průměru. Ačkoli Německo a země OECD naznačují, že absolutní rozdvojení může být dosažitelné, na globální úrovni lze pozorovat jen relativní rozdvojení. Výsledky studie naznačují, že z dlouhodobého hlediska není pravděpodobné, že by mohlo dojít k rozdvojení HDP od

spotřeby surovin, energií a environmentálních dopadů. Autoři rovněž zavrhují HDP jako indikátor pro měření pokroku společnosti a přiklání se k používání více komplexních indikátorů lidského blahobytu. Dle autorů je třeba připustit, že biosféra má své limity a je třeba přiznat, že nekonečný růst HDP není možný.

Graf č. 6: Trendy v oblasti růstu HDP, spotřeby energie a surovin (Čína, Německo, OECD, svět) mezi lety 1990 – 2012

Zdroj: Ward et al. (2016)

3.2 Mezinárodní obchod a životní prostředí

Vazba mezi obchodem a životním prostředím je předmětem výzkumu během posledních dvou dekad, nicméně dodnes neexistuje jednoznačný názor na to, jaký je dopad liberalizace obchodu na životní prostředí (Bartelmus, 2018). Ekonomický růst a liberalizace obchodu přináší pozitivní i negativní dopady na životní prostředí, jež shrnuje tabulka č. 1.

Pokud jde o **pozitivní vlivy** obchodu na životní prostředí, obchodní liberalizace a nárůst konkurence zvyšuje efektivitu ve využívání přírodních zdrojů jako voda nebo energie a rovněž zvyšuje dostupnost environmentálního zboží, služeb a technologií. V tomto směru tržní otevřenost vede k posílení životního prostředí a ekonomickému pokroku. Obchod a ekonomický růst rovněž posilují domácí nástroje regulace životního prostředí. Integrace do světové ekonomiky způsobuje, že

exportující sektory jsou stále více vystavené požadavkům na dodržování environmentálních norem ze strany importujících partnerů. O sblížení regulatorních standardů v oblasti životního prostředí pojednává tzv. „kalifornský efekt“. Pokud např. Kalifornie, největší americký stát, ustanoví vysoké standardy pro automobilové emise, lze předpokládat regulatorní sblížení v ostatních státech USA. V přeneseném významu lze hovořit o kalifornském efektu také na globální úrovni, kde klíčovými hráči mohou být USA nebo EU (Frankel, 2009). V tomto směru dohody o volném obchodu mohou sloužit jako nástroj pro prosazování environmentálních standardů a boje proti nekalé konkurenci a environmentálnímu dumpingu⁸ (Bartelmus, 2018; OECD, 2019b).

Tabulka č. 1: Vliv obchodu na životní prostředí: příležitosti a výzvy

příležitosti		výzvy	
Efektivnější využívání přírodních zdrojů		Vliv mezinárodní dopravy	
Technologický efekt	lepší dostupnost environmentálního zboží, služeb a technologií	Pollution Heaven	přesun znečišťujícího průmyslu dle komparativní výhody
Kalifornský efekt	regulatorní sblížení	Závod ke dnu	snižování standardů ochrany životního prostředí
Environmentální Kuznetzova křivka	s rostoucím příjmem klesá znečištění životního prostředí	Efekt rozsahu	zvýšení ekonomické aktivity a růst spotřeby energie

Vlastní zpracování

Na druhou stranu odpůrci globalizace poukazují na možné **nežádoucí vlivy** obchodu na životní prostředí jako je růst znečištění a degradace přírodních zdrojů. Negativní dopady obchodu na životní prostředí jsou rovněž spjaty s mezinárodní přepravou zboží⁹. Znečištění životního prostředí ekonomové označují jako tzv. *negativní externalitu*. Negativní externalita je náklad, který nese třetí strana jako důsledek určité ekonomické aktivity. Příkladem je znečištění z továrny, které jako negativní externalitu nese společnost. Negativní externality mohou mít i mezinárodní formu, jako například kyselý déšť nebo znečištění oceánů apod. Ekonomické subjekty nebo země nemají zájem snížit míru znečištění, protože v tržním systému nenesou náklady těchto externalit. Ekonomická literatura popisuje příklad „tragédie obecní půdy“ (*tragedy of commons*), kdy jedinci pracující ve prospěch vlastního zájmu mají tendenci nadměrně využívat společné statky (Frankel, 2009).

Ekonomická literatura zkoumá vztah obchodu a životního prostředí z hlediska komparativní výhody, která souvisí s rozdílnou úrovní environmentálních standardů. Dle hypotézy *Pollution*

⁸ Význam environmentálních závazků v obchodních dohodách blíže analyzuje 7. kapitola.

⁹ Problematice dopadů mezinárodní dopravy se věnuje následující podkapitola.

Heaven vede liberalizace obchodu k přesunu znečišťujícího průmyslu do zemí, kde je cena pracovní síly nižší a environmentální standardy volnější. Mezi klíčové faktory zde patří kapitálová vybavenost, vybavenost přírodními zdroji a vládní regulace v oblasti práce a životního prostředí (Copeland, Taylor, 1994; Frankel, 2009). Empirický výzkum zde nicméně přináší nejednoznačné odpovědi (Brandi et al., 2020). Hypotéza *Pollution Heaven* byla potvrzena v nedávné studii Kolcavy et al. (2019), dle které obchodní liberalizace prostřednictvím dohod o volném obchodu vede k růstu ekologické stopy rozvojových zemí. Pokud jde o vliv environmentálních norem na obchod a investice, výzkum přináší smíšené výsledky ohledně otázky, jak důležitá je environmentální regulace z hlediska investičního rozhodování firem. Dle hypotézy „závodu ke dnu“ (*Race to the Bottom*), volný obchod vede k tomu, že jednotlivé země v boji s konkurencí snižují pracovní a environmentální standardy, aby přilákaly zahraniční investice.

Davies a Vadlamannati (2013) hypotézu závodu ke dnu potvrdili v souvislosti s klesajícími pracovními standardy pro 135 rozvojových zemí během období 18 let. Nicméně v širším kontextu se zdá, že nadnárodní společnosti v rámci svého investičního rozhodování přikládají větší význam tématům jako cena pracovní síly a přístup na trh, než přísnosti lokálních environmentálních norem (Frankel, 2009). Tento trend prokazuje Xiao (2015) na příkladu Číny, kde jsou pobřežní oblasti stále nejvíce preferovaným cílem zahraničních investic, ačkoli environmentální normy jsou zde přísnější než v jiných čínských regionech. Dle autora je rozhodujícím faktorem pro alokaci investic infrastruktura a přístup k technologiím, zatímco environmentální normy jsou faktorem méně významným.

Konceptuální rámec vazby mezi liberalizací obchodu a dopadu na životní prostředí vytvořili v roce 1991 ekonomové Grossman a Kruger. Autoři zkoumali environmentální dopady Severoamerické dohody o volném obchodu mezi USA, Mexikem a Kanadou (NAFTA). V této souvislosti popsali tři dopady: efekt rozsahu, technologický efekt a efekt skladby. *Efekt rozsahu* popisuje situaci, kdy nárůst ekonomické aktivity ve spojitosti s obchodem zvýší celkovou míru znečištění. Jiný příklad může být přímá úměra mezi růstem obchodu, růstem ekonomické aktivity a růstem spotřeby energie.

Druhý příklad dopadu obchodu na životní prostředí je známý jako *technologický efekt*, který je chápán pozitivně. Podle tohoto efektu má obchodní liberalizace pozitivní dopad na životní prostředí díky dostupnějším environmentálním technologiím. To platí zejména v těch zemích, které nemají přístup k environmentálnímu zboží a službám nebo je nedokáží produkovat v dostatečné míře za dostupné ceny. Exportující země může díky novým trhům inovovat a vyvinout nové environmentální zboží a služby. Levinson (2015) naznačuje, že technologický efekt může v různých případech převažovat nad efektem rozsahu.

Třetím případem je *efekt skladby*. Jedná se o situaci, kdy liberalizace obchodu změní skladbu výroby směrem k produktům, kde má daná země komparativní výhodu. Pokud změna posílí výrobu v environmentálních sektorech, kvalita životního prostředí roste. Pokud je ale komparativní výhoda přesměrována do znečišťujícího průmyslu, pak je dopad na životní prostředí negativní. Volba sektoru s komparativní výhodou v tomto případě nezávisí pouze na výrobních faktorech, ale také na environmentálních předpisech. V tomto smyslu pak mají z obchodu prospěch ty země, kde jsou environmentální standardy volnější a dopad na životní prostředí je pak negativní.

3.3 Mezinárodní doprava a životní prostředí

Globalizace a růst mezinárodního obchodu je úzce spjat s poklesem cen mezinárodní dopravy. V analýze dopadu globalizace na životní prostředí je tedy třeba posuzovat i aspekt mezinárodní dopravy. Mezinárodní přeprava zboží je z 95 % závislá na ropě a tedy má významný podíl na emisích skleníkových plynů (WTO, 2019a). Dle poslední hodnotící zprávy Mezivládního panelu pro změnu klimatu (IPCC) AR5 představuje sektor dopravy 23 % emisí skleníkových plynů (IPCC, 2014). Dle této hodnotící zprávy se emise skleníkových plynů z dopravy se od roku 1970 více než zdvojnásobily. Největší podíl těchto emisí představuje silniční doprava (72 %), dále letecká doprava (11 %) a námořní doprava (9 %).

Z hlediska mezinárodního obchodu je zásadní námořní doprava, skrze námořní dopravu je přepravováno 90 % objemu obchodovaného zboží. Velké námořní lodě pohání paliva na bázi těžších frakcí ropy, které mají nižší kvalitu a cenu než například motorová nafta. Během spalování těchto paliv se uvolňuje vysoké množství oxidu síry, oxidu dusíku a pevných částic (PM). Dle odhadů produkuje námořní doprava 10–15 % antropogenních emisí oxidu dusíku a oxidu síry (Walker et al., 2019). Vysoké hodnoty oxidu dusíku a síry způsobují dýchací potíže, vytváří smog a zvyšují kyselost oceánů. Tyto škodlivé emise lze snížit prostřednictvím nových technologií, výměnou zastaralých motorů, přechodem k palivům s nižším obsahem síry, instalací odsiřovacích zařízení nebo také dobrovolným snížením rychlosti lodi¹⁰. Pozitivní vliv na snižování emisí mají rovněž tržně orientované strategie, jako například snížení přístavních poplatků pro environmentálně šetrné lodě (Walker et al. 2019).

Regulatorní rámec v oblasti emisí námořní dopravy vytváří Mezinárodní námořní organizace (IMO). V rámci IMO byla přijata Mezinárodní úmluva o prevenci znečištění životního prostředí z lodní dopravy (MARPOL) z roku 1978. V roce 1997 byla přijata příloha VI, která stanovuje limity na oxidy síry, oxidy dusíku a emise pevných částic z lodní dopravy a zakazuje emise látek poškozujících ozonovou vrstvu.¹¹ Dodatek k příloze VI z roku 2011 vytyčuje povinná technická

¹⁰ Tato varianta nicméně zahrnuje vyšší náklady a časové prodlevy v přepravě zboží.

¹¹ Příloha VI. vstoupila v platnost v roce 2005.

opatření v oblasti energetické účinnosti a redukce emisí skleníkových plynů (IMO, 2019a). Tyto přísné emisní stropy na základě MARPOL zvýšily poptávku po kvalitních palivech jako je např. zkapalněný zemní plyn (LNG) nebo lodní plynový olej (MGO). Používání LNG má vysoký potenciál z hlediska ochrany ovzduší, neobsahuje totiž síru a má výrazně nižší obsah oxidu dusíku než běžně používaná lodní paliva. Mezi hlavní výzvy používání LNG však patří bezpečnostní rizika, nedostatečná infrastruktura a vysoké počáteční investice (Walker et al., 2019).

V návaznosti na Pařížskou dohodu o ochraně klimatu přijala IMO v roce 2018 strategii ke snížení emisí skleníkových plynů do roku 2050 nejméně o 50 % proti hodnotám z roku 2008 (IMO, 2019b). Objem lodní dopravy však stále roste a je třeba rovněž zvážit také další environmentální dopady jako je balastová voda z plavidel obsahující invazivní druhy vodních živočichů, ropné skvrny, odpad v moři, hluk pod mořskou hladinou, kolize lodí s mořskými živočichy apod. Balastová voda z plavidel je zásadní pro zajištění stability lodě a umožňuje vyvažovat váhu plavidel v přístavech. Vypouštění balastové vody nicméně v sobě zahrnuje riziko ohrožení globální biodiverzity v souvislosti s šířením invazivních mořských druhů. Ropné skvrny patří mezi nejvíce environmentálně škodlivé katastrofy na světě. Přeprava ropy námořní dopravou souvisí s 12 % těchto incidentů, nejčastěji se jedná o selhání lidského faktoru nebo technologickou chybu (Walker et al., 2019).

Odpad v oceánech je v současné době silně medializované téma. Dle Conservation International (2019) v oceánech skočí 8 milionů tun plastů ročně. Do roku 2050 má celková hmotnost plastů v oceánech převýšit celkovou hmotnost ryb v oceánech. Problém je rovněž rozklad tohoto odpadu a výskyt mikro plastů v potravním řetězci. Většina plastů v oceánech pochází z 20 zemí, včetně Číny, Indonésie nebo USA. Mimo plastový odpad jsou světové oceány znečišťovány také samotnými loděmi. Velké námořní lodě produkují značené množství organického odpadu (potraviny, papír apod.), jehož zpopelňování na moři má negativní dopady na pobřežní vody. Z hlediska udržitelného rozvoje je problémem také demontáž starých lodí, kdy jsou odstavená plavidla rozebírána a využitelné části následně dále využívány. Ačkolí samotná recyklace je environmentálně příznivá, problémem je negativní dopad na životní prostředí a lidské zdraví v souvislosti s únikem ropy, maziva a nebezpečných chemikálií. Průmysl demontáže lodí má kořeny v Evropě a severní Americe, nyní se však přesunul do zemí Jihovýchodní Asie¹², kde jsou náklady pracovní síly nižší a environmentální standardy slabé (Walker et al., 2019).

V souvislosti s námořní dopravou rovněž roste hlukové znečištění oceánů. Během posledních 50 let se hluk v oceánech zvýšil o 15 dB v důsledku námořní dopravy, těžby nerostných surovin, rybolovu, rekreačních aktivit apod. Do nedávné doby se výzkum hlukového znečištění soustředil

---

¹² Až 80 % mezinárodní demontáže lodí probíhá v Bangladéši, Indii a Pákistánu. Část těchto procesů se odehrává také v Číně a Turecku (Walker et al., 2019)

zejména na vliv na mořské savce, nicméně je prokázáno, že podmořský hluk má negativní dopad také na ryby a další mořské organismy. Většina mořských živočichů využívá zvuk ve všech aspektech života, včetně orientace, reprodukce, obstarávání potravy nebo k úniku před predátory. V oceánech je možné slyšet zvuk na stovky až tisíce kilometrů daleko, avšak antropogenní hluk snižuje kvalitu tohoto přenosu (Walker et al., 2019). Problematikou zvukového znečištění se rovněž zabývají doporučení IMO z roku 2012 (IMO, 2019c).

V neposlední řadě je třeba ve výčtu environmentálních dopadů námořní dopravy zmínit také kolize plavidel s mořskými živočichy. Mezi nejvíce postižené živočichy námořní dopravou patří velryby, nicméně ohroženy jsou také želvy, kapustňáci a další vodní savci. Počet případů kolize plavidla s velrybami narostl z počtu 300 případů v roce 2002 na více než 750 případů v roce 2007. Je však třeba zmínit, že tyto odhady bývají často podhodnoceny a případy kolize mnohdy nebývají vykazovány (Walker et al., 2019).

4. WTO A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

Následující část se zaměřuje na úvod do problematiky obchodu a životního prostředí ve Světové obchodní organizaci (WTO). Kapitola 4.1 představuje funkce a základní principy WTO. Kapitola 4.2 shrnuje předpoklady jednání o obchodu a životním prostředí ve WTO. Kapitola 4.3 popisuje postupné včlenění tematiky životního prostředí během diskuzí v rámci GATT. Kapitola 4.4 objasňuje organizační strukturu WTO a vymezuje postavení a funkce Výboru pro obchod a životní prostředí. Kapitola 4.5 následně rozebírá vyjednávání k obchodu a životnímu prostředí během vyjednávacího kola z Dauhá. Kapitola 4.6 popisuje vztah mezi WTO a mezinárodními environmentálními úmluvami.

4.1 Funkce a základní principy WTO

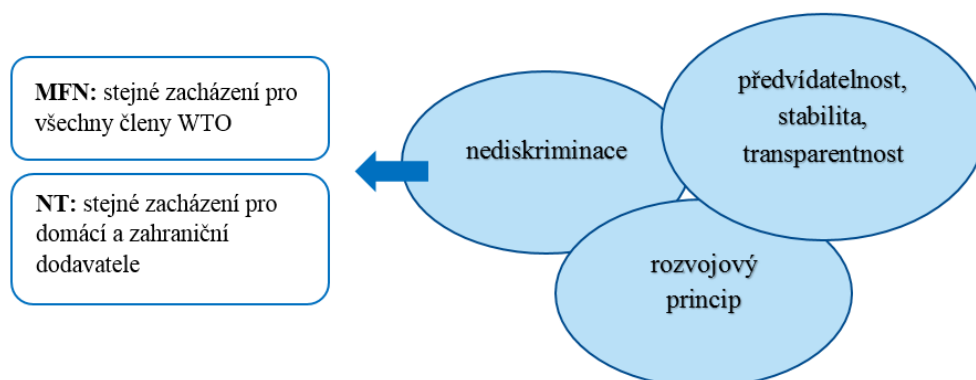
Světová obchodní organizace (WTO) je mezinárodní organizace se sídlem v Ženevě, kde se vyjednávají globální obchodní pravidla a řeší mezinárodní obchodní spory. Cílem WTO je prosazovat otevřený obchod založený na pravidlech, ze kterého budou mít prospěch všichni. WTO má v současné době 164 členů (WTO, 2019a). Mezi lety 1947–1994 upravovala mezinárodní obchod Všeobecná dohoda o clech a o obchodu (GATT). Multilaterální obchodní systém byl postupně liberalizován v rámci vyjednávacích kol. Uruguayské kolo stálo mimo jiné za vznikem Všeobecné dohody o obchodu službami (GATS), Dohody o obchodních aspektech práv duševního vlastnictví (TRIPS), a také vedlo ke vzniku samotné WTO dne 1. ledna 1995. Zakládajícím dokumentem WTO je Dohoda o zřízení Světové obchodní organizace (tzv. **Marrákešská dohoda**), která vytyčuje funkce, rozhodování a strukturu WTO (European Council, 1994). Spolu se vznikem WTO vešel v platnost také text GATT z roku 1994, jehož součástí se stala všechna původní ustanovení GATT z roku 1947 (WTO, 2019e).

Mezi hlavní **funkce** WTO patří administrace obchodních dohod členů, poskytování fóra pro obchodní vyjednávání, řešení obchodních sporů, přezkum obchodních politik členů, spolupráce s dalšími mezinárodními organizacemi a poskytování pomoci rozvojovým zemím prostřednictvím technické asistence. Rozhodování ve WTO jsou v zásadě přijímána na základě konsenzu. Negativní konsenzus Marrákešská dohoda definuje jako situaci, kdy proti rozhodnutí neprotestuje žádný člen. Ve specifických situacích, kdy dosažení konsenzu není možné, umožňují pravidla WTO hlasování (European Council, 1994).

Mezi základní **principy**, dle kterých WTO funguje, patří principy nediskriminace, zásada předvídatelnosti, stability a transparentnosti a rozvojový princip. Zásada **nediskriminace** spočívá v dodržování doložky nejvyšších výhod (MFN) a národního zacházení (NT). Dle doložky nejvyšších výhod platí pro všechny členy WTO stejné zacházení. Pokud člen WTO poskytne jinému členovi

lepší zacházení (např. snížení cel), musí stejné preference nabídnout ostatním členům WTO. Existují zde však výjimky pro uzavírání dohod o volném obchodu, výjimky preferenčního zacházení pro rozvojové země nebo výjimky v případě neférových obchodních praktik. Druhou zásadou nediskriminace je národní zacházení. Dle principu národního zacházení není v přístupu na trh činěn rozdíl mezi domácími a zahraničními dodavateli. Multilaterální obchodní pravidla rovněž přispívají k **předvídatelnosti a stabilitě** obchodního systému. Členové WTO se mohou spolehnout na právní závaznost a neměnnost obchodních pravidel. Důležitým aspektem je také **transparentnost**. V rámci WTO probíhají pravidelné přezkumy obchodní politiky, členové mají také povinnost oznamovat a zveřejňovat informace o svých obchodních politikách. V neposlední řadě WTO ukotvuje také **rozvojový princip**, který zahrnuje podporu rozvoje a ekonomických reforem. Více než ¾ členů WTO jsou rozvojové země nebo tranzitní ekonomiky. Obchodní dohody vyjednávané v rámci WTO zahrnují speciální a rozdílné zacházení ve prospěch nejméně rozvinutých zemí formou flexibilit, delších přechodových období nebo technické pomoci (WTO, 2019c). Schéma č. 4 znázorňuje tyto základní principy WTO.

Schéma č. 4: Základní principy WTO

Vlastní zpracování

4.2 Předpoklady jednání o obchodu a životním prostředí ve WTO

Diskuze o obchodu a životním prostředí se v rámci GATT/WTO vyvíjely souběžně s diskuzemi o ochraně životního prostředí na globální úrovni. Pokud jde o roli WTO v ochraně životního prostředí, kritikové poukazují na to, že WTO preferuje volných obchod před ochranou životního prostředí (Waincymer, 1998). WTO nicméně není organizace na ochranu životního prostředí, ale primárně se zabývá mezinárodním obchodem. Kompetence WTO v oblasti obchodu a životního prostředí je omezena na obchodní politiky a obchodně spjaté aspekty environmentálních opatření, které mají významný dopad na obchod. WTO vychází z předpokladu, že ochrana životního prostředí pomáhá zachovat přírodní bohatství, které je nezbytné pro ekonomický růst. Zároveň také

platí, že ekonomický růst je nezbytný pro zajištění adekvátní úrovně ochrany životního prostředí. Za druhé, pravidla WTO umožňují členským státům regulovat ochranu životního prostředí na národní úrovni. Klíčovým principem je zde nediskriminace. Členové WTO mohou zavádět domácí politiky pro ochranu životního prostředí za předpokladu, že tyto politiky nediskriminují mezi importovanými a domácími výrobky (princip národního zacházení) nebo nediskriminují mezi jednotlivými členy WTO (doložka nejvyšších výhod).

Za třetí, pravidla WTO rovněž akcentují rozvojový princip. Z pohledu rozvojových zemí je hlavní překážkou k ochraně životního prostředí nedostatek finančních prostředků. Obchodní liberalizace, technická pomoc a transfer technologií jsou nezbytné, aby se tyto země mohly udržitelně rozvíjet. Posledním předpokladem pro diskuzi o obchodu a životním prostředí ve WTO je myšlenka, že je nutné sladit obchodní politiky s politikami na ochranu životního prostředí. Harmonizace těchto politik na národní úrovni je předpokladem pro předcházení problémům mezi obchodem a životním prostředím na nadnárodní úrovni. Zároveň také platí, že spolupráce v rámci multilaterálních environmentálních dohod (MEAs) je nejefektivnějším nástrojem pro řešení globálních environmentálních problémů (WTO, 2004).

4.3 Problematika životního prostředí v GATT

V roce 1947, kdy vznikla Všeobecná dohoda o clech a obchodu (GATT) nebyly otázky životního prostředí středobodem zájmu. Tento trend se nicméně změnil v roce 1971 v souvislosti s rostoucím mezinárodním environmentálním hnutím a přípravám na Konferenci OSN ve Stockholmu. V obavě, že tyto nové trendy mohou ohrozit volný obchod, ustanovil generální ředitel GATT, Olivier Long, v roce 1971 Pracovní skupinu pro opatření v oblasti životního prostředí a mezinárodního obchodu (EMIT). Daná pracovní skupina se měla zabývat vztahem mezi průmyslovým znečištěním a mezinárodním obchodem. Skupina EMIT nicméně nebyla aktivní a k jejímu svolání došlo až v roce 1991 v návaznosti na spor mezi USA a Mexikem ohledně tuňáků a delfinů (Coyler, 2011).¹³ Během let 1991–1994 se skupina EMIT zabývala otázkami jako ekologické štítkování, vztahem GATT a multilaterálních environmentálních úmluv (např. Basilejská úmluva o kontrole pohybu nebezpečných odpadů přes hranice států a jejich zneškodňování) nebo transparentností národních legislativ v oblasti životního prostředí (WTO, 2004).

Během let 1972–1992 se s rostoucím objemem mezinárodního obchodu začaly rovněž více projevovat dopady na životní prostředí. Tyto okolnosti se odrazily na diskuzi v rámci GATT. Během Tokijského vyjednávacího kola (1973–1979) byla sjednána Dohoda o technických překážkách obchodu (TBT). Dohoda mimo jiné ukotvuje principy nediskriminace a transparentnosti v rámci vytváření a používání technických standardů, včetně standardů v oblasti životního prostředí. V roce

---

¹³ O této problematice blíže pojednává 5. kapitola

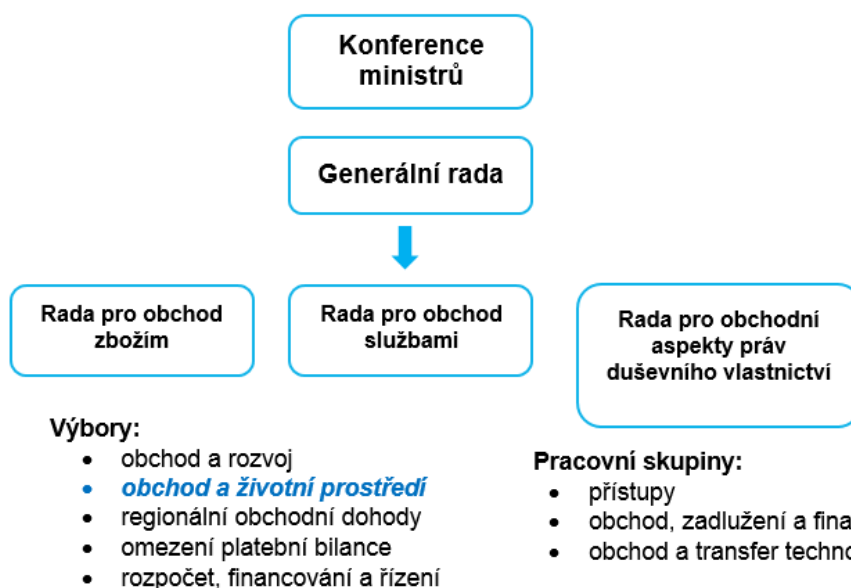
1982 skupina rozvojových zemí vyjádřila obavy z obchodu s nebezpečnými produkty, které jsou v rozvinutých zemích zakázané, avšak i přesto jsou exportovány do rozvojových zemí. Vzhledem k omezeným informacím o daných produktech, neměly rozvojové země možnost činit informovaná rozhodnutí ve věci obchodu s těmito produkty. V roce 1989 byla založena Pracovní skupina, kde se měl daný problém diskutovat (WTO, 2004).

Během Uruguayského vyjednávacího kola (1986–1994) byly učiněny úpravy v Dohodě o technických překážkách obchodu. Environmentální otázky byly rovněž zohledněny v nově vzniklých dohodách jako Všeobecná dohoda o obchodu službami (GATS), Dohoda o zemědělství, Dohoda o sanitárních a fyto-sanitárních opatřeních (SPS), Dohoda o subvencích a vyrovnávacích opatření (SCM) nebo Dohoda o obchodních aspektech práv duševního vlastnictví (TRIPS). Ustanovení s implikacemi v oblasti životního prostředí v těchto dohodách jsou blíže rozebrána v 5. kapitole.

4.4 Organizační struktura WTO a Výbor pro obchod a životního prostředí

Sekretariát WTO poskytuje administrativní zázemí pro fungování jednotlivých organizačních složek WTO. V čele sekretariátu stojí generální ředitel, volený na čtyři roky. Nyní tuto funkci vykonává Roberto Azevêdo z Brazílie. Schéma č. 5 přibližuje organizační strukturu WTO.

Schéma č. 5: Organizační struktura WTO a postavení Výboru pro obchod a životní prostředí

Vlastní zpracování

Nejvyšším rozhodovacím orgánem WTO je **Konference ministrů**, která probíhá zpravidla každé dva roky v různých zemích. Každý členský stát zde má svého ministra, který zodpovídá za věci mezinárodního obchodu, nebo ministrem pověřeného zástupce. Konference ministrů je oprávněna

přijímat jakákoli rozhodnutí týkající se multilaterálního obchodního systému. V prosinci 2017 proběhla v pořadí 11. ministerská konference v Buenos Aires v Brazílii. Nadcházející 12. ministerská konference se měla uskutečnit v kazašském Nur-Sultanu v červnu 2020, nicméně termín konání byl odložen s ohledem na pandemii COVID-19 (WTO, 2020a). Nejvyšším rozhodovacím orgánem WTO na pracovní úrovni v Ženevě je **Generální rada**, která má v zásadě stejné pravomoci jako Konference ministrů. Generální rada zahrnuje všechny členské státy WTO na úrovni velvyslanců, schází se pravidelně přibližně jednou za měsíc. Generální rada rovněž zasedá ve formě Orgánu pro řešení sporů a Orgánu pro prověrky obchodní politiky.

Třetí organizační úroveň WTO je **Rada**. Rada existuje ve třech různých podobách: Rada pro obchod zbožím, Rada pro obchod službami a Rada pro obchodní aspekty práv duševního vlastnictví. Výkonnými orgány Rady jsou jednotlivé Výbory nebo Pracovní skupiny. Souvislostmi mezi obchodem a životním prostředím se zabývá **Výbor pro obchod a životní prostředí (CTE)**, který byl zřízen v roce 1995. Zasedání CTE probíhají zpravidla třikrát ročně. Pracovní program CTE zahrnuje oblasti jako zkoumání vztahu mezi multilaterálními environmentálními dohodami (MEAs) a obchodním rámcem, dále diskutuje environmentální standardy, otázku liberalizace environmentálního zboží a služeb, aspekty duševního vlastnictví apod. (WTO, 1994). Původní deseti-bodový pracovní program CTE přibližuje tabulka č. 2.

Tabulka č. 2: Originální 10ti bodový pracovní program CTE

1. **Obchodní pravidla a environmentální dohody:** *Vztah mezi pravidly WTO a obchodními ustanoveními s přesahem do environmentální tematiky (včetně multilaterálních environmentálních dohod).*
2. **Ochrana životního prostředí a obchodní systém:** *Vztah mezi pravidly WTO a politikami na ochranu životního prostředí s dopadem na obchod.*
3. **Ekologické poplatky/daně a environmentální standardy:** *Vztah mezi pravidly WTO a ekologickými poplatky/daněmi nebo environmentálními standardy, technickými normami apod.*
4. **Transparentnost:** *Transparentnost obchodních ustanovení s environmentálním přesahem, transparentnost environmentálních opatření s dopadem na obchod.*
5. **Řešení sporů:** *Vztah mezi systémem řešení sporů ve WTO a systémem řešení sporů v multilaterálních environmentálních dohodách.*
6. **Životní prostředí a liberalizace obchodu:** *Vztah mezi environmentálními opatřeními a přístupem na trh se zaměřením na rozvojové země. Zkoumání environmentálních přínosů liberalizace obchodu.*
7. **Zboží zakázané na domácím trhu:** *Export zboží nepovoleného na domácím trhu, zejména nebezpečného odpadu.*
8. **Práva duševního vlastnictví:** *Relevantní ustanovení Dohody o obchodních aspektech práv duševního vlastnictví (TRIPS) z hlediska ochrany životního prostředí.*
9. **Služby:** *Pracovní program Rozhodnutí o obchodu službami a životním prostředím.*
10. **Mezinárodní organizace:** *Vztah mezi WTO a mezinárodními organizacemi nebo nevládními organizacemi.*

Zdroj: WTO (2020b)

Členství v CTE zahrnuje všechny členy WTO, v současné době zde má pozorovatelský status 25 mezinárodních organizací. Řada těchto organizací zahrnuje sekretariáty multilaterálních environmentálních úmluv (MEAs), s nimiž CTE úzce spolupracuje (viz příloha 1). Ačkoli CTE formálně nedoporučil žádné změny pravidel WTO, práce CTE připravila rámec pro vyjednávání o environmentálních tématech, jako jsou například subvence do rybolovu nebo dohoda o liberalizaci obchodu s environmentálním zbožím v rámci současného negociačního kola z Dauhá (WTO, 2020).

4.5 Vyjednávání o obchodu a životním prostředí v rámci kola z Dauhá

Obchodní vyjednávání ve WTO probíhají v rámci mandátu vyjednávacích kol. Současným vyjednávacím kolem je tzv. „rozvojové kolo z Dauhá“, které probíhá od roku 2001. Toto negociační kolo pokrývá přibližně 20 oblastí mezinárodního obchodu, přičemž jednou z nich je obchod a životní prostředí. V roce 2001 byla na 4. ministerské konferenci WTO v katarském Dauhá přijata ministerská deklarace, která vyjednávací kolo z Dauhá formálně odstartovala. Vzhledem k tomu, že většina členů WTO jsou rozvojové země, ministři se v deklaraci shodili na tom, že zájmy a potřeby rozvojových zemí budou středobodem všech vyjednávání (WTO, 2019d). Díky tomuto silnému akcentu na rozvojovou problematiku dostalo současné vyjednávací kolo označení jako „rozvojové“.

Odstavce 31–33 ministerské deklarace z Dauhá se věnují problematice obchodu a životního prostředí. Členové WTO zde potvrdili závazek ochrany životního prostředí a zájem zahájit obchodní vyjednávání o aspektech obchodu a životního prostředí (WTO, 2001). K tomuto účelu bylo ustanoveno *Zvláštní zasedání Výboru pro obchod a životní prostředí (CTE-SS)*, které mělo dle odstavce 31 deklarace projednávat tyto oblasti:

- *Vztah mezi pravidly WTO a obchodní ustanoveními v multilaterálních environmentálních dohodách (MEAs).*
- *Výměna informací mezi WTO a sekretariáty MEAs, včetně kritérií pro udělení statusu pozorovatele WTO;*
- *Snižování a eliminace tarifních a netarifních překážek obchodu environmentálním zbožím a službami.*

Mimo tyto tři oblasti mají obchodní vyjednávání pokrývat také problematiku subvencí do rybolovu. Dle odstavce 28 ministerské deklarace z Dauhá se ministři zavazují „vyjasnit a posílit pravidla WTO v oblasti subvencí do rybolovu, včetně významu tohoto sektoru pro rozvojové země“. Kromě zahájení nových vyjednávání ministerská deklarace v odstavci 32 rovněž potvrdila pokračování pracovního programu CTE z roku 1994 se speciálním zaměřením na níže uvedené tři oblasti, jež nemají být předmětem obchodního vyjednávání. Možnost obchodního vyjednávání o těchto tématech mělo být dle doporučení CTE předmětem diskuze na 5. ministerské konferenci.

- *Dopad environmentálních opatření na přístup na trh, zejména v souvislosti s rozvojovými zeměmi. Zkoumání přínosů odstranění obchodních překážek na životní prostředí a rozvoj.*

- *Relevantní ustanovení Dohody o obchodních aspektech práv duševního vlastnictví (TRIPS).*
- *Environmentální štítkování zboží.*

Odstavec 33 deklarace se týká technické podpory v oblasti obchodu a životního prostředí v rozvojových zemích. Ministři zde vyjadřují podporu sdílení zkušeností a provádění národních hodnocení o stavu životního prostředí. Dle odstavce 51 mají CTE a Výbor pro rozvoj (CTD) sloužit jako diskuzní fóra pro rozvojové a environmentální aspekty vyjednávacího kola z Dauhá včetně problematiky udržitelného rozvoje.

Optimismus z ministerské konference v Dauhá vystřídal neúspěch páté ministerské konference v mexickém Cancúnu v roce 2003, která skončila bez jakéhokoli konsenzu a byla považována za promarněnou příležitost z hlediska dalších vyjednávání ve WTO (Evenett, 2003). V pořadí šestá ministerská konference v Hongkongu v roce 2005 znovu potvrdila závazky v oblasti obchodu a životního prostředí z Dauhá včetně činnosti CTE-SS (WTO, 2005). Vyjednávání v oblasti obchodu a životního prostředí v rámci kola z Dauhá nebyly doposud uzavřeny. Mezi projednávaná témata patří problematika MEAs, environmentálního zboží a služeb a subvencí do rybolovu. Vyjednávání k subvencím do rybolovu začala v roce 2007, v roce 2014 byla zahájena vícestranná jednání o Dohodě o environmentálním zboží (EGA). O těchto iniciativách blíže pojednává 6. kapitola.

4.6. Vztah WTO a mezinárodních environmentálních úmluv

Mezinárodní environmentální úmluvy (MEAs) slouží jako nástroj pro řešení environmentálních problémů, které přesahují hranice národních států a vyžadují regionální nebo globální koordinaci. V současné době je v platnosti více než 250 MEAs, které pokrývají různá environmentální témata, jako např. boj s klimatickou změnou, ochrana biodiverzity nebo zacházení s chemikáliemi a nebezpečným odpadem. Přibližně 20 z těchto MEAs v sobě zahrnují obchodní ustanovení, jejichž cílem je kontrolovat obchod a předcházet tak negativním environmentálním dopadům (WTO, 2017). Tato obchodní ustanovení mohou nabývat podoby jako exportní nebo importní omezení, exportní nebo importní licence, požadavky na balení, štítkování, transport apod.

Dle Neumayera (2000) mají obchodní ustanovení v MEAs čtyři hlavní funkce. Obchodní ustanovení odstrašují členy dané MEA od neplnění závazků (*interní free-riding*) a slouží jako motivace nečlenských zemí k přijetí dané MEA (*externí free riding*). Obchodní ustanovení také zmírňují problém tzv. „úniku emisí“. Jedná se o situaci, kdy pokles emisí členů dané MEA je dorovnáno zvýšením emisí ze strany nečlenských zemí.¹⁴ V neposlední přispívají obchodní

---

¹⁴ Pokud klimatická politika v určitém státě (A) zvýší lokální náklady výroby, tak jiná země (B), kde jsou environmentální standardy volnější, může získat obchodní výhodu. Výroba daného zboží se přesune do země B, kde jsou výrobní náklady nižší, a celkový objem emisí zůstane nezměněn.

ustanovení v MEAs k hlubšímu plnění cílů dané dohody jako např. omezení obchodu s environmentálně škodlivými látkami nebo ohroženými druhy rostlin a živočichů.

Členové WTO diskutují relevantní MEAs od 90. let v rámci Speciálního zasedání Výboru pro obchod a životní prostředí (CTE-SS). Dle deklarace z Dauhá mají členové WTO projednávat vztah mezi pravidly WTO a obchodními ustanoveními v MEAs. Problematické z pohledu WTO mohou být ty MEAs, které se dostávají do konfliktu s pravidly WTO jako např. princip nediskriminace. Jedná se např. o situaci, kdy MEA umožní obchod s určitým produktem mezi členy dané dohody, ale zakáže obchod s tímto produktem s nečleny dohody (WTO, 2004). Jako podkladový materiál pro diskuzi slouží „*Matice obchodně spjatých opatření ve vybraných multilaterálních environmentálních dohodách*“ z dílny sekretariátu WTO, která je průběžně aktualizována (WTO, 2017). Přehled vybraných relevantních MEAs z pohledu mezinárodního obchodu včetně relevantních obchodních ustanovení je uveden v příloze II. Deklarace z Dauhá rovněž vyzývá k výměně informací mezi WTO a sekretariáty MEAs, včetně kritérií pro udělení status pozorovatele WTO. Ke spolupráci dochází prostřednictvím pravidelných jednání, výměnou dokumentů apod. Status pozorovatele v CTE byl udělen již čtyřem sekretariátům MEAs (viz příloha I).¹⁵

V rámci WTO byla projednávána řada návrhů ohledně specifikace vztahu mezi WTO a MEAs, např. pomocí úpravy článku XX/GATT o všeobecných výjimkách nebo úpravou jednotlivých obchodních dohod jako GATS, TBT, SPS, TRIPS apod.¹⁶ Horn a Mavoroidis (2013) poukazují na skutečnost, že reálné dopady těchto diskuzí chybí a vyjednávání v podstatě nepřinesly žádné výsledky. Shaw a Schwartz (2002) upozorňují, že problémem je polarizace názorů mezi rozvojovými a rozvinutými členy WTO a neochota rozvojových zemí měnit pravidla WTO v oblasti životního prostředí. Z pohledu rozvojových zemí je také problematické, pokud by došlo ke změně pravidel WTO v situaci, kdy všichni členové WTO nejsou členové dané MEA. Vzhledem k tomu, že smlouvy WTO a MEAs jsou rovnocenné prameny mezinárodního práva, snahy o vytvoření vzájemné hierarchie by nebyly konstruktivní.

---

¹⁵ Jedná se o Úmluvu o biologické rozmanitosti (CBD), Úmluvu o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy rostlin a živočichů (CITES), Rámcovou úmluvu OSN o změně klimatu (UNFCCC) a Mezinárodní komisi pro zachování tuňáků v atlantském oceánu (ICCAT).

¹⁶ O těchto dohodách a jejich vztahu na životní prostředí blíže pojednává následující kapitola.

5. PRAVIDLA A SPORY WTO V OBLASTI ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

Následující část se zaměřuje na pravidla a spory WTO v oblasti obchodu a životního prostředí. Kapitola 5.1 analyzuje texty WTO relevantní z hlediska životního prostředí. Kapitola 5.2 slouží jako úvod do problematiky řešení sporů ve WTO. Kapitola 5.3 se zabývá vybranými spory relevantními z hlediska životního prostředí řešenými v rámci GATT/WTO.

5.1 Texty WTO relevantní z hlediska životního prostředí

V samotné preambuli zakládající smlouvy WTO, kterou je Marrákešská dohoda, je včleněn odkaz na koncept udržitelného rozvoje a závazek chránit životní prostředí. Obchod má mj. přispívat k optimálnímu využívání světových zdrojů v souladu s cílem trvalého rozvoje, ochranou a zachováním životního prostředí (European Council, 1994). Následující část analyzuje texty obchodních dohod WTO relevantních z hlediska životního prostředí.

5.1.1 Všeobecná dohoda o clech a obchodu (GATT, 1994)

Jak již bylo uvedeno dříve, spolu se vznikem WTO vešel v platnost text Všeobecné dohody o clech a obchodu z roku 1994 (dále jen GATT), jehož součástí se stala všechna původní ustanovení GATT z roku 1947. V několika částech GATT se vyskytují ustanovení, která mají implikace z hlediska životního prostředí. Dle dohody GATT mohou členové WTO přijímat regulatorní opatření, včetně omezení volného obchodu, ve snaze prosazovat legitimní cíle veřejné politiky, jako je ochrana životního prostředí. Tato regulatorní opatření však musí být v souladu s principy a výjimkami GATT. Dle Charnovitz (1991) je komparativní výhodou GATT ve spojitosti s prosazováním udržitelného rozvoje posouzení legitimacy netarifních bariér, které byly zavedeny jako důvod ochrany životního prostředí. Smluvní strany dohody se mohou vymezit vůči opatřením za účelem ochrany obchodu, které vedou k úbytku přírodního bohatství a které zvyšují společenské náklady na ozdravení životního prostředí. Výzvou GATT v oblasti životního prostředí je realizace tohoto cíle v situaci, kdy nejsou dostatečné vědecké informace, roste zájem občanské společnosti o tuto problematiku a hrozí nevratné poškození životního prostředí.

Princip nediskriminace a podobné produkty (čl. I a III)

Jak je uvedeno v kapitole 4.1, GATT zavazuje členské státy respektovat princip nediskriminace. Dle článku I., který definuje doložku nejvyšších výhod (MFN), nesmí být diskriminováno mezi obdobnými produkty obchodních partnerů. Dle článku III., který definuje princip národního zacházení (NT), nesmí být diskriminováno mezi domácími a zahraničními produkty. V tomto kontextu se však nabízí otázka, jak definovat podobné produkty. Nejasnosti ohledně tohoto pojmu jsou příčinou řady sporů v otázkách obchodu a životního prostředí na půdě WTO. Dle WTO judikatury existují čtyři hlavní kritéria pro posuzování podobnosti produktů, tento

výčet však není kompletní. Podobnost produktů je posuzována dle kritérií jako fyzická charakteristika, účel, vnímání daných produktů spotřebiteli nebo zařazení dle mezinárodní celní klasifikace. Další relevantní otázka je, zda kritériem pro usuzování o podobnosti produktů by měla být také výrobní metoda. Dle WTO judikatury rozdílné výrobní metody produktů nutně neznamenají, že by dané produkty musely být odlišné. Rozhodnutí v tomto směru nicméně orgán pro řešení sporů ve WTO posuzuje na individuální bázi (WTO, 2004).

Zákaz množstevních omezení (čl. XI)

Určitá environmentální opatření jako například zákaz dovozu vybraného produktu se mohou dostat do rozporu s pravidly GATT. Dle článku o množstevních omezeních (XI) je zakázáno množstevně omezovat import nebo export určitého výrobku. Množstevní omezení jsou povolena jen v konkrétních případech, které jsou v čl. XI uvedeny (GATT, 1986).

Všeobecné výjimky (čl. XX)

Článek XX o všeobecných výjimkách popisuje případy, kdy členové WTO mohou jednat v rozporu s principy GATT. Životního prostředí se týkají odstavce (b) a (g) čl. XX. Odstavec (b) umožňuje výjimky na základě nutnosti ochrany zdraví lidí, zvířat a rostlin, odstavec (g) v případě zachování vyčerpatelných přírodních zdrojů (GATT, 1986). Aby člen WTO mohl zavést opatření na ochranu životního prostředí, které je v rozporu s pravidly GATT, musí splnit dva požadavky. Za prvé, dané obchodní opatření musí být v souladu nejméně s jednou výjimkou čl. XX. Za druhé, dané obchodní opatření musí být v souladu s úvodním odstavcem čl. XX, dle kterého obchodní opatření nesmí být skrytou nebo neopodstatněnou obchodní překážkou.

V rozhodování o tom, zda je dané obchodní opatření v souladu s odstavcem (b) a tedy nutné z hlediska ochrany zdraví lidí, zvířat nebo rostlin se uplatňuje tzv. „*test potřeby*“ (*necessity test*). Test potřeby spočívá ve zvážení faktorů jako důležitost hodnot nebo společných zájmů, které dané obchodní opatření chrání, přínos daného obchodního opatření k vytyčenému cíli a jeho dopad na mezinárodní obchod. Pokud analýza těchto faktorů vede k závěru, že dané opatření je nezbytné, výsledek musí být potvrzen komparací s možnými alternativami řešení, které by měly příznivější dopad na obchod a zároveň by vedly ke splnění vytyčeného cíle. Pokud jde o odstavec (g), termín „vyčerpatelné přírodní zdroje“ je interpretován v širokém slova smyslu. Vyčerpatelnými zdroji se rozumí nejen nerostné suroviny, ale také chráněné druhy živočichů nebo rostlin (WTO, 2004).

5.1.2 Všeobecná dohoda o obchodu službami (GATS)

Podobné principy jako GATT zahrnuje také Všeobecná dohoda o obchodu službami (GATS) z roku 1994. GATS je mnohostranná dohoda, která vytyčuje právně závazný rámec pro mezinárodní obchod službami. Dohoda pokrývá 12 hlavních kategorií služeb, jež lze poskytovat prostřednictvím

čtyř způsobů (tzv. modů poskytování služeb).¹⁷ Také GATS zahrnuje všeobecné výjimky (článek XIV), dle kterých je možné porušit pravidla GATS v případě nutnosti ochrany zdraví lidí, zvířat nebo rostlin. Na rozdíl od GATT nezahrnuje GATS výjimku na ochranu vyčerpatelných přírodních zdrojů. Stejně jako v GATT se na všeobecné výjimky vztahuje test potřebnosti (GATS, 1994). V roce 1994 bylo vydáno ministerské rozhodnutí k obchodu službami a životnímu prostředí, dle kterého má CTE prozkoumat vztah mezi obchodem službami a životním prostředím včetně souvislostí s udržitelným rozvojem a případně navrhnout modifikaci čl. XIV GATS (WTO, 2019f). K takovéto modifikaci GATS zatím nedošlo.

5.1.3 Dohoda o technických překážkách obchodu (TBT)

Dohoda o technických překážkách obchodu (TBT) zajišťuje, aby technické předpisy nebo standardy nevytvářely překážky obchodu. Z pohledu životního prostředí se daná tematika týká environmentálního štítkování zboží, různých technických požadavků pro balení zboží, recyklaci, opětovné využití, likvidaci apod. Tematika environmentálního štítkování je na agendě CTE od roku 1994. V souvislosti s ministerskou deklarací z Dauhá je danému tématu věnována specifická pozornost (WTO, 2001).

Existují různé typy ekoznaček, ať už se jedná o povinné nebo dobrovolné certifikáty, certifikáty mezinárodních organizací nebo soukromého sektoru. Současným trendem je růst dobrovolných certifikátů udržitelnosti, mezi nejznámější patří např. Fairtrade International, lesní certifikace FSC, certifikace v oblasti udržitelného rybolovu (MSC) nebo certifikace v oblasti udržitelné výroby palmového oleje RSPO (Komives, Jackson, 2014). Ekoznačky jsou považovány za ekonomicky efektivní nástroj, který přispívá k informovanému rozhodování spotřebitelů při výběru zboží, které je šetrné z hlediska životního prostředí. Na druhou stranu komplexnost a diverzita schémat environmentálního štítkování zboží představuje také obtíže pro rozvojové země a malé a střední podniky v přístupu na zahraniční trhy. Ekologické certifikáty by rovněž neměly být zneužívány ve prospěch domácích výrobců a neměly by vytvářet neopodstatněné překážky obchodu (WTO, 2019f).

Šestý recitál preambule TBT zmiňuje, že členové WTO mohou učinit opatření pro zajištění kvality exportů nebo pro zajištění zdraví lidí, živočichů, rostlin a životního prostředí za předpokladu, že se nejedná o skrytou překážku obchodu nebo neopodstatněnou diskriminaci. Stejná legitimní opatření pro ochranu životního prostředí jsou rovněž citovány v čl. 2.2. Mezi hlavní principy TBT ve vztahu k životnímu prostředí patří nediskriminace při přípravě a využívání technických předpisů, předcházení nadbytečným překážkám obchodu, harmonizace procedur dle relevantních

---

¹⁷ Jedná se o přeshraniční poskytování služeb (1), spotřebu v zahraničí (2), komerční přítomnost (3) a pohyb fyzických osob za účelem poskytování služeb (4). Viz podkapitola 1.2.

mezinárodních standardů a transparentnost technických předpisů. Pokud jde o dobrovolné standardy udržitelnosti, TBT zahrnuje v příloze III. Kodex dobrých postupů pro přípravu, přijetí a používání standardů. Vládní agentury a organizace, které se zabývají vývojem technických norem, jsou vybízeny, aby se těmito doporučeními řídily (TBT, 1994).

5.1.4 Dohoda o sanitárních a fyto-sanitárních opatřeních (SPS)

Dohoda o sanitárních a fyto-sanitárních opatřeních (SPS) vešla v platnost společně se založením WTO v roce 1995 a doplňuje dohodu o technických překážkách obchodu (TBT). Dohoda stanovuje základní pravidla pro bezpečnost a nezávadnost potravin a pro standardy zdraví zvířat a rostlin. Tato opatření slouží k ochraně před dováženými produkty, které by mohly mít negativní dopad na spotřebitele nebo životní prostředí. SPS opatření však také mohou být významnou překážkou obchodu. Členové WTO jsou oprávněni zavádět vlastní SPS standardy, avšak musí být v souladu s principy nediskriminace a jejich rozsah má být pouze v nezbytně nutné míře. Dohoda doporučuje zavádění SPS opatření, jež se opírají o mezinárodní standardy, a které jsou založeny na vědeckých principech. Dle principu předběžné opatrnosti zakotveném v čl. 5 mohou členové WTO zavést dočasná SPS opatření i v případě, kdy není k dispozici dostatek vědeckých informací (WTO, 1998).

5.1.5 Dohoda o obchodních aspektech práv duševního vlastnictví (TRIPS)

Dohoda o obchodních aspektech práv duševního vlastnictví (TRIPS) z roku 1995 stanovuje minimální standardy ochrany práv duševního vlastnictví. Termín duševní vlastnictví zahrnuje práva k nakládání s díly, vynálezy a dalšími nehmotnými statky. Dohoda TRIPS pokrývá oblasti jako autorské právo, ochranné známky, zeměpisná označení, průmyslové vzory, patenty, topografii integrovaných obvodů nebo ochranu nezveřejněných informací. Obchodu a životního prostředí se dotýká problematika patentů (oddíl č. 5 TRIPS). Dle čl. 27 mohou být uděleny patenty na jakékoli vynálezy ve všech technických oblastech, za předpokladu, že jsou nové, obsahují tvůrčí činnost a jsou průmyslově využitelné. Odstavce 2 a 3 čl. 27 stanovují výjimky z toho pravidla, kdy se patenty nemusí udělovat. Jedná se o vynálezy, u nichž je ochrana před komerčním využitím nezbytná mj. k ochraně zdraví lidí, zvířat nebo rostlin, nebo k zabránění váženému zasažení životního prostředí. Z etických nebo jiných důvodů lze vyloučit z udělování patentů rostliny a zvířata (TRIPS, 1995, WTO 2019g).

5.1.6 Ostatní relevantní texty

Mezi ostatní relevantní texty WTO, které mají potenciální přesah na obchod a životní prostředí, patří také Dohoda o subvencích a vyrovnávacích opatřeních a Dohoda o zemědělství. **Dohoda o subvencích a vyrovnávacích opatřeních (SCM)** vytyčuje pravidla pro udělování

subvencí (podpor) a nastavuje podmínky pro vyrovnávací opatření, v situacích, kdy partnerská země poskytla podporu na výrobu, vývoz nebo prodej určitého výrobku. Článek 8.2 (c) umožňoval subvence s cílem přizpůsobit se novým environmentálním normám, nicméně jeho platnost vypršela v roce 1999. Dalším relevantním textem je **Dohoda o zemědělství** z roku 1995, která upravuje domácí podpory do zemědělství a klade si za cíl reformovat obchod se zemědělskými komoditami. V preambuli dohody je zakotven princip reformovat zemědělství, tak aby bylo v souladu s ochranou životního prostředí. Dohoda povoluje jen domácí podpory zemědělství s minimálním dopadem na obchod (tzv. opatření green box). Mezi tyto podpory spadají rovněž opatření za účelem ochrany životního prostředí, za předpokladu splnění určitých kritérií (WTO, 2019g).

5.2 Úvod do mechanismu řešení sporů WTO

Pravidla WTO jsou vymáhána prostřednictvím právně závazného mechanismu řešení sporů, který je upraven v Ujednání o řešení sporů (DSU). WTO disponuje jedním z nejvíce aktivních systémů řešení sporů na světě, od roku 1995 zde bylo projednáváno více než 500 sporů. Současný systém řešení sporů je výsledkem vývoje pravidel a postupů od založení GATT v roce 1947 (WTO, 2019a). Proces řešení sporů ve WTO se skládá ze čtyř základních postupných stádií: konzultace, řízení před panelem, odvolací řízení a implementace a výkon rozhodnutí (viz schéma č. 5). Klíčovými subjekty v tomto procesu jsou Orgán pro řešení sporů a Odvolací orgán¹⁸.

První fází řešení sporů ve WTO je **bilaterální konzultace**. Přibližně polovina všech dosavadních sporů byla vyřešena v rámci bilaterálních konzultací. Pokud se během těchto konzultací nepodaří nalézt oboustranně výhodné řešení do 60 dnů, přechází se do **panelové fáze**, která v průměru trvá 14 měsíců (WTO, 2014). Řešením sporů ve WTO je pověřen *Orgán pro řešení sporů* (Dispute Settlement Body). Tento orgán je složen ze všech členů WTO ve formě velvyslanců, kteří se schází v rámci speciálního zasedání Generální rady. Rozhodnutí jsou přijímána na základě negativního konsenzu, kdy proti rozhodnutí neprotestuje žádný člen. Nespokojená strana může požádat Orgán pro řešení sporů o sestavení **panelu odborníků**, který připraví předběžnou a závěrečnou zprávu (odborný posudek). Závěrečná zpráva panelu je následně předložena Orgánu pro řešení sporu, který zprávu může odsouhlasit nebo zamítnout na základě negativního konsenzu (WTO, 2019b).

---

¹⁸ Odvolací orgán systému řešení sporů v rámci WTO je od 11. prosince 2019 nefunkční (viz níže).

Schéma č. 5: Stádia řešení sporů ve WTO

Vlastní zpracování

Obě zúčastněné strany se doposud mohly odvolat proti závěru panelu odborníků v rámci **odvolacího řízení**. Smyslem odvolacího řízení je přezkum právních otázek obsažených ve zprávě expertů, nelze tedy přezkoumávat faktickou stránku daného sporu. Odvolání je projednáváno třemi členy *Odvolacího orgánu* (Appellate Body), jež stojí na pomyslném vrcholu systému řešení sporů WTO. Odvolací orgán může zprávu panelu potvrdit, upravit nebo vyvrátit. Odvolací orgán sestává ze 7 členů, kteří jsou jmenováni Orgánem pro řešení sporů po dobu 4 let s možností prodloužení mandátu.¹⁹ U členů Odvolacího orgánu je vyloučeno, aby posuzovali jakýkoli spor, který by mohl způsobit přímý nebo nepřímý konflikt zájmů. Zpráva Odvolacího orgánu musí být následně přijata nebo zamítnuta Orgánem pro řešení sporů, opět na základě negativního konsenzu (WTO, 2019b).

Poslední fází řešení sporů je **implementace a výkon rozhodnutí**. Členská země, která prohrála spor, se musí řídit doporučeními závěrečné zprávy panelu nebo zprávy Odvolacího orgánu. O svých záměrech musí daná země informovat Orgán pro řešení sporů. Členové WTO z 90 % případů vyhoví danému rozhodnutí a zpravidla mají také k dispozici přiměřenou dobu na implementaci rozhodnutí. Implementace rozhodnutí je předmětem pravidelného přezkumu Orgánu pro řešení sporů. Pokud ve stanovené době daný členský stát neučiní patřičné kroky k nápravě, Orgán pro řešení sporů může autorizovat obchodní protiopatření a jiná donucovací opatření, jako např. omezení importu (WTO, 2014).

5.3 Spory v oblasti životního prostředí řešené v rámci GATT/WTO

Následující část pojednává o vybraných sporech s environmentální tematikou řešených v rámci GATT/WTO. Přehled těchto sporů znázorňuje tabulka č. 3. Tyto spory se dotýkají čl. XX o všeobecných výjimkách GATT, kde jak již bylo zmíněno v podkapitole 5.1.1, odstavce (b) a (g) jsou relevantní z hlediska životního prostředí. Odstavec (b) umožňuje výjimky na základě nutnosti

¹⁹ V současné době je fáze odvolacího řízení ve WTO omezena. Dle pravidel WTO je nutno, aby spory posuzovali nejméně tři členové Odvolacího orgánu. V současné době zbývá pouze jeden člen a Odvolací orgán tím přestal být usnášeníschopný. Ostatním soudcům již vypršelo funkční období a noví nebyli zvoleni, protože od roku 2016 tuto volbu blokuje USA z důvodu nespokojenosti s výsledky jejich práce (MPO, 2019). Postoj USA souvisí s kritikou fungování Odvolacího orgánu a požadavku na jeho reformu. USA poukazují na zastaralost systému, který nedokáže včas řešit narušení obchodu, nedodržování lhůt nebo doplňování chybějících pravidel vlastní interpretací, z čehož vznikají nové precedenty (MPO, 2018).

ochrany zdraví lidí, zvířat a rostlin, odstavec (g) v případě zachování vyčerpatelných přírodních zdrojů. Některé níže uvedené spory nicméně zasahují také do Dohody o technických překážkách obchodu (TBT) a to s ohledem na problematiku environmentální certifikace. Stručná anotace těchto sporů je obsažena v tabulce č. 4.

Tabulka č. 3: Přehled vybraných sporů v oblasti environmentální tematiky v rámci GATT/WTO

žalující strana	žalovaná strana	téma sporu	Relevantní dohody	Vydání zprávy Odvolacího orgánu	vydání rozhodnutí
GATT (1948 - 1994)					
Kanada	USA	<i>tuňáci</i>	čl. XI, XX GATT	1982	1982
USA	Kanada	<i>sledí a lososi</i>	čl. XI, XX GATT	1988	1988
Mexiko	USA	<i>tuňáci a delfini I.</i>	čl. XI, XX GATT	1991	nevydáno
EHS	USA	<i>daně na automobily</i>	Čl. III, XX GATT	1994	nevydáno
WTO (od 1995)					
Venezuela, Brazílie	USA	<i>standardy benzínu</i>	Čl. III, XX GATT	1996	1996
Indie, Malajsie, Pákistán, Thajsko	USA	<i>krevety a želvy</i>	Čl. XI, XX GATT	1998	1998
EHS	Brazílie	<i>protektory (použité pneumatiky)</i>	Čl. XI, XX GATT	2007	2007
Mexiko	USA	<i>tuňáci a delfini II.</i>	Čl. 2.1 TBT, čl. I, III, XX GATT	2012	2012
Kanada, Norsko	EU	<i>produkty z tuleňů</i>	Čl. 2.1, 2.2, 5.1.2, 5.2.1 TBT Čl. I, III, XI, XX, XXIII GATT	2014	2014

*EHS – Evropské hospodářské společenství

Vlastní zpracování dle WTO (2019c)

Tabulka č. 4: Stručná anotace vybraných sporů oblasti environmentální tematiky v rámci GATT/WTO

Spor Kanada x USA (tuňáci), 1982: USA zakázaly dovoz tuňáků v reakci na zabavení 19 rybářských lodí a zatčení amerických rybářů, kteří lovíli tuňáka bílého ve vodách Kanady. Tuňák bílý (též křídlatý) je v současné době považován za téměř ohrožený druh. Kanada spor zvítězila, panel shledal omezení importu USA v rozporu s čl. XI: 1 GATT, který se týká množstevních omezení.

Spor USA x Kanada (sledí a lososi), 1988: Kanada v roce 1976 omezila dovoz nezpracovaných lososů a sledů. Kanada argumentovala, že toto omezení dovozu je v souladu s čl. XX: (g) GATT, který umožňuje ochranu vyčerpatelných zdrojů. Tento spor vyhrály USA. Dle panelu byla opatření ze strany Kanady v rozporu s čl. XI: 1 GATT (množstevní omezení) a nebyly obhajitelné ani na základě čl. XX: (g) GATT (ochrana vyčerpatelných přírodních zdrojů).

Spor Mexiko x USA (tuňáci a delfini), 1991: Mexiko zažalovalo USA ohledně omezení dovozu tuňáků do USA v souvislosti se zákonem USA na ochranu mořských savců a přísných podmínek pro lov tuňáků. Panel

rozhodl ve prospěch Mexika a opatření USA shledal v rozporu s čl. XI: 1 GATT. Zpráva panelu nebyla přijata a spor pokračoval v rámci bilaterálních konzultací (viz případová studie).

Spor Evropského hospodářského společenství x USA (daně na automobily), 1994: Předmětem tohoto sporu bylo zavedení daně na automobily v USA (daň za luxus, daň za vysokou spotřebu paliva a poplatky za vysokou průměrnou spotřebu aut – tzv. systém CAFE). Dle EHS bylo zavedení daně v rozporu čl. III GATT (národní zacházení) a nelze je obhájit ani čl. XX: (g) / (d) GATT. Panel shledal daň za luxus a daň za vysokou spotřebu paliva v souladu s GATT. Naopak systém CAFE byl dle panelu diskriminační (pravidla výpočtu průměrné spotřeby znevýhodňovala zahraniční výrobce aut). Zpráva panelu nebyla přijata.

Spor Venezuela, Brazílie x USA (standardy benzínu), 1996: Venezuela a Brazílie žalovaly USA za to, že na importovaný benzín USA uplatňují striktnější standardy než na domácí benzín a tento systém je tak diskriminační. Spor vyhrály Venezuela a Brazílie, USA následně zákon o standardech benzínu upravily.

Spor Indie, Malajsie, Pákistán, Thajsko x USA (krevety a želvy), 1998: Indie, Malajsie, Pákistán a Thajsko podaly stížnost ve WTO vůči zákazu dovozu krevet do USA. Předmětem daného obchodního omezení ze strany USA byla ochrana mořských želv. Dle zákona o ohrožených druzích z roku 1973 USA nařizují rybářským lodím s vlečnou sítí, které rybaří ve vodách, kde žijí želvy, používání speciálního zařízení známé jako TED (Turtle Excluder Device). TED umožňuje želvám uniknout v případě zachycení do rybářské sítě. Žalující strany poukazovaly na porušení čl. XI a XX GATT. USA daný spor prohrály. Dle rozsudku odvolacího orgánu bylo dané opatření diskriminační, neboť USA poskytly lepší zacházení některým vybraným zemím západní polokoule (zejména v oblasti Karibiku), které disponovaly technickou a finanční pomocí a delšími přechodnými obdobími pro používání TED.

Spor Evropského hospodářského společenství x Brazílie (protektory), 2007: EHS zažalovala Brazílii za zákaz dovozu protektorů (tj. použité pneumatiky po renovaci). Brazílie argumentovala ochranou zdraví (pneumatiky jako semeniště komárů) a životního prostředí (hromadění odpadu). Brazílie nicméně umožňovala dovoz ojetých pneumatik. Spor vyhrála EHS. Dle panelu dvojí přístup Brazílie k importu protektorů a ojetých pneumatik nespovídá o popisovaných úmyslech Brazílie.

Spor Mexiko x USA (tuňáci a delfíni II) 2012: Mexiko opět oživilo dřívější spor s USA ohledně importu tuňáků, nyní v souvislosti s certifikací a Dohodou o technických překážkách obchodu. Dle zprávy panelu odborníků byla opatření USA v rozporu s čl. 2.2 TBT. Dle závěru odvolacího orgánu byla opatření USA v rozporu s čl. 2.1 TBT (viz případová studie).

Spor Kanada, Norsko x EU (produkty z tuleňů), 2014: V roce 2009 zahájila Kanada spor s EU ohledně obchodu s výrobky z tuleňů. Předmětem daného sporu byla legislativa EU, jež zakazuje uvádění produktů z tuleňů na trh EU (s výjimkami pro domorodé obyvatele, dovozu pro osobní potřebu a lovu za účelem udržitelného řízení mořských zdrojů, za předpokladu obchodu na neziskovém základě). V průběhu tohoto sporu se na stranu Kanady připojilo také Norsko, Island, USA, Rusko a další země. Žalující strany poukazovaly na nesoulad s příslušnými články dohod TBT a GATT. Zpráva panelu odborníků byla přijata v roce 2014. Jedním ze závěrů je, že opatření EU není v souladu s článkem XX GATT. Pokud jde o soulad s dohodou TBT, zde panel právní analýzu nevydal.

Zdroj: WTO (2019c)

5.3.1 Případová studie: Spor o tuňáky a delfíny

V roce 1991 byl v rámci GATT řešen spor, kdy Mexiko žalovalo USA ohledně omezení dovozu tuňáků. Rozhodnutí panelu nebylo vydáno a tento spor byl nakonec vyřešen mimosoudně. Jedná se však o významný spor v oblasti environmentální tematiky v rámci GATT, který poukazuje

na to, že členové WTO nemohou zakázat dovoz výrobků pouze proto, že daný produkt pochází ze země s jinými environmentálními standardy.

Ve vodách východního tropického Tichého oceánu se nachází tuňáci žlutoploutví v místech, kde se rovněž vyskytují delfini. Výskyt delfinů tak ukazuje rybářům vhodné místo na lov. Lov tuňáků prostřednictvím dlouhých vlečných sítí (tzv. košilkové nevydy) ohrožuje delfíny, kteří se do těchto sítí chytí. Zákon USA o ochraně mořských savců nastavuje standardy na ochranu delfinů a dotýká se rovněž podmínek lovu tuňáka žlutoploutvého. Pokud obchodní partneři nemohou garantovat, že při lovu tuňáků nebyl usmrcen nadměrný počet delfinů, pak zákon nařizuje uvalení embarga na dovoz tuňáků do USA. Konkrétně musela importující země prokázat, že průměrný úhyn delfinů za stanovené období nebyl vyšší než 1,25 násobek průměrného úhynu způsobeného americkými rybáři (Jakir, 2013).²⁰ Tato situace vyvstala v případě s Mexikem a měla dopad také na další země, které byly součástí dané dodavatelského řetězce výrobků z tuňáků (např. Kostarika, Itálie, Japonsko, Španělsko, Franciem, Kanada aj.).²¹

Mexiko požádalo o svolání panelu odborníků v této věci. USA argumentovaly na základě čl. XX GATT/b, tím, že opatření je nutné k ochraně života a zdraví delfinů a na základě čl. XX GATT/g, jež se týká zachování vyčerpatelných přírodních zdrojů. Odborný posudek panelu byl vydán v září 1991 ve prospěch Mexika a shledal, že zákaz dovozu tuňáků ze strany USA je množstevním omezením obchodu v rozporu s **čl. XI: 1 GATT**. Dle panelu USA nemohou uvalit embargo na dovoz tuňáků z Mexika pouze na základě toho, že mexické zákony neuspokojují zákony USA. Pravidla GATT neumožňují členům WTO vymáhat své zákony v zemích obchodních partnerů, i pokud se jedná o ochranu životního prostředí. Pokud by panel rozhodl ve prospěch USA, znamenalo by to povolení jednostranných obchodních opatření na základě toho, že obchodní partner má jiné environmentální standardy, což by mohlo ohrozit multilaterální obchodní systém. Panel ve svých závěrech zdůraznil, že jeho úkolem bylo interpretovat pravidla GATT, nikoli posuzovat, zda jsou environmentální politiky správné (WTO, 2019d). Mexiko se rozhodlo formálně nepokračovat v tomto sporu a zpráva panelu tak nebyla přijata. Tento spor mezi USA a Mexikem byl nakonec vyřešen v rámci bilaterálních konzultací. V roce 1999 Mexiko a USA podepsaly Dohodu o mezinárodním programu k ochraně delfinů (**AIDCP**)²², jež zahrnuje specifický certifikační mechanismus pro produkty z ryb (Jakir, 2013).

---

²⁰ V době tohoto sporu limit činil 20 500 neúmyslně usmrcených delfinů za rok (Jakir, 2013).

²¹ V roce 1992 podalo na USA ve WTO stížnost Evropské hospodářské společenství (EHS), které bylo součástí daného dodavatelského řetězce mexických produktů z tuňáků. Také v tomto případě panel postupoval podobně jako ve sporu mezi USA a Mexikem a rozhodl, že embargo je v rozporu s čl. XI/1 GATT a není *nutné* k ochraně delfinů. Nicméně ani v tomto případě nebyla zpráva panelu přijata (WTO, 2019d).

²² *Agreement on the International Dolphin Conservation Program*

Spor mezi Mexikem a USA ohledně importu tuňáků se nicméně po několika letech znovu otevřel, a to v souvislosti s problematikou certifikace a technických překážek obchodu. Certifikaci AIDCP, jež byla sjednána s Mexikem v roce 1999, USA ve skutečnosti nikdy v praxi nepoužívaly. Naopak stále uplatňovaly svou vlastní certifikaci dle zákona o spotřebitelských informacích k ochraně delfínů (**DPCIA**)²³, jež nastavuje přísnější normy. Certifikace DPCIA popisuje pět případů, kdy mohou být tuňáci loveni a vyžaduje písemné prohlášení kapitána lodi a nezávislých pozorovatelů o tom, že při lovu nebyl usmrcen delfin a nebyly používány tzv. košílkové nevydoby pro obkroužení delfínů (Jakir, 2013). Mexiko se v rámci WTO odvolalo proti certifikaci DPCIA a v roce 2008 požádalo panel odborníků o přezkum daného opatření v souvislosti s články I: 1, III: 4 GATT a s čl. 2.1, 2.2 a 2.4 TBT. Zpráva panelu byla zveřejněna v září 2011. Dle panelu bylo opatření USA v souladu s **čl. 2.1 TBT**, neboť s mexickým tuňákem bylo zacházeno stejně jako s americkým tuňákem, vzhledem k tomu, že certifikace USA nerozlišuje dle zemí. Nicméně pokud jde o **čl. 2.2 TBT**, americká obchodní opatření byla dle panelu více restriktivní, než bylo nutné k dosažení legitimních cílů veřejné politiky. Pokud jde o **čl. 2.4 TBT**, certifikace AIDCP byla shledána jako relevantní mezinárodní standard pro dané opatření, avšak nevhodný a neefektivní nástroj pro dosažení daného cíle. V případě otázky souladu s relevantními články GATT se panel zdržel vyjádření (WTO, 2019e).

Zpráva panelu byla přijata v červnu 2012, ale ani jedna ze zúčastněných stran nebyla s rozhodnutím panelu spokojena. Příklad byl postoupen odvolacímu orgánu WTO, který vydal posudek v květnu 2012. Posudek odvolacího orgánu se v několika otázkách odchýlil od zprávy panelu. Opatření USA bylo dle odvolacího orgánu v rozporu s **čl. 2.1 TBT** a bylo diskriminační vůči tuňákům z Mexika, neboť ve většině případů byl mexický tuňák na rozdíl od amerického vyloučen z certifikace AIDCP. Odvolací orgán rovněž vyvrátil závěr panelu v případě **čl. 2.2 TBT** a zprostil tak USA viny s tím, že případná alternativní opatření by nemohly být považovány za ekvivalentní. Pokud jde o č. 2.4 TBT, odvolací orgán zde interpretaci panelu nevyvrátil, pokud jde o vhodnost certifikace. Odvolací orgán nicméně dodal, že AIDCP nelze považovat za relevantní mezinárodní standard, protože členství v AIDCP lze realizovat pouze na základě pozvání (WTO, 2019e). Závěry panelu odborníků a odvolacího orgánu ohledně porušení závazků USA v Dohodě o technických překážkách obchodu (TBT) jsou znázorněny v tabulce č. 4.

---

²³ *Dolphin Protection Consumer Information Act*

Tabulka č. 5: Spor II. mezi Mexikem a USA ohledně dovozu tuňáků: závěry panelu odborníků a odvolacího orgánu WTO

Dohoda o technických překážkách obchodu (TBT)		porušení závazků ze strany USA	
		závěr panelu (září 2011)	závěr odvolacího orgánu (květen 2012)
čl. 2.1	<i>Členové zajistí, aby, pokud jde o technické předpisy, bylo výrobkům, dovezeným z území kteréhokoli Člena, poskytnuto neméně příznivé zacházení, než jaké je poskytováno obdobným výrobkům domácího původu a obdobným výrobkům, pocházejícím z jakékoli jiné země.</i>	ne	ano
čl. 2.2	<i>Členové zajistí, aby technické předpisy nebyly připravovány, přijímány nebo uplatňovány s cílem nebo důsledkem vytvářet zbytečné překážky mezinárodního obchodu. Za tím účelem nebudou technické předpisy omezovat obchod více, než je třeba ke splnění oprávněného cíle, berouce přitom v úvahu rizika, která by nesplnění mohlo způsobit...</i>	ano	ne
čl. 2.4	<i>V případech, kdy jsou požadovány technické předpisy a existují příslušné mezinárodní normy nebo jsou před dokončením, Členové použijí je nebo jejich příslušné části, jako základu pro své technické předpisy s výjimkou případů, kdy mezinárodní normy nebo jejich příslušné části jsou neúčinné nebo nevhodné k dosažení oprávněných sledovaných cílů, například pro podstatné klimatické nebo geografické faktory nebo podstatné technologické problémy.</i>	ne	ne

Zdroj: UNMZ (2019), vlastní zpracování

6. AKTUÁLNÍ OTÁZKY WTO

Následující kapitola popisuje aktuální otázky WTO v oblasti obchodu a životního prostředí. Podkapitola 6.1 se zaměřuje na problematiku liberalizace obchodu s environmentálním zbožím a službami. Podkapitola 6.2 popisuje vyjednávání o subvencích do rybolovu.

6.1 Liberalizace obchodu s environmentálním zbožím a službami

Jeden z klíčových aspektů vyjednávání v oblasti obchodu a životního prostředí v rámci WTO je liberalizace obchodu s environmentálním zbožím a službami. Závazek snižovat a eliminovat tarifní a netarifní překážky obchodu environmentálním zbožím a službami je obsažen v odstavci 31 ministerské deklarace z Dauhá z roku 2001. Vyjednávání v rámci CTE-SS mají dosáhnout trojnásobného pozitivního efektu z hlediska obchodu, životního prostředí a rozvoje:

- 1. Obchod:** Eliminace tarifních a netarifních překážek povede ke snížení ceny environmentálních technologií, transferu technologií a inovací.
- 2. Životní prostředí:** Zvýšení dostupnosti kvalitního environmentálního zboží nutného k ochraně životního prostředí nebo v boji s klimatickou změnou.
- 3. Rozvoj:** Liberalizace obchodu s environmentálním zbožím a službami usnadní rozvojem zemím lépe chránit životní prostředí (WTO, 2019a).

Environmentální zboží a služby obecně zahrnují zboží a služby, které mají příznivý dopad na životní prostředí. Ačkoli deklarace z Dauhá klade důraz na liberalizaci environmentálního zboží a služeb, deklarace neuvádí jejich definici a všeobecný konsenzus zde neexistuje. Dle OECD a Eurostat (1999) environmentální zboží a služby měří, zabraňují a omezují environmentální škody ve vodě, vzduchu nebo půdě, včetně problémů spjatých s odpadem, hlukem a ekosystémy. To zahrnuje environmentální technologie, produkty a služby, které redukují environmentální rizika a minimalizují znečištění a využívání zdrojů.

Globální trh pro environmentální zboží a služby v roce 2015 představoval 1,05 bilionu USD. USA jsou největším světovým trhem pro environmentální zboží a služby a představují přibližně třetinu globálního trhu (ITA, 2017). Ačkoli mezi hlavní exportéry environmentálního zboží a služeb se řadí rozvinuté země (zejména USA, EU, Japonsko), rozvojové země jako Čína, Malajsie, Mexiko, Thajsko apod. vykazují rychlý růst (Analytica Advisors, 2017). Mezi nejrychleji rostoucí odvětví patří obnovitelné zdroje energie a odpadové hospodářství (ITC, 2014). Významným hnacím motorem světového obchodu s environmentálním zbožím je Čína. V roce 2016 čínské exporty environmentálního zboží představovaly téměř 11 % světového exportu environmentálního zboží a Čína tak byla v žebříčku hlavních světových vývozců na prvním místě (Cao, Hanson-Rasmussen,

2018). Čína dnes vykazuje téměř polovinu světových exportů solárních panelů. V souvislosti s rostoucími importy těchto produktů z Číny cena solárních panelů v posledních letech prudce klesla (OECD, 2017).

6.1.1 Liberalizace environmentálního zboží

Stěžejní otázky spojené s vyjednáváním o liberalizaci environmentálního zboží ve WTO spočívají v tom, jak toto zboží definovat, jaký má být rozsah celní liberalizace a další témata jako netarifní bariéry, transfer technologií a propojení environmentálního zboží se službami. Impuls do jednání o liberalizaci environmentálního zboží přinesla v roce 2010 **vícestranná iniciativa 21 zemí Asijsko-pacifického hospodářského společenství (APEC)**. Země APEC snížily cla na 5 % nebo níže na zboží z 54 produktových kategorií celní nomenklatury²⁴. Tento seznam byl schválen v roce 2012 a zahrnuje převážně průmyslové produkty. Spadá sem zboží jako solární panely, solární ohřívače, produkty z bambusu, součástky do spaloven biomasy, zařízení pro kontrolu průmyslového znečištění, stroje do recyklačních zařízení, čističek odpadu aj. V současné době většina zemí APEC své celní sazebníky snížila dle dohody a tyto výhody platí na bázi MFN pro všechny členy WTO. Mavroidis a Neven (2019) uvádí, že skutečný dopad na obchod je spíše nepatrný, vzhledem k tomu, že obchod zbožím z daných kategorií není tak významný.

Na jednání APEC navázala v roce 2014 skupina 14 členů WTO vyjednáváním **Dohody o environmentálním zboží (EGA)**. Jednání o EGA probíhaly do roku 2016, kdy se debaty účastnilo celkem 18 členů WTO²⁵. Cílem těchto jednání bylo snížit celní sazby u vybraných produktů k boji proti klimatickým změnám a rozvoji moderních technologií v oblasti životního prostředí. Diskuze se odvíjely od seznamu environmentálního zboží vyjednávaného zeměmi APEC. Snížená cla měla být na základě principu MFN rozšířena na všechny členské státy WTO. EGA měla vstoupit v platnost dosažením *kritické masy* účastníků, tedy s podmínkou, že členové EGA představují většinu světového obchodu s environmentálním zbožím (European Commission, 2016a). Jednání byla nicméně po 18 vyjednávacích kolech přerušena v prosinci 2016 s ohledem na odlišné vyjednávací pozice. V současné době tato jednání nepokračují, to však neznamená, že by se v budoucnu nemohla obnovit (Mavroidis, Neven, 2019).

Vzhledem k tomu, že neexistuje mezinárodní definice environmentálního zboží, jednání se odvíjela od seznamu environmentálně příznivých položek rozdělených do 10 kategorií, na které se mělo snížení cel vztahovat. Spadá sem zboží v oblastech jako čištění vody a odpadu, obnovitelné

---

²⁴ Celní nomenklatura, nazývána jako „jazyk mezinárodního obchodu“, je systém vytvořený Světovou celní organizací (WCO). Jedná se o 6ti číselné kódy harmonizovaného systému (HS kódy), dle kterých jsou produkty klasifikovány (OECD, 2005).

²⁵ Jedná se o následující členy: EU (jako celek), Austrálie, Kanada, Čína, Kostarika, Hongkong, Lichtenštejnsko, Island, Izrael, Japonsko, Korea, Nový Zéland, Norsko, Singapur, Švýcarsko, Tchaj-wan, Turecko, USA.

zdroje energie, energetická efektivita, environmentální monitoring, zeslabení hluku, udržitelné materiály apod. (European Commission, 2016b). Členové EGA předkládali jednotlivé negociační návrhy. Netarifní bariéry obchodu a environmentální služby nebyly do EGA zahrnuty. Zatímco původní seznam environmentálně příznivých položek čítal přibližně 650 položek, v závěrečné fázi tento seznam zahrnoval 304 položek (European Parliament, 2019). Mezi takovéto zboží spadají např. například solární panely, parní turbíny, tepelná čerpadla, hydroizolační fólie, izolační desky, minerální vlny, inteligentní měřiče, termostaty, zařízení na čištění ropných skvrn, pumpy na čištění odpadní vody, enzymy používané pro dosažení vyšší materiálové efektivity, kotle na biomasu, biodegradabilní rohože zabraňující erozi půdy, nástroje pro čištění odpadu z vodní hladiny, kontejnery na odpad apod. (European Commission, 2016c).

Produktový seznam EGA byl rozdělen na položky v kategorii „A“ (přibližně 250 produktů, kde byla poměrně slušná míra konsenzu) a kategorii „B“, jež obsahovala zbývající citlivější produkty, které byly komerčně významné, a někteří účastníci je nepovažovali za dostatečně relevantní z hlediska ochrany životního prostředí (ICTSD, 2016a). Většina tohoto zboží diskutovaného v rámci EGA je spojeno s environmentálními službami jako snížení znečištění vody nebo vzduchu. Méně důrazu bylo kladeno na environmentálně „výhodné“ zboží, jehož životní cyklus má nižší environmentální stopu (např. energeticky efektivní žárovky nebo papír neobsahující chlór). Kritici rovněž poukazovali na zahrnutí zboží se spornými pozitivními dopady na životní prostředí, včetně zboží dvojího využití. Nezisková organizace „Transport and Environment“ v původním seznamu 650 položek definovala přibližně 120 položek, kde snížení celních sazeb nelze zdůvodnit na základě ochrany životního prostředí (např. výrobky obsahující azbest, letecké motory, bionafta apod.) (Araya, 2016).

Diskuze se rovněž týkaly otázky vložení revizní doložky, která by v budoucnu umožnila přehodnotit seznam pokrytého environmentálního zboží v rámci EGA. Dalším citlivým tématem byla také definice „kritické masy“ účastníků pro vstup EGA v platnost. Kritická masa účastníků je obecně chápána jako 80 % světového obchodu (Adlung, Mamdouh, 2016). Pokud by výsledky EGA byly rozšířeny na základě doložky MFN na ostatní nečlenské země EGA, tyto země budou moci bezcelně exportovat zboží na základě sjednaných podmínek, tak jako účastnické země. Na efekt „černého pasažéra“ upozorňovala zejména Čína, vzhledem k tomu, že některé rozvojové země jako Indie nebo Brazílie mají silný růst sektoru environmentálního zboží, avšak vyjednávání EGA se neúčastnily (European Parliament, 2019).

Dle studie posouzení dopadů udržitelnosti EGA (Sustainability Impact Assessment, dále jen SIA), kterou v roce 2016 nechala vypracovat Evropská Komise (viz tabulka č. 6), mají mít z EGA významné příležitosti rovněž rozvojové země. Snížení cel environmentálního zboží zvýší importy a podpoří přímé zahraniční investice, což zlepší dostupnost environmentálních technologií, přispěje

k lepší ochraně životního prostředí a ke vzniku nových pracovních míst. Faktem ale je, že mimo Kostariku a Čínu se vyjednávání o EGA rozvojové země neúčastnily. Melo a Solleder (2019) poukazují na skutečnost, že produktový seznam EGA odpovídal spíše zájmům rozvinutých zemí, vzhledem k tomu, že sestával zejména z průmyslového zboží a vyspělých technologií, kde mají komparativní výhodu rozvinuté země. Mezi tradiční zájmy rozvojových zemí patří zejména zemědělské položky. Zařazení těchto produktů do vyjednávání by bylo problematické s ohledem na diferenciaci „podobného zboží“, což sebou nese požadavky na štítkování a certifikaci. Předchozí snahy v této oblasti vyústily v obchodní spory. Autoři dále poukazují na to, že průměrná výše cel na environmentální zboží v rozvinutých zemí je poměrně nízká (0,5 %), zatímco rozvojové země mají tato cla vyšší. Nicméně současné trendy poukazují na růst exportu environmentálního zboží z rozvojových zemí, což znamená, že také ekonomické zájmy rozvojových zemí zde rostou.

Tabulka č. 6: Dopady EGA dle studie posouzení dopadů udržitelnosti

Dle studie posouzení dopadů na udržitelnost EGA (Sustainability Impact Assessment, dále jen SIA), kterou v roce 2016 nechala vypracovat Evropská Komise má EGA mít pozitivní dopady na hospodářství, životní prostředí, plnění udržitelných rozvojových cílů (SDGs) a také na lidská práva. Pokud jde o **ekonomické dopady**, EGA má dle projekcí Evropské Komise zvýšit objem obchodu s environmentálním zbožím až o 21 miliard EUR, což má globálně snížit cenu environmentálních technologií. Pokud jde o dopady na **životní prostředí**, liberalizace zboží v oblasti obnovitelných energií a energetické efektivity má dle SIA významný potenciál pro plnění Pařížské klimatické dohody. Dle projekcí má EGA rovněž snížit emise CO₂ až o 10 milion tun do roku 2030. EGA má dále přispět k plnění Agendy 2030 a sní spojených cílů udržitelného rozvoje (SDGs). Vyjednávání EGA přikládají zvláštní důraz produktům spojeným s obnovitelnými zdroji energie, což je přímo spjato se 7. cílem SDG (do roku 2030 zajistit přístup k dostupné, spolehlivé a moderní energii). EGA je rovněž spojena s 6. cílem SDG, dle kterého má mezinárodní společenství zajistit všem do roku 2030 dostupnost vody a sanitačních zařízení a udržitelné hospodaření s nimi. Studie SIA rovněž poukazuje na pozitivní dopady EGA na **lidská práva**. Projekty v oblasti obnovitelných zdrojů energie zlepšují přístup k elektřině na venkově a zlepšují tak lidské právo na práci, trávení volného času, vzdělávání a přístup k informacím. Negativní dopady na lidská práva mohou být spojeny s velkými infrastrukturálními projekty a projekty v oblasti hydroenergetiky, nicméně je nepravděpodobné, aby liberalizace obchodu s environmentálním zbožím v rámci vyjednávání EGA vedla k těmto problémům.

Zdroj: European Commission, 2016b

6.1.2 Liberalizace environmentálních služeb

Jak je již uvedeno v podkapitole 2.2, služby představují nejrychleji rostoucí část mezinárodního obchodu a jsou rovněž zásadním faktorem pro udržitelný rozvoj. Je proto důležité, aby se obchodní vyjednávání neomezovala pouze na liberalizaci obchodu zbožím, ale zaměřila se také na odstranění bariér spojených s poskytováním environmentálních služeb. Podobně jako v případě environmentálního zboží, ani definice environmentální služeb není jasná. Dle seznamu OSN „centrální klasifikace produkce“ (CPC)²⁶ zahrnují environmentální služby sektory jako čištění odpadní vody, sběr odpadu a odpadové hospodářství, sanace, sanitace a ostatní služby s cílem ochrany životního prostředí (kontrola znečištění vzduchu, služby snížení hluku a vibrací, služby ochrany přírody a krajiny, aj.). (UN, 2015).

Environmentální průmysl se v posledních letech rychle vyvíjí a zahrnuje tak další služby, které nejsou označovány jako „environmentální“, avšak souvisí s ochranou životního prostředí. Spadají sem sektory jako poradenství, design, inženýrské služby, instalace, stavebnictví, opravy a údržba, věda a výzkum, technické testování, analýza v oblasti životního prostředí, vzdělávání apod. (OECD, 2005; 2017). Tyto trendy rovněž souvisí s tím, že obchod environmentálním zbožím a službami jsou vzájemně propojené. Řada služeb je nezbytná pro řádné doručení nebo fungování environmentálního zařízení. Jako příklad může sloužit stavba větrné elektrárny nebo údržba čističky vody, což vyžaduje speciální know-how a vybavení. Environmentální služby tak jsou nezbytné pro obchod environmentálním zbožím, ať už se jedná o fázi před realizací prodeje, během prodeje nebo poprodejní servisní aktivity (National Board of Trade, 2014).

Podobně jako obchod environmentálním zbožím činí toto zboží lépe dostupnější a snižuje ceny environmentálních technologií, obchod environmentálními službami snižuje náklady na prevenci a kontrolu znečištění, díky tomu, že firmy mohou poptávat tyto služby přes zahraniční poskytovatele. Zhodnocení obchodu s environmentálními službami je složitější než v případě environmentálního zboží vzhledem k omezené dostupnosti dat v jednotlivých sektorech, ale také dle jednotlivých módů poskytování služeb, jak je definuje GATS (OECD, 2017).

Stejně jako v případě celkového obchodu službami, také v případě environmentálních služeb je nejrozšířenějším způsobem poskytování mód 3. Poskytování služeb prostřednictvím usazení pobočky v zahraničí nabízí příležitosti pro příliv zahraničních investic a rozšiřování environmentálně příznivých technologií. V pořadí druhým nejrozšířenějším způsobem poskytování služeb je mód 4. Díky technologickému vývoji narůstá také poskytování služeb prostřednictvím modu 1, což je v dnešní době nejčastěji realizováno přes internet (WTO, 2019b,c). Příklady environmentálních služeb dle jednotlivých módů jejich poskytování zobrazuje tabulka č. 7.

---

²⁶ Jedná se o mezinárodní standard pro klasifikaci zboží a služeb a související analýzu dat.

Tabulka č. 7: Příklady environmentálních služeb dle jednotlivých módů jejich poskytování

Mód 1: přeshraniční poskytování	Mód 2: Spotřeba v zahraničí	Mód 3: komerční přítomnost	Mód 4: Dočasná přítomnost fyzických osob
<ul style="list-style-type: none"> • <i>monitoring a analýza dat větrných turbín z datového centra v zahraničí</i> • <i>konzultační služby (např. vypracování studie na posouzení dopadů v oblasti životního prostředí)</i> • <i>počítačové služby (např. stažení softwaru na analýzu energetické účinnosti)</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>inženýr cestuje do zahraničí na kurz v oblasti energetické účinnosti budov</i> • <i>demontáž lodí, aut, počítačů apod. v zahraničí a separace recyklovatelných materiálů</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>firma zřídí několik poboček v zahraničí s cílem poskytovat konzultační a inženýrské služby v daných zemích</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>expert na filtraci odpadních vod cestuje do zahraničí zaškolit personál a opravit filtrační zařízení</i> • <i>experti na geotermální energii cestují do zahraničí s cílem určit vhodnou oblast pro stavbu geotermální elektrárny</i>

Zdroj: OECD, 2017; National Board of Trade, 2014

Environmentální služby jsou jeden ze sektorů GATS, kde členové WTO přijali nejméně závazků a liberalizace mezinárodního obchodu je zde tedy poměrně slabá. To platí zejména o přeshraničním poskytování služeb (mód 1). V současné době přijalo závazky v sektoru environmentálních služeb pouze 59 členů WTO (EU = 1 člen) z celkového množství 164 členů (WTO, 2019c). To může souviset s tím, že v době vyjednávání GATS bylo velké množství environmentálních služeb v rukou veřejné správy a služby v kompetenci vládní moci jsou z GATS vyjmuty (WTO, 2019b). Jiným zdůvodněním může být i skutečnost, že ochrana životního prostředí a snižování znečištění nebylo v 90. letech tak hojně diskutované téma jako dnes.

Existuje řada bariér z obchodu službami, které znevýhodňují zahraniční poskytovatele environmentálních služeb před domácími. Mezi hlavní překážky spadá omezení zahraničních investic a překážky v pohybu fyzických osob za účelem poskytování služeb. Pokud jde o překážky vstupu na trh pro investory (mód 3), nejčastější způsoby zahrnují limity na zahraniční kapitál, diskriminační politiky investičního screeningu, restrikce na právní formu dané firmy (např. požadavky na joint-ventures) apod. V praxi tyto překážky mají největší dopad na sektory jako odpadové hospodářství nebo čištění odpadních vod. Překážky pohybu fyzických osob (mód 4) nejsou specifické pro environmentální sektor. Mezi nejčastější bariéry patří národnostní požadavky k výkonu dané služby, omezené uznávání kvalifikací, požadavek na testy pracovního trhu, omezení délky pobytu poskytovatelů služeb apod. (OECD, 2017).

Podobně jako v případě environmentálního zboží, během posledních dvou dekad byla ve WTO v rámci vyjednávacího kola z Dauhá řada iniciativ s cílem liberalizovat environmentální služby. Toto téma bylo projednáváno kromě Zvláštního zasedání Výboru pro obchod a životní

prostředí (CTE-SS) také ve specializovaných formátech jako vyjednávací skupina pro přístup na trh v sektoru položek mimo zemědělství (NAMA) a Zvláštního zasedání Výboru pro obchod službami (CTS-SS). Žádná z těchto iniciativ však nepřinesla větší pokrok (OECD, 2017). Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, vyjednávání v rámci APEC a EGA se omezovaly pouze na environmentální zboží a environmentální služby zde nebyly zahrnuty.

V rámci WTO se nabízí možnost obnovit jednání o EGA a zahrnout zde také sektor environmentálních služeb. Další možností by bylo horizontální vyjednávání v obchodu službami o dohodě, která by zahrnovala také posílené závazy v sektoru environmentálních služeb. Mezi lety 2013–2016 probíhalo v rámci WTO vyjednávání o Vícestranné dohodě o obchodu službami (TiSA). Jednání se účastnilo 23 členských států WTO (EU = 1 člen) s cílem modernizovat GATS a budoucnou ji touto dohodou nahradit. Jednání však byla v roce 2016 přerušena s ohledem na politický kontext (European Commission, 2017).

Snahy liberalizovat environmentální zboží a služby se ukázaly být více úspěšné na regionální úrovni. Environmentální kapitoly řady regionálních obchodních dohod, které byly v poslední době uzavřeny, zahrnují kromě závazků přístupu na trh také ustanovení, dle kterého mají strany liberalizovat obchod s environmentálním zbožím a službami. Dle výzkumu OECD v roce 2009 přibližně 40 % regionálních obchodních dohod zahrnovalo závazky v sektoru environmentálních služeb, které jdou nad rámec GATS (OECD, 2017). Příkladem takovýchto posílených závazků může být nedávno uzavřená dohoda o Komplexím a progresivní dohoda pro trans-pacifické partnerství (CPTPP). O trendech bilaterálních a regionálních dohod o volném obchodu ve spojitosti s environmentálními závazky blíže pojednává 7. kapitola.

6.2 Vyjednávání o subvencích do rybolovu

Aktuální vyjednávání dohody o subvencích do rybolovu ve WTO je jednou z oblastí, kde obchodní politika může přispět k plnění Cílů udržitelného rozvoje (SDGs). Ryby a rybí produkty patří mezi jedny z nejvíce obchodovaných komodit na světě. Růst mezinárodního obchodu s produkty rybolovu během posledních dekad souvisí s odstraňováním obchodních bariér zejména prostřednictvím regionálních obchodních dohod. Zatímco v roce 1976 obchod s rybími produkty představoval 8 miliard USD, v roce 2016 dosáhl 143 miliard USD (FAO, 2018a).

V důsledku nadměrného rybolovu a dopadů klimatické změny se rybí populace ve světovém oceánu snižuje. Intensifikace rybářského průmyslu vede k rostoucímu podílu ryb lovených nad hranicemi biologické udržitelnosti. Podíl ryb lovených nad hranicemi jejich reprodukčních kapacit se zvýšil z 10 % v roce 1974 na 33 % v roce 2015 (FAO, 2018a). Rybářské flotily dnes využívají dlouhé

vlečné sítě, které se rozpínají do délky téměř 50 km. Tyto vlečné sítě neohrožují jen ryby, které jsou cílem rybolovu, ale i tzv. „nechtěné úlovky“, které uvíznou v sítích neúmyslně (Joyner, Tyler, 2010).

Udržitelné hospodaření s oceány je výzvou, ačkoli zde existuje mnoho mezinárodních nástrojů. Mezi nejvýznamnější právně vymahatelné nástroje patří Úmluva Spojených národů o mořském právu (UNCLOS), Dohoda Spojených národů o rybách (UNFSA) a Dohoda Organizace pro výživu a zemědělství (FAO) o dodržování opatření. Dále jsou k dispozici také dobrovolné nástroje FAO a různé regionální environmentální dohody, což v důsledku vytváří fragmentovaný institucionální systém (IASS, 2017; Young 2000).

Udržitelný obchod s produkty rybolovu je narušován **nelegálním, neohlášeným a neregulovaným rybolovem (IUU)**. Dle odhadů tento rybolov představuje téměř 26 milion tun ryb ročně v hodnotě až 23 miliard USD (FAO, 2018b). Definice IUU je zakotvena v Mezinárodním akčním plánu k prevenci, odstrašení a eliminování nelegálního, neohlášeného a neregulovaného rybolovu (IPOA), který byl sjednán v rámci FAO v roce 2001 (viz tabulka č. 8). Jedná se o dobrovolný nástroj, který se vztahuje na všechny státy a aktéry rybolovu. IPOA vyžaduje implementaci na národní úrovni, což je spojeno s vytvářením národních akčních plánů pro boj s IUU (FAO, 2001). Závazek boje s IUU je rovněž obsažen v 14. cíli udržitelného rozvoje (SDG), který je spjat s udržitelným využíváním oceánů. Jedná se konkrétně o podcíl 14.4, dle kterého má mezinárodní společenství do roku 2020 dosáhnout *„účinné regulace rybolovu a skoncovat s nadměrným rybolovem, nezákonným, nehlášeným a neregulovaným rybolovem a nešetrnými metodami rybolovu, zavést vědecky podložené plány hospodaření s cílem obnovit populace ryb v co nejkratším možném čase přinejmenším na úroveň, která dokáže produkovat maximální udržitelný výnos podle biologických vlastností jednotlivých druhů“* (OSN, 2020).

Tabulka č. 8: Definice nelegálního, neohlášeného a neregulovaného rybolovu (IUU)

Rybolov je **nelegální**, pokud rybářské lodě porušují mezinárodní právo. Tato situace nastává, pokud se rybářské lodě nachází ve výlučných ekonomických zónách, které spadají do jurisdikce jednotlivých států. K porušení mezinárodního práva dochází také v případě, že k rybaření dochází v hlubokomořských vodách, kde je rybolov regulován mezinárodními standardy a regionálními organizacemi pro řízení rybolovu (RFMO). Za **neohlášený** rybolov je považován takový rybolov, který nebyl ohlášen relevantní národní autoritě nebo RFMO (případně byly uvedeny nepravdivé informace). **Neregulovaný** rybolov se týká lodí, které plují bez státní vlajky nebo těch, které plují pod vlajkou země, jež není členem dané RFMO.

Zdroj: FAO (2001)

Ke splnění tohoto cíle udržitelného rozvoje může přispět aktuálně vyjednávaná dohoda WTO o subvencích do rybolovu. Jednání o subvencích do rybolovu je prakticky jedinou mnohostrannou obchodní dohodou, o které nyní ve WTO aktivně probíhá vyjednávání. Subvence do rybolovu se objevují v různých formách, jako například ve formě příspěvků, úlev na daních, záruk na úvěr apod. Ačkoli data se zde liší, dle odhadů činí subvence do rybolovu přibližně 35 miliard USD ročně. Některé z těchto subvencí přispívají k udržitelnému rybolovu, avšak většina z těchto subvencí (přibližně 20 miliard USD) jsou škodlivé a přispívají k nadměrnému rybolovu. Jedná se zejména o subvence do fosilních paliv. Nejvíce subvencí do rybolovu poskytují rozvinuté země (zejména Japonsko a USA). V žebříčku zemí dle výše subvencí do rybolovu je na třetím místě Čína (Sumaila et al., 2016).

Tematika subvencí do rybolovu je na agendě WTO již 20 let, v souvislosti se zahájením rozvojového kola z Dauhá. Vyjednávací mandát byl rozšířen na ministerské konferenci v Hongkongu v roce 2005, kdy na agendu jednání byly zahrnuty také subvence, jež přispívají k nadměrnému rybolovu. V roce 2007 byl vydán negociační text, který zahrnoval seznam zakázaných subvencí do rybolovu a speciální zacházení pro rybaření v malém rozsahu. Po vyjednávací pauze byla jednání znovuzahájena v roce 2015, nicméně výsledek na ministerské konferenci WTO v Buenos Aires v roce 2017 se přesto nepodařil sjednat. Deklarace z Buenos Aires potvrzuje závazek pokračovat v konstruktivních diskuzích s cílem tato jednání dokončit při příležitosti nadcházející ministerské konference. Uzavření této dohody je tedy očekáváno na následující ministerské konferenci WTO v Nur-Sultánu (WTO, 2019d, e). Tato ministerská konference se měla uskutečnit v červnu 2020, nicméně s ohledem na epidemii COVID-19 byl termín konání odložen. V souvislosti s mandátem ministerské konference z Buenos Aires a cílem udržitelného rozvoje 14.6 je uzavření této dohody plánováno do konce roku 2020 (WTO, 2020).

Při příležitosti ministerské konference v Buenos Aires byl předložen konsolidovaný negociační text, který zahrnuje následující oblasti, kde by měly být subvence zakázány: nelegální, neohlášený a neregulovaný rybolov, nadměrný odlov, nadměrná kapacita a nadměrný rybolov. Součástí textu je rovněž speciální zacházení pro nejméně rozvinuté země (LDCs) a ustanovení k transparentnosti (WTO, 2018). Mezi hlavní výzvy v těchto jednáních patří otázka jak definovat subvence do rybolovu a jak tyto subvence měřit. V tomto ohledu je třeba rozlišovat škodlivé subvence, které přispívají k nadměrnému rybolovu od takových, které přispívají k udržitelnému rozvoji nebo obnově rybí populace²⁷ (Bahety, Mukiiby, 2017). Další výzvou je stanovení kritérií pro drobný rybolov a výjimky pro rozvojové země. Zejména LDCs čelí nedostatku personálních a finančních kapacit pro implementaci této dohody ve spojitosti s notifikační povinností ohledně

---

²⁷ Současný textový návrh WTO z rozsahu dohody vyčleňuje mj. subvence zaměřené k napravení škod po přírodní katastrofě, subvence zaměřené na výzkum v oblasti udržitelného rozvoje rybích populací a boje s klimatickou změnou, subvence spojené instalací techniky pro redukci emisí apod. (WTO, 2018).

subvencí do rybolovu (Appelton, 2018). V současné době textový návrh zahrnuje pro tyto země delší přechodové období pro implementaci závazků, technickou asistenci a v některých případech také zproštění od určitých závazků. Pozitivním signálem je, že skupina LDCs se přihlásila k zákazu subvencí do IUU rybolovu a subvencí spojených s nadměrnou kapacitou a nadměrným rybolovem (EIF, 2019).

Pokud následující měsíce přinesou dostatečný pokrok ve výše zmíněných otázkách, do konce roku 2020 může být uzavřena samostatně stojící multilaterální dohoda v oblasti subvencí do rybolovu. Nicméně existuje riziko, že budoucí multilaterální dohoda může být příliš obecná a nejednoznačná, což sebou bude nést možnosti, jak tato vymahatelná opatření obejít (Hradilova, Svoboda, 2018). Alternativou na multilaterální úrovni by bylo rozšíření Dohody WTO o subvencích a vyrovnávacích opatřeních (SCM) ve formě přílohy o subvencích do rybolovu. Dohoda SCM, která stanovuje základní pravidla o regulaci subvencí, nicméně obsahuje systém řešení sporů, který by byl těžko aplikovatelný v kontextu rybolovu (Chau et al., 2019). Chau et al. (2019) rovněž uvádí, že není příliš pravděpodobné, aby porušení dohody bylo řešeno orgánem pro řešení sporů WTO vzhledem k tomu, že subvence do rybolovu jsou globálním environmentálním problémem a nikoli problémem, který by se dotýkal určitých zemí.

I přes tyto výzvy platí, že sjednání multilaterální dohody o subvencích do rybolovu v rámci WTO by bylo užitečným doplněním mezinárodních nástrojů pro boj s IUU a také signálem ze strany WTO v plnění Cílů udržitelného rozvoje. Pokud tyto snahy na multilaterální úrovni selžou, další možností je sjednání vícestranné obchodní dohody v rámci nebo mimo rámec WTO. Tematika udržitelného rybolovu již ostatně proniká do bilaterálních a regionálních obchodních dohod (Hradilova, Svoboda, 2018). O tomto tématu blíže pojednává následující kapitola.

7. OBCHOD A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ V BILATERÁLNÍCH A REGIONÁLNÍCH OBCHODNÍCH DOHODÁCH

Tato kapitola analyzuje problematiku obchodu a životního prostředí v bilaterálních a regionálních obchodních dohodách. Podkapitola 7.1 popisuje účel environmentálních závazků v obchodních dohodách. Podkapitoly 7.2 a 7.3 rozebírají přístup EU a USA. Podkapitola 7.4 se zabývá efektivitou vymáhání environmentálních závazků v obchodních dohodách EU a USA. Podkapitola 7.5 se zaměřuje na studie o posouzení dopadů obchodních dohod na udržitelnost a mapuje přístup EU a USA.

7.1 Environmentální závazky v obchodních dohodách

Na přelomu tisíciletí se v souvislosti s rozvojovým kolem z Dauhá diskuze v oblasti obchodu a životního prostředí odehrávaly zejména ve WTO. Nicméně na multilaterální úrovni zde bylo dosaženo jen omezeného pokroku a pozornost se proto přesunula na bilaterální a regionální úroveň (George, Yamaguchi, 2018). Současným trendem je růst bilaterálních a regionálních dohod o volném obchodu, které pokrývají stále větší objem i oblasti mezinárodního obchodu. Dnešní obchodní dohody nejsou omezeny jen na redukci cel na zboží, ale zahrnují také široké množství dalších témat jako obchod službami, digitální obchod, investice, ochrana práv duševního vlastnictví, sblížení regulatorních standardů, netarifní překážky obchodu apod. Dohody o volném obchodu mohou prostřednictvím ustanovení k obchodu a životnímu prostředí také sloužit jako nástroj k prosazování environmentálních témat v globální ekonomice (Berger et al., 2017).

Mezi lety 1956–2016 se environmentální ustanovení objevily v 263 regionálních obchodních dohodách z celkového počtu 270 regionálních obchodních dohod. Nejvyšší počet environmentálních ustanovení se vyskytuje v dohodách vyjednávaných mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi. Rozvinuté země se proto jeví jako hlavní proponenti zahrnování tematiky životního prostředí do obchodních dohod (Monteiro, 2016). Berger et al. (2017) nicméně poukazují na rostoucí trend zahrnování environmentálních ustanovení také v preferenčních obchodních dohodách rozvojových zemí jako je Čína, Indie, Indonésie, Brazílie a Mexiko.

Environmentální odkazy se mohou vyskytovat v preambuli obchodní dohody, v samotném textu dohody a jako součást specifických kapitol k obchodu a ochraně životního prostředí nebo širěji pojatých kapitol k udržitelnému rozvoji. Téměř všechny dohody o volném obchodu také zahrnují ustanovení po vzoru všeobecné výjimky čl. XX GATT, dle které se mohou strany odchýlit od závazků dohody v souvislosti s plněním legitimních cílů veřejné politiky jako je ochrana životního prostředí (George, Yamaguchi, 2018). Typy a počty environmentálních ustanovení v regionálních obchodních dohodách se liší dle stran, které se dané dohody účastní. Z toho vyplývá, že zahrnování environmentálních ustanovení do obchodních dohod je spíše kontroverzním tématem (Monteiro,

2016). Rozvojové země mají často tendence považovat environmentální ustanovení v obchodních dohodách za „zelený protekcionismus“ ze strany rozvinutých zemí, s tím, že dodržování environmentálních norem jde na úkor ekonomického rozvoje a snižuje komparativní výhodu rozvojových zemí. Ederington a Minier (2003) potvrzují souvislost mezi environmentálními ustanoveními v obchodních dohodách a protekcionismem ze strany rozvinutých zemí s cílem chránit domácí průmysl. Na podobnou souvislost upozorňuje Lechner (2016), dle kterého jsou environmentální ustanovení v obchodních dohodách výsledkem lobování zájmových skupin, včetně firem, které jsou vystaveny zahraniční soutěži a odborů.

Brandi et al. (2020) nicméně dokazují, že environmentální ustanovení nesnižují exporty rozvojových zemí. Autoři poukazují na skutečnost, že environmentální ustanovení v obchodních dohodách zvyšují exporty environmentálního zboží z rozvojových zemí. Dokládají, že posílení environmentálních standardů zvyšuje konkurenceschopnost environmentálního zboží, což má pozitivní dopad na exporty daného zboží. Výzkum autorů dále poukazuje na skutečnost, že environmentální ustanovení v obchodních dohodách slouží jako nástroj k zabránění efektu „*pollution heaven*“, kdy liberalizace obchodu vede k přesunu znečišťujícího průmyslu do zemí, kde je cena pracovní síly nižší a environmentální standardy volnější.

Cílem environmentálních závazků v obchodních dohodách je podpořit udržitelný rozvoj, implementaci politik partnerské země zaměřených na ochranu životního prostředí a difuzi environmentálních technologií a produktů. Kromě toho tato opatření také cílí na zajištění rovných podmínek mezi obchodními partnery a předcházení neférové soutěži a environmentálnímu dumpingu ze strany zemí, kde jsou kvůli nízkým environmentálním standardům náklady výroby nižší. Mezi další důvody patří také spolupráce v environmentálních otázkách v oboustranném zájmu a plnění mezinárodní environmentální agendy (George, Yamaguchi, 2018). Je také třeba zmínit, že zahrnování environmentálních ustanovení do obchodních dohod má širokou podporu občanské společnosti. Z tohoto hlediska slouží environmentální ustanovení v obchodních dohodách také jako strategie získat politickou podporu a souhlas veřejnosti s přijetím obchodní dohody (Brandi et al., 2020).

Brandi et al. (2020) hovoří o environmentálních ustanoveních v obchodních dohodách jako o nástroji „environmentální diplomacie“ s cílem zvýšit v partnerských zemích environmentální standardy. Tento účinek je posílen tím, že dohody o volném obchodu v sobě zahrnují specifický mechanismus k řešení sporů, který je v případě obchodních dohod USA doprovázen sankčním mechanismem. Jinnah a Morgera (2013) uvádí, že v porovnání s jinými oblastmi mezinárodního práva lze mezinárodní environmentální úmluvy považovat jako „bezzubé“. Zatímco mezinárodní obchodní právo se opírá o sankční mechanismus, vymahatelnost závazků mezinárodních environmentálních úmluv je obecně považována jako slabší. Implementace závazků mezinárodních environmentálních úmluv vychází zejména z tlaku na zachování „dobré reputace“ a opírá se o

monitorovací roli neziskových organizací s cílem pojmenovat a zahanbit viníky („naming and shaming“). Jak je blíže popsáno v následující části, přístupy k vymáhání environmentálních závazků v obchodních dohodách EU a USA se liší. Zatímco mechanismus vymáhání environmentálních ustanovení v obchodních dohodách EU je založen na kooperativním přístupu, USA se opírá o represivní mechanismus s možností využít sankcí. Kapitola 7.4 srovnává efektivitu těchto odlišných přístupů.

7.2 Přístup EU

7.2.1. Hodnotový rámec obchodní politiky EU

Podle článku 207 Smlouvy o fungování Evropské Unii, je společná obchodní politika je ve *výlučné pravomoci* EU a zakládá se na jednotných principech, pokud jde o celní sazby, uzavírání dohod o volném obchodu, obchodní aspekty duševního vlastnictví, přímé zahraniční investice, opatření na ochranu obchodu, jako jsou opatření pro případ dumpingu a subvencování aj. (SFEU, 2012). Díky tomu, že EU na globální úrovni vystupuje s jednotnou obchodní strategií jako jeden hráč, zaujímá silnou pozici. Členské státy v rámci Rady EU zmocňují prostřednictvím vyjednávacího mandátu Evropskou komisi k vyjednávání dohod o volném obchodu (FTAs), investičních dohod a mnohostranným vyjednáváním ve WTO. Evropská komise textové návrhy a průběh vyjednávání konzultuje s členskými státy v rámci specializovaného pracovního orgánu Rady EU – Výboru pro obchodní politiku, informuje také Evropský parlament a veřejnost. Sjednané mezinárodní smlouvy jsou schvalovány v rámci Rady EU a se souhlasem Evropského parlamentu a v závislosti na právní povaze také samotnými členskými státy EU (European Council, 2019).

Dohody o volném obchodu jsou typicky uzavírány na úrovni EU jako celku a ratifikace v jednotlivých členských státech EU tedy neprobíhá. Pokud je uzavřena obchodní dohoda, která zahrnuje témata, jež jsou ve *sdílené pravomoci* EU a členských států (např. portfoliové investice), pak je nutná i ratifikace na úrovni všech členských států EU (European Council, 2019; Svoboda, 2019). Komise rovněž klade důraz na zajištění transparentnosti celého procesu a dohody o volném obchodu EU jsou ve všech fázích jejich projednávání i schvalování konzultovány s občanskou společností. Jako důležitý prostředek pro kontakt s občanskou společností slouží také Studie o dopadech udržitelnosti (SIA), které jsou vypracovány paralelně s každou vyjednávanou dohodou o volném obchodu EU²⁸ (European Commission, 2018e).

Hodnotový rámec obchodní politiky EU je zakotven v Lisabonské smlouvě z roku 2009, která definuje hodnoty v externí politice EU. V současné době se hodnotový rámec ve vztazích EU s třetími zeměmi progresivně promítá na bilaterální i multilaterální úrovni, včetně obchodních a investičních dohod (Inglis in: Flores et Martin, 2019 ed.). Během posledních několika let prošla společná obchodní

---

²⁸ Tomuto tématu se blíže věnuje podkapitola 7.5.

politika EU několika výraznými změnami, přičemž jednou z hlavních proměn je silný důraz na udržitelný rozvoj. Současná strategie obchodní politiky EU, zachycena v koncepčním dokumentu „Obchod po všechny“, tento posun odráží. Současná Evropská komise rovněž prosazuje ambiciózní klimatickou politiku, tzv. „Zelená dohoda pro Evropu“, jejímž cílem je zajistit udržitelnost hospodářství EU a udělat z Evropy do roku 2050 první klimaticky neutrální kontinent na světě. I tato strategie v sobě obnáší odkaz na obchodní politiku jako nástroj, který má podpořit ekologickou transformaci EU (European Commission, 2019e).

EU je v současné době hlavním světovým lídrem v propojení obchodní politiky s cíli udržitelného rozvoje a potvrzuje, že obchod může sloužit jako efektivní nástroj k podpoře udržitelného rozvoje na globální úrovni (DG Trade, 2015). První kapitoly k obchodu a udržitelnému rozvoji byly použity v Dohodách o ekonomickém partnerství (EPAs), což jsou obchodně-rozvojové dohody vyjednávané mezi EU a zeměmi v Africe, Karibiku a Tichomoří (Hradilova, Svoboda, 2018). První EPA byla uzavřena mezi EU a zeměmi Cariforum v roce 2008. Nyní existuje 7 takovýchto EPAs, avšak stav jejich vyjednávání a další implementace se liší (DG Trade, 2019c).

V současné době také dohody o volném obchodu (FTA) EU obsahují specifické kapitoly k podpoře obchodu a udržitelného rozvoje, jež zahrnují environmentální a pracovní-právní ustanovení. FTA s Jižní Koreou byla v roce 2011 první takovou obchodní dohodou EU, od té doby jsou kapitoly k obchodu a udržitelnému rozvoji systematicky zahrnovány do všech FTAs (DG Trade, 2019a). Kapitoly k obchodu a udržitelnému rozvoji se vyskytují v FTAs EU s následujícími partnery: střední Amerika (Honduras, Nikaragua, Kostarika, Panama, Salvador, Guatemala), Andské státy (Peru, Kolumbie, Ekvádor), Moldavsko, Gruzie, Ukrajina, Kanada, Japonsko. Jedná se rovněž i o země, kde FTA byla již uzavřena, ale zatím neproběhla ratifikace (Vietnam, Singapur, Mexiko, Mercosur). V současnosti probíhají jednání se zeměmi Chile, Indonésií, Austrálií, Novým Zélandem nebo Tuniskem. S Čínou EU vyjednává investiční dohodu, která zahrnuje ustanovení k investicím a udržitelnému rozvoji (DG Trade, 2020).

Pro úplnost je rovněž třeba dodat, že EU kromě obchodních vyjednávání v rámci WTO a bilaterální obchodní politiky využívá pro prosazování udržitelného rozvoje také jednostranných obchodních nástrojů. Systém všeobecných celních preferencí (GSP) umožňuje zranitelným rozvojovým zemím vyvážet vybrané produkty do EU se sníženou celní sazbou nebo zcela bezcelně. Nástroj GSP+, který umožňuje bezcelní vývoz do EU, je zaměřen na podporu udržitelného rozvoje a řádné správy věcí veřejných ve zranitelných rozvojových zemích. Partnerské země nicméně musí dodržovat 27 mezinárodních úmluv v oblasti pracovních a lidských práv a životního prostředí. Dodržování těchto úmluv je ze strany Komise pečlivě monitorováno a v případě porušení hrozí odebrání těchto výhod. Komise pravidelně zveřejňuje zprávy o pokroku partnerských zemí v plnění

těchto úmluv. V současné době režim GSP+ využívá 8 partnerských zemí²⁹ (European Commission, 2020c).

7.2.1. Obsah kapitol k obchodu a udržitelnému rozvoji v FTAs EU

Následující část mapuje klíčová ustanovení v oblasti životního prostředí, která se objevují v kapitolách k obchodu a udržitelnému rozvoji EU (dále jen „TSD kapitoly“). Jako referenční rámec pro tuto analýzu byly využity nedávno dokončené FTA se zeměmi Mercosuru³⁰ (EU Commission, 2019a), Mexikem (EU Commission, 2018a), Kanadou (EU Commission, 2018b) a Japonskem (EU Commission, 2018c).

Hlavní principy

Kapitoly EU k TSD se odvolávají na relevantní mezinárodní smlouvy v oblasti ochrany životního prostředí, včetně Agendy 21 a deklarace z Ria z roku 1992, deklaraci k udržitelnému rozvoji z Johannesburgu z roku 2002 nebo Agendy 2030 a s ní spojených Cílů udržitelného rozvoje (SDGs). Strany se zavazují efektivně implementovat **multilaterální environmentální úmluvy (MEAs)**. EU v tomto ohledu spolupracuje se sekretariáty MEAs a opírá se o jejich kapacity monitorování a implementace závazků. . Přístup EU lze v tomto ohledu ve srovnání s modelem USA charakterizovat jako více koherentní, vzhledem k tomu, že vytváří explicitní propojení s příslušnými závazky dané MEA. Multilaterální environmentální normy slouží v FTAs EU jako základní kritérium pro posuzování ochrany životního prostředí. FTAs EU zahrnují otevřené ustanovení, dle kterého mají strany implementovat MEAs, kterými jsou členy, nebo ustanovení obsahujících konkrétní výčet pokrytých MEAs. Daný seznam zahrnuje všechny klíčové MEAs, v porovnání s přístupem USA lze pozorovat znatelné rozdíly v oblasti biodiverzity, chemických úmluv a klimatické změny (Jinnah, Morgera, 2013).

Strany si zachovávají **svobodu regulovat** domácí environmentální politiky, nesmí však environmentální standardy snižovat s cílem nekale zvyšovat atraktivitu pro zahraniční investory (předcházení tzv. „závodu ke dnu“). Podobně jako v dohodě GATT nesmí Strany využívat argument ochrany životního prostředí jako skrytou a neopodstatněnou překážku obchodu. Pokud strany zavedou opatření k ochraně životního prostředí, které má dopad na obchod, takovéto opatření má být založeno na vědeckých informacích a relevantních mezinárodních standardech. Dle **principu předběžné opatrnosti** však Strany mohou zavést opatření s dopadem na obchod nebo investice, pokud nejsou k dispozici dostatečné vědecké informace a hrozí vážné riziko poškození životního prostředí, lidského zdraví nebo bezpečnosti (EU Commission, 2018a, b, c; 2019a).

---

²⁹ Arménie, Bolívie, Kapverdy, Kyrgyzstán, Mongolsko, Pákistán, Filipíny, Srí Lanka.

³⁰ Společný trh Jihu (MERCOSUR) je sdružení mezi Argentinou, Brazílií, Paraguají a Uruguayí. Dohoda mezi EU a MERCOSUR byla na politické úrovni uzavřena v červnu 2019, ale ratifikace zatím neproběhla.

Tematické články k obchodu a životnímu prostředí

Kapitoly EU k TSD rovněž obsahují tematické články v oblastech jako klimatická změna, biodiverzita, obchod s lesními produkty nebo obchod s produkty rybolovu. Z tematiky klimatické změny se postupně stala jedna z hlavních priorit na agendě kapitol EU k TSD (European Commission, 2018d). Článek k **obchodu a klimatické změně** se odvolává na implementaci závazků z Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu (UNFCCC), strany mají spolupracovat na relevantních mezinárodních fórech. Nedávno uzavřené obchodní dohody EU, jako např. FTA s Vietnamem, Mexikem nebo zeměmi Mercosuru zahrnují rovněž závazek k implementaci Pařížské klimatické úmluvy. Reference k implementaci Pařížské dohody byla v září 2018 také zpětně zapracována do již uzavřené Komplexní hospodářské a obchodní dohody mezi EU a Kanadou (CETA)³¹ v návaznosti na doporučení Společného výboru CETA (Antonich, 2018). Článek k **obchodu a biodiverzitě** vychází zejména z implementace Úmluvy o biologické diverzitě (CBD) a Úmluvy o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin (CITES). Strany mají podnikat efektivní opatření v boji s nelegálním obchodem s volně žijícími živočichy a rostlinami v souladu s mezinárodními dohodami, jimiž jsou členy (EU Commission, 2018a, b, c; 2019a).

Článek k **obchodu a udržitelnému nakládání s produkty lesů** klade důraz na obchod s produkty lesů, které byly pěstovány udržitelným způsobem a v souladu se zákony dané země. Strany mají podporovat udržitelné lesní hospodářství a bojovat proti nelegální těžbě dřeva a s ní spojeným obchodem. Strany mají v této věci spolupracovat na bilaterální, regionální i mezinárodní úrovni. FTA se zeměmi Mercosuru navíc zahrnuje zvláštní ustanovení na zapojení domorodých obyvatel (s jejich souhlasem) do udržitelných dodavatelských řetězců u produktů lesů včetně dřeva (EU Commission, 2019a). Tematika udržitelného hospodaření s lesy byla hojně diskutovaným tématem ve spojitosti s požáry Amazonského pralesa v červnu 2019, kdy také došlo k uzavření FTA mezi EU a zeměmi Mercosuru na politické úrovni (samotná ratifikace této dohody nicméně ještě neproběhla). Francie a Irsko hrozily, že v rámci Rady EU zabrání přijetí této FTA, pokud Brazílie nebude přistupovat k dodržování environmentálních standardů zodpovědněji. Brazílský prezident Bolsonaro byl obviňován z toho, že k boji s požáry nevěnuje dostatečné množství prostředků (Morgan, 2019).

Článek k **obchodu a udržitelnému rybolovu** odkazuje na relevantní mezinárodní úmluvy jako je Úmluva OSN o mořském právu (UNCLOS) nebo nástroje Organizace pro výživu a zemědělství (FAO). Strany se zavazují podporovat udržitelnou akvakulturu a sdílení informací o opatřeních, které mohou mít dopad na obchod. Strany mají rovněž spolupracovat v rámci relevantních Regionálních organizací pro řízení rybolovu (RFMO), aktivně bojovat proti nezákonnému,

---

³¹ CETA byla podepsána dne 26. října 2016, Pařížská klimatická dohoda vstoupila v platnost k 4. listopadu 2016. Z tohoto důvodu text CETA původně nezahrnoval závazek k implementaci Pařížské dohody.

neohlášenému a neregulovanému rybolovu (IUU) a přijmout opatření, které vyloučí produkty IUU z obchodu (Hradilova, Svoboda, 2018a).

Kapitoly EU k TSD rovněž nastavují rámec pro spolupráci ve výše zmíněných tématech. Strany podporují obchod s environmentálním zbožím a službami, které zajišťují přechod k nízkouhlíkové ekonomice. Dále také spolupracují v oblasti environmentálního štítkování zboží, zodpovědného chování firem nebo udržitelných dodavatelských řetězců. Důraz je rovněž kladen na spolupráci v oblasti cirkulární ekonomiky a environmentálně šetrného nakládání s odpady. Dohoda s Kanadou (CETA) dále nastavuje rámec pro spolupráci v sektoru obnovitelných zdrojů energie, energetické účinnosti a nízkouhlíkových technologií (EU Commission, 2018a, b, c; 2019a).

Implementace a zapojení občanské společnosti

Současná Evropská komise pod vedením Ursuly von den Layen klade důraz na implementaci dohod o volném obchodu a to i s ohledem na kapitoly k TSD. Snaha posílit implementaci a vymáhání závazků kapitol k obchodu a udržitelnému rozvoji má být posílena nově zřízenou funkcí „*Chief Trade Enforcement Officer*“ který bude sledovat a vymáhat plnění environmentálních závazků obchodních dohod EU. Tato funkce byla vytvořena v prosinci 2019 a představitel má být jmenován začátkem roku 2020. V současné době nicméně ještě není zřejmé, kdo bude tuto funkci vykonávat a v čem přesně bude tato role spočívat (Kim, 2020).

Kapitoly EU k TSD kapitoly nastavují **institucionální mechanismus pro implementaci a monitorování plnění závazků** z těchto kapitol. Zpravidla jednou do roka probíhá jednání Podvýboru pro obchod a udržitelný rozvoj (Podvýbor pro TSD), který projednává pracovní-právní a environmentální otázky a je sestaven experty na daná témata z řad EU a partnerské země. V rámci Podvýboru pro TSD jsou stanovena prioritní témata spolupráce v oblasti životního prostředí ve společném zájmu. V případě FTA mezi EU a Kanadou (CETA) se jedná například o tematiku klimatické změny, biodiverzity, plastového odpadu a cirkulární ekonomiky (European Commission, 2019c). Významná role je přikládána **občanské společnosti**, která je do tohoto procesu zapojena prostřednictvím tzv. domácích poradních skupin (DAG). Jedná se o představitele neziskového sektoru, podnikatelů a dalších zájmových skupin. Jednání se zástupci DAG a Podvýborem pro TSD probíhá zpravidla jednou do roka. Jednou ročně probíhají také fóra s občanskou společností, které jsou otevřeny všem neziskovým organizacím (European Commission, 2019f).

Během posledních let proběhla řada jednání mezi zástupci občanské společnosti na straně EU a partnerské země. V současné době jsou tyto struktury funkční v rámci FTA s Kanadou, Korejskou republikou, státy střední Ameriky, Andskými státy (Peru, Kolumbie, Ekvádor), Gruzii, Moldavskem, Ukrajinou. Jednání s občanskou společností probíhá také v rámci EPA s Jihoafrickým rozvojovým společenstvím (SADC). Tato jednání se odehrávají v Bruselu nebo v partnerské zemi (European

Commission, 2019f). V budoucnu lze očekávat rostoucí počet takovýchto jednání s občanskou společností v souvislosti se vstupem nově uzavřených FTA v platnost. Ačkoli struktury pro zapojení občanské společnosti v obchodních dohodách EU jsou ve světovém měřítku unikátní, víme toho poměrně málo o tom, jak tyto struktury fungují a jak jsou úspěšné. Mechanismy pro zapojení občanské společnosti se zdají být nejvíce propracované v rámci FTA s Korejskou republikou, která je zároveň nejstarší FTA s kapitolou k TSD (Orbie et al. 2016).

Orbie et al. (2016) shrnují hlavní důvody existence struktur pro zapojení občanské společnosti v FTAs. Za prvé, tyto mechanismy slouží jako záruka politické podpory pro danou FTA. Vyjednávání o FTAs jsou spojeny s tenzemi mezi liberalizací obchodu na jedné straně a obavami ohledně sociální spravedlnosti a udržitelnosti na straně druhé. Obecně lze říct, že ze strany neziskových organizací panuje vůči obchodním dohodám nedůvěra. Zapojení neziskových organizací do vyjednávání FTAs je tedy snaha vést dialog s těmito skupinami a zohlednit jejich obavy, stejně tak jako záměr posílit demokratické principy v obchodních vyjednáváních. Role občanské společnosti spočívá také v monitorování plnění závazků dané FTA a upozorňování na případné nedostatky. Neziskové organizace zde přináší hloubkovou expertízu a speciální vhléd do dané problematiky díky zkušenostem z praxe. V neposlední řadě slouží občanská společnost jako poradní orgán, který vytváří doporučení o tom, jak by měly být závazky dané obchodní dohody plněny v souladu s principy udržitelného rozvoje.

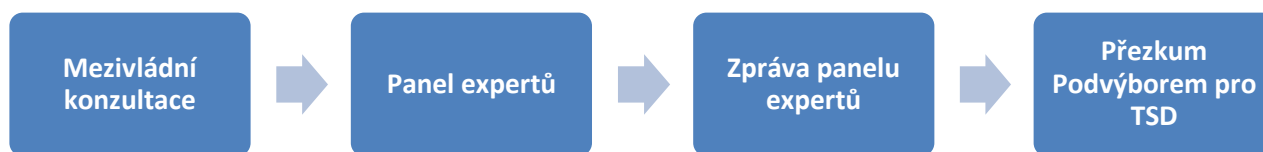
Vymáhání závazků

Pokud jde o vymáhání závazků, na rozdíl od přístupu USA kapitoly EU k TSD nespádají pod horizontální systém řešení sporů v FTAs EU, který případně umožňuje nastolit obchodní sankce. V těchto kapitolách existuje speciální systém řešení sporů, který je založen na spolupráci a asertivním dialogu. Schéma č. 7 zobrazuje průběh řešení sporů v kapitolách k TSD v obchodních dohodách EU. Případné spory se řeší mezivládními konzultacemi prostřednictvím nezávislého panelu expertů tvořeného z odborníků na obchodní, pracovní a environmentální otázky. Panel expertů připraví zprávu, která je veřejně přístupná. Provádění doporučení panelu expertů následně monitoruje Podvýbor pro TSD (Hradilova, Svoboda, 2018b). Mechanismus řešení sporů v kapitole TSD byl poprvé využit v případě FTA s Koreou, tento spor se však týká pracovních-právních problematiky³².

---

³² FTA mezi EU a Jižní Koreou je prováděna již sedmým rokem, nicméně vláda Koreje doposud neratifikovala čtyři z osmi klíčových úmluv Mezinárodní organizace práce (ILO), což je v rozporu s plněním závazků kapitoly k TSD. EU zahájila mezivládní konzultace s Koreou v prosinci 2018 a tyto konzultace stále probíhají (European Commission, 2019b).

Schéma č. 7: Řešení sporů dle přístupu EU

Vlastní zpracování

Spor ohledně porušení environmentálních závazků z kapitoly k TSD zatím neproběhl. V červnu 2019 byl nicméně zahájen spor v rámci asociační dohody EU s Ukrajinou (DCFTA), který se týká omezení vzájemného obchodu, avšak do problematiky udržitelného rozvoje má přesah. Tento spor zahájila EU ve věci zákazu exportu dřeva z Ukrajiny, což je v rozporu se závazky liberalizace obchodu v rámci DCFTA. Konkrétně se jedná o porušení čl. 35 DCFTA, který zakazuje exportní restriktce a opatření podobného charakteru. Ukrajina od roku 2005 zakazuje exporty nezpracovaného dřeva. V roce 2015 byl přijat zákon, který zakazuje export nezpracovaného dřeva po dobu 10 let (EU Delegation to Ukraine, 2019). Ukrajina poukazuje na skutečnost, že za tímto opatřením stojí snaha o prosazování udržitelného lesního hospodářství a bojování s nelegální těžbou dřeva. EU nicméně nepovažuje zákaz exportu dřeva za adekvátní nástroj, který by tomuto účelu pomohl. Naopak EU poukazuje na to, že zákaz exportu dřeva umožňuje elitám neomezený přístup ke kulatině a nijak neomezuje nelegální těžbu dřeva. Pašování dřeva se tak v důsledku omezení volného obchodu stává výnosnou komerční aktivitou (EU Neighbours, 2016). V lednu 2019 byly v této věci zahájeny mezivládní konzultace EU s Ukrajinou, které však nepřinesly zdárné řešení. V lednu 2020 byl proto svolán panel expertů a tento spor dále pokračuje (European Commission, 2019d; 2020a).

7.3 Přístup USA

Dle ústavy USA je Kongres, nejvyšší zákonodárný orgán, klíčovou institucí z hlediska obchodní politiky USA. Legislativa „Trade Act“ z roku 1974 ustanovuje funkci „pravomoci k podpoře obchodu“ (TPA)³³, prostřednictvím které Kongres během stanovené doby zmocňuje prezidenta USA ve vyjednávání komplexních dohod o volném obchodu zahrnujících kromě redukce cel také netarifní překážky obchodu. Kongres vytyčuje priority obchodní politiky a cíle vyjednávání prostřednictvím TPA. Ve výsledku pak Kongres schvaluje obchodní dohody, nicméně bez možnosti úprav (USTR, 2020a). Aby obchodní dohoda mohla být schvalována tímto „zrychleným přístupem“, musí být vyjednávána během stanovené doby, kdy je daná TPA v platnosti a musí být v souladu s jejími cíli. Kromě toho musí prezident také pravidelně obchodní dohodu s Kongresem a dalšími

³³ Trade Promotion Authority

vládními i nevládními aktéry konzultovat. Současná TPA³⁴ pochází z roku 2015 s platností do roku 2021 (Congressional Research Service, 2019).

Obchodní vyjednávání jsou koordinována kanceláří *amerického obchodního zmocněnce (USTR)*. V současné době funkci obchodního zmocněnce vykonává Robert Lighthizer, kterého k tomu pověřil v roce 2017 prezident Donald Trump. USTR slouží jako poradce prezidenta v obchodních otázkách a jako hlavní obchodní vyjednaváč USA. USTR koordinuje obchodní politiku USA mezi jednotlivými státními institucemi a také zajišťuje zpětnou vazbu ze strany veřejnosti a soukromého sektoru s cílem reflektovat do obchodních vyjednávání různorodé zájmy (Congressional Research Service, 2018).

Pokud jde o integraci tematiky životního prostředí do obchodních dohod USA, první známky lze pozorovat již v Severoamerické dohodě o volném obchodu (NAFTA) z roku 1994. NAFTA je trojstranná preferenční obchodní a investiční dohoda mezi USA, Kanadou a Mexikem, která zahrnuje inovativní, avšak slabé environmentální závazky. NAFTA obsahuje environmentální výjimky po vzoru GATT, vzhledem k tomu, že tyto obchodní dohody byly vyjednávány paralelně. Kromě toho je zde začleněn seznam multilaterálních environmentálních úmluv, které se strany zavázaly implementovat (Jinnah, Morgea, 2013). Strany zároveň sjednaly samostatně stojící Severoamerickou dohodu o spolupráci v životním prostředí (NAAEC), která nastavuje mechanismus, prostřednictvím kterého se může veřejnost domáhat plnění environmentálních norem ze strany vlády. Strany se zde dále zavazují, že liberalizace obchodu a ekonomický růst v rámci NAFTA bude doprovázen efektivní spolupráci a pokrokem v ochraně životního prostředí v každé z těchto zemí. K tomuto účelu byla založena Komise pro environmentální spolupráci. Součástí NAAEC je rovněž mechanismus k řešení sporů (Government of Canada, 2019).

Moderní obchodní dohody USA staví na těchto mechanismech z NAFTA a NAAEC v oblasti environmentálních standardů a tyto principy jsou ukotveny v kapitolách k životnímu prostředí příslušných obchodních dohod (Jinnah, Morgera, 2013). NAFTA byla v letech 2017–2018 modernizována a nyní je označována jako Dohoda mezi USA, Mexikem a Kanadou (USMCA). K podpisu modernizované dohody došlo v listopadu 2018 a v březnu 2020 vešla v plnou platnost (Reuters, 2020). Od roku 1994 obchodní politika USA učinila významný pokrok v zahrnování otázek životního prostředí do obchodních dohod. Obchodní dohoda mezi USA a Jordánskem byla v roce 2001 první obchodní dohoda obsahující specifickou kapitolou k životnímu prostředí. V současné době se kapitola k životnímu prostředí vyskytuje v obchodních dohodách USA s následujícími partnery: Austrálie (2004), Chile (2004), Singapur (2004), Dominikánská republika a státy střední

---

³⁴ Tato TPA je rovněž označována jako „Bipartisan Congressional Trade Priorities and Accountability Act of 2015.

Ameriky (DR-CAFTA, 2005), Bahrajn (2006), Maroko (2006), Omán (2006), Peru (2007), Panama (2012), Kolumbie (2012), Jižní Korea (2012)³⁵.

7.3.1. Kapitoly k životnímu prostředí v obchodních dohodách USA

Kapitoly k životnímu prostředí v FTAs USA zahrnují ustanovení pro prosazování domácích environmentálních standardů včetně předcházení „závodu ke dnu“. Strany se zavazují implementovat multilaterální environmentální dohody (MEA), kterými jsou členy, což představuje hlavní rámec spolupráce mezi stranami v environmentální oblasti. FTA s Peru, Kolumbií, Jižní Koreou a Panamou zahrnují také výčet pokrytých MEA. FTA s Peru dále obsahuje specializovaný článek k biodiverzitě, který vychází z Úmluvy o biologické rozmanitosti (CBD). Vzhledem k tomu, že USA neratifikovaly CBD, bylo zahrnutí daného ustanovení do FTA s Peru kontroverzním tématem. Ačkoli se daný článek neodkazuje na implementaci CBD, vytváří důležitou vazbu mezi CBD a touto FTA (Jinnah, Morgera, 2013; CBD, 2020). FTA s Peru dále obsahuje přílohu k lesnímu hospodářství vycházející z Úmluvy o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (CITES). Tato příloha podporuje příslušné environmentální normy, ale také nastavuje závazná pravidla pro jejich implementaci, včetně boje s nelegálním obchodem se dřevem (Jinnah, Morgera, 2013).

Přístup USA dále vymezuje dobrovolný rámec pro podporu životního prostředí, který je založen na sdílení informací mezi různými zainteresovanými subjekty a provádění dobrovolných tržních iniciativ (Hradilova, Svoboda, 2018). V porovnání s EU se USA nicméně ve svých obchodních dohodách nezavazují k *principu předběžné opatrnosti*, jež vychází z deklarace z Ria z roku 1992. Dle tohoto principu mohou Strany zavést opatření s dopadem na obchod nebo investice, pokud nejsou k dispozici dostatečné vědecké informace a hrozí vážné riziko poškození životního prostředí, lidského zdraví nebo bezpečnosti (Laurens et al., 2019).

Pokud jde o institucionální mechanismus, tak podobně jako v případě EU zde existuje orgán pro spolupráci s partnerskou zemí, prostor pro realizaci environmentálních projektů ve společném zájmu a rámec pro zapojení občanské společnosti (Hradilova, Svoboda, 2018). Hlavním rozdílem v porovnání s modelem EU je *mechanismus řešení sporů*. Na kapitoly k životnímu prostředí se v případě USA vztahuje horizontální mechanismus řešení sporů dané FTA a je tedy možné v krajním případě aplikovat obchodní sankce. Jak znázorňuje schéma č. 8, mechanismus řešení sporů dle přístupu USA zahrnuje několikafázový postup. Žalující strana nejprve musí předložit žádost o zahájení konzultací v rámci kapitoly k životnímu prostředí dané FTA. Pokud není dosaženo vzájemně uspokojivé řešení, lze podat žádost o přezkoumání sporu v rámci horizontálního mechanismu pro řešení sporů dané FTA. Pokud problém není vyřešen na základě domluvy, spor je posuzován

---

³⁵ Dohoda s Koreou byla modernizována a tyto změny vešly v platnost k 1.1 2019 (USTR, 2020c).

Společným výborem. V následující fázi téma projednává panel třech expertů³⁶, který připraví závěrečnou zprávu. Poslední možností je uvalení sankcí, to by však mělo být nejzazším řešením v případě, že situaci nelze vyřešit jinak (Hradilova, Svoboda, 2018).

Schéma č. 8: Řešení sporů dle přístupu USA

Vlastní zpracování

V září 2019 USA zahájily doposud první spor v tematice životního prostředí v obchodní dohodě. Jednalo se o dohodu s Jižní Koreou (KORUS) a spor se týkal nelegálního rybolovu. USA poukazovaly na skutečnost, že Korea nedostatečně reguluje rybolov a korejská plavidla porušují ochranná opatření, která byla přijata v rámci Komise pro zachování živých mořských zdrojů Antarktidy (CCAMLR). Tento spor byl vyřešen v rámci konzultační fáze a Korea následně upravila své zákony tak, aby vláda mohla přijímat účinná opatření pro boj s nelegálním rybolovem (USTR, 2020c).

7.3.2. Environmentální závazky v USMCA

Následující část mapuje environmentální ustanovení v modernizované dohodě mezi USA, Mexikem a Kanadou (USMCA), jež jsou obsaženy v kapitole 24 k životnímu prostředí (USMCA, 2019). Impuls k modernizaci NAFTA vzešel ze strany Donalda Trumpa, s cílem přetvořit NAFTA v moderní obchodní dohodu 21. století, která přispěje k férovějšímu obchodu a silnému ekonomickému růstu severní Ameriky. Do vyjednávání USMCA se také promítá Trumpova politika „*America First*“, která spočívá ve vyjednávání obchodních dohod ve prospěch USA. USMCA má přinést USA více pracovních míst ve zpracovatelském průmyslu, bránit komparativní výhodu USA v technologiích a inovacích, chránit pracovní sílu a životní prostředí a zajistit větší přístup na trhy Kanady a Mexika pro americké firmy a farmáře. Závazky v oblasti životního prostředí, které zde USA přijaly, představují nejaktuálnější vzhled do trendů propojování obchodní politiky s udržitelným rozvojem v USA. Jedná se zároveň o dosud nejsilnější a nejvíce vymahatelné závazky v oblasti životního prostředí, které USA v obchodní dohodě přijaly. Ratifikace USMCA ze strany USA

³⁶ Každá strana nominuje jednoho experta, třetí osobou je předseda.

proběhla dne 29. 1. 2020 a tato dohoda má být modelem pro budoucí obchodní dohody USA (USTR, 2020c).

Hlavní principy a řešení sporů

Kapitola k životnímu prostředí v USMCA se opírá o implementaci **multilaterálních environmentálních úmluv (MEAs)**, které strany ratifikovaly. Dohoda se odkazuje na plnění závazků ze sedmi těchto úmluv³⁷. Je třeba upozornit, že na rozdíl od současného přístupu EU zde nefigurují úmluvy ke klimatické změně (včetně Pařížské úmluvy) a úmluvy o biologické rozmanitosti, které USA neratifikovaly (Laurens et al., 2019). USMCA dále obsahuje několik článků zaměřených na **domácí environmentální standardy**, včetně závazku efektivně je vymáhat a usilovat o jejich posilování. Strany nesmí snižovat environmentální standardy s cílem povzbudit obchod nebo investice. V USMCA je dále zakotven **dobrovolný rámec pro podporu životního prostředí**, který spočívá ve sdílení informací, provádění dobrovolných tržních iniciativ, partnerství mezi státním a soukromým sektorem apod. Důraz je také kladen na **zapojení veřejnosti** do implementace této kapitoly včetně možnosti podávat písemná stanoviska ze strany zájmových skupin. Odpověď na tato stanoviska má být vydána bez zbytečné prodlevy a následně zveřejněna. Součástí závazků je rovněž provádění **studií o posuzování vlivů na životní prostředí (EIA)** s cílem eliminovat možné negativní dopady u projektů, které mohou způsobit významný dopad na životní prostředí (USMCA, 2019).

Strany mají rovněž umožnit zainteresovaným osobám možnost podat žádost na prověření případného porušování domácích environmentálních standardů a zajistit řádné prošetření daného případu. Podobně jako v jiných obchodních dohodách USA je i zde rámec pro spolupráci včetně průběžného přezkumu plnění závazků této kapitoly. Součástí je rovněž **systém pro řešení sporů**. Spory mají být nejprve řešeny v rámci dvoufázových konzultací. Pokud záležitost není vyřešena, je možné aktivovat horizontální mechanismus řešení sporu. Rozhodnutí panelu expertů může vést k uvalení sankcí (USMCA, 2019).

Tematické články k životnímu prostředí

Na rozdíl od předchozích obchodních dohod USA obsahuje USMCA tematické články, které se zaměřují na specifická témata v oblasti životního prostředí. Tyto články lze kategorizovat do 6 tematických kategorií: klima, oceány, biodiverzita, udržitelný management lesů, environmentální zboží a služby a společenská odpovědnost firem / odpovědné obchodní chování. Výčet těchto témat, včetně odkazu na příslušná ustanovení USMCA znázorňuje tabulka č. 9.

---

³⁷ Jedná se o tyto MEA: (1) Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (CITES), (2) Montrealský protokol, (3) Mezinárodní úmluva pro prevenci znečištění životního prostředí z lodní dopravy – protokol z roku 1978, (4) Ramsarská úmluva o mokřadech mezinárodního významu, (5) Úmluva pro zachování živých mořských zdrojů Antarktidy (CCAMLR), (6) Mezinárodní úmluva o regulaci lovu velryb (ICRW), (7) Úmluva o zřízení meziamerické komise pro tropické tuňáky.

Tabulka č. 9: Tematické články k ochraně životního prostředí v USMCA

tematické kategorie	ustanovení	článek
(1) Klima	ochrana ozonové vrstvy	čl. 24.9
	kvalita ovzduší	čl. 24.11
	znečištění z lodí	čl. 24.10
(2) Oceány	odpadky v moři	čl. 24.12
	mořský rybolov	čl. 24.17
	udržitelný management rybolovu	čl. 24.18
	ochrana mořských druhů	čl. 24.19
	subvence do rybolovu	čl. 24.20
	boj s IUU	čl. 24.21
	obchod a biodiverzita	čl. 24.15
(3) Biodiverzita	invazivní druhy	čl. 24.16
	obchod s ohroženými druhy	čl. 24.22
(4) Lesy	Udržitelné hospodaření s lesy	čl. 24.23
(5) Environmentální zboží a služby	Environmentální zboží a služby	čl. 24.24
(6) Společenská odpovědnost firem (CSR)	Společenská odpovědnost firem (CSR) odpovědné obchodní chování (RBC) Zdroj: USMCA (2019)	čl. 24.13

První kategorií je **ochrana klimatu**. Čl. 24.9 k *ochraně ozonové vrstvy* se odvolává na Montrealský protokol. Strany mají mj. spolupracovat ve věci environmentálně šetrných alternativ vůči látkám, které poškozují ozonovou vrstvu a bojovat s nelegálním obchodem s těmito škodlivými látkami. Dle čl. 24.11 ke *kvalitě ovzduší* mají strany spolupracovat ve snaze snížit domácí a přeshraniční znečištění ovzduší (např. v měření kvality ovzduší, používání technologií pro redukci emisí apod.). Strany rovněž přikládají význam mezinárodním dohodám, je však nutno konstatovat, že tento závazek je poněkud vágní. Jinnah a Morin (2020) USMCA považují za změřenou příležitost v oblasti ochrany klimatu. V porovnání s multilaterálními klimatickými úmluvami dohody o volném obchodu zahrnují méně vyjednávacích stran a kompromis se tudíž hledá lépe. FTA dále obsahují silný mechanismus na vymáhání závazků a umožňují experimentovat. Kromě toho, že USMCA neobsahuje referenci na úmluvy k boji s klimatickou změnou (včetně Pařížské dohody), chybí také propojení s dalšími relevantními tématy jako např. energetická účinnost nebo obnovitelné zdroje energie (Jinnah, Morin, 2020). Tato skutečnost lze vysvětlit tím, že současná TPA z roku 2015 neumožňuje USA přijímat závazky k omezení emisí oxidu uhličitého v dohodách o volném obchodu.

USMCA zahrnuje široké množství témat v oblasti **ochrany oceánů**, které jdou vysoko nad rámec přístupu EU. Jedná se o témata jako znečištění lodí, odpadky v moři, mořský rybolov,

udržitelný management rybolovu, ochrana mořských druhů, subvence do rybolovu nebo boj s nezákonným, neohlášeným a neregulovaným rybolovem (IUU). Je třeba vyzdvihnout zejména rozšířená ustanovení k zákazu *subvencí do rybolovu* (čl. 24.20), které pokrývají IUU rybolov a nadměrný rybolov, a jsou doplněna také ustanovením k transparentnosti. Tento článek zároveň odráží diskuzi k subvencím do rybolovu ve WTO (Jinnah, Morin, 2020). Specifický článek je věnován boji s *IUU rybolovem* (čl. 24.21) a posílené spolupráci na mezinárodní úrovni. Tento přístup dokládá význam, který členové USMCA přikládají tematice udržitelného rybolovu a jejich silnou politickou vůli v boji s IUU (Hradilová, Svoboda, 2018a).

Dohoda rovněž obsahuje článek 24.18 k *udržitelnému managementu rybolovu*, který reaguje na problém nadměrného rybolovu a klade důraz na stanovení a vymáhání kvót na rybářské úlovky. Tento článek také cílí na redukci počtu ryb, jež byly chyceny neúmyslně (tzv. vedlejší úlovy neboli „bycatch“) a zakazuje rovněž odstraňování žraločích ploutví na palubě lodi.³⁸ Článek 24.19 k *ochraně mořských druhů* zavazuje strany chránit žraloky, mořské želvy, mořské ptáky a mořské svace. Je zakázáno zabíjet chráněné druhy velryb za účelem zisku.³⁹ Inovativním prvkem USMCA je propojení obchodní politiky se spoluprací ve snížení *odpadků v moři* (čl. 24.12), včetně plastů a mikro plastů. USMCA je první obchodní dohodou, která obsahuje ustanovení tohoto typu. Zahrnutí tohoto ustanovení odráží rostoucí mezinárodní pozornost tomuto tématu (Laurens et al, 2019).

Dalším tématem USMCA je **biodiverzita**. Dle článku 24.15 k *obchodu a biodiverzitě* mají strany chránit ekosystémy, v této věci je zde rovněž vyzdvížena role domorodých obyvatel a nutnost respektování jejich životního stylu a vědomostí. Článek dále vytyčuje možné okruhy vzájemné spolupráce. Čl. 24.16 k *invazivním druhům* uznává možné negativní dopady, které může mezinárodní obchod mít v souvislosti s šířením suchozemských a mořských invazivních druhů. Výbor pro životní prostředí zřízený v rámci této kapitoly má spolupracovat s Výborem pro sanitární a fytosanitární opatření. Čl. 24.22 cílí na *nelegální obchod* s volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami a opírá se o implementaci Úmluvy o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (CITES) z roku 1973. USMCA je první obchodní dohodou, kde Strany považují nelegální obchod za „vážený zločin“ v souvislosti s Úmluvou OSN proti nadnárodní organizované trestné činnosti. Toto ustanovení odráží zájem Donalda Trumpa o efektivní vymáhání závazků v boji s nelegálním obchodem s volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami (Jinnah, Morin, 2020, Laurens et al., 2019).⁴⁰

---

³⁸ Tato praktika je známá jako „*shark finning*“, kdy rybáři odstraní nejcennější žraločí ploutve a poté zbytek (stále živého) žraloka vhodí zpět do oceánu.

³⁹ Článek jmenuje 16 druhů velryb, na které se toto opatření vztahuje. Výjimky se mají vztahovat na domorodé populace a případ, že strany podepsaly mezinárodní dohodu, která by byla v rozporu s tímto ustanovením.

⁴⁰ V roce 2017 D. Trump vydal prezidentský exekutivní příkaz na vymáhání federálního práva ohledně nadnárodních kriminálních organizací a prevenci mezinárodního nelegálního obchodu.

Čtvrtým tematickým okruhem je **ochrana lesů**. Čl. 24.23 k obchodu a udržitelnému hospodaření s lesy potvrzuje závazek stran bojovat s nelegálním kácením dřeva a souvisejícím obchodem. Pátou tematickou kategorií environmentálních závazků USMCA je **environmentální zboží a služby** (čl. 24.24). Strany podporují obchod a investice v oblasti environmentálního zboží a služeb a usilují o snižování netarifních bariér, včetně spolupráce na mezinárodních fórech. Posledním tématem v oblasti životního prostředí, kterého se USMCA dotýká, je **společenská odpovědnost firem (CSR) odpovědné obchodní chování (RBC)**. Tyto koncepty jsou ukotveny v čl. 24.13, dle kterého mají strany podporovat podniky, aby se řídily dobrovolnými standardy a doporučeními, které jsou zde k dispozici, a vyvážily tak ekonomické cíle s těmi environmentálními.

7.3.3. Šíření modelu USA na globální úrovni: CPTPP

Přístup USA se do vysoké míry promítá také v **Komplexní a progresivní dohodě pro transpacifické partnerství (CPTPP)**. Jedná se o významnou regionální obchodní dohodu mezi 11 zeměmi v oblasti Tichého oceánu (Austrálie, Brunej, Chile, Japonsko, Kanada, Malajsie, Mexiko, Nový Zéland, Peru, Singapur a Vietnam). CPTPP pokrývá 13 % světového HDP a trh 500 milionů spotřebitelů (Porter, 2018). CPTPP je založena na textu původně vyjednávané Dohody o transpacifickém partnerství (TPP), kde klíčovým aktérem byly USA. TPP byla podepsána v roce 2016 v době, kdy byl prezidentem USA Barack Obama. TPP nicméně nikdy nevstoupila v platnost v souvislosti s odstoupením USA od této dohody dne 20. ledna 2017, první den Donalda Trumpa ve funkci prezidenta (Jinnah, Morin, 2020). Po odchodu USA byla TPP přejmenována na CPTPP a jednání pokračovalo mezi zbývajících 11 zeměmi. CPTPP byla podepsána v březnu 2018 a vstoupila v platnost v prosinci 2018 (Corr et al., 2019).

Schéma č. 9: Účastníci CPTPP

Zdroj: Phuoc & Partners (2020)

Text CPTPP do vysoké míry reflektuje přístup USA, což se odráží také v případě kapitoly k životnímu prostředí, ačkoli USA nejsou stranou této dohody. Jinnah a Morin (2020) konstatují, že CPTPP je příkladem, jak environmentální normy USA mohou ovlivňovat obchodní dohody, kterých se USA neúčastní. Strany se v CPTPP zavazují efektivně prosazovat své domácí environmentální zákony a spolupracují v boji se světovými environmentálními problémy. Zavazují se plnit multilaterální environmentální dohody, kterými jsou členy. V dohodě jsou dále specifická ustanovení k prosazování nízkouhlíkového hospodářství, ochraně ozonové vrstvy, ochraně oceánů, prosazování udržitelného rybolovu, ochraně biodiverzity. CPTPP rovněž prosazuje schémata společenské odpovědnosti podniků a vytyčuje dobrovolný rámec pro ochranu životního prostředí. Dále je zde zakotven rámec pro vzájemnou spolupráci. Případné spory jsou řešeny v rámci konzultačního mechanismu s možností aplikovat sankce (CPTPP, 2018). Pro některé účastníky je CPTPP vůbec poprvé, kdy přijali právně vymahatelný mechanismus řešení sporů v obchodní dohodě (Jinnah, Morin, 2020).

CPTPP zahrnuje článek 20.16 k mořskému rybolovu, který odráží některá ustanovení USMCA. Jedná se zejména o ustanovení k subvencím do rybolovu, boj s IUU rybolovem, udržitelný mořský rybolov, ochrana mořských druhů⁴¹ a znečištění lodí. Příslušné články v tematice subvencí do rybolovu reflektují současná vyjednávání WTO o subvencích do rybolovu⁴². Zatímco Japonsko se dlouhou dobu vymezovalo vůči pravidlům pro subvence do rybolovu, ostatní účastníci CPTPP včetně USA, Nového Zélandu, Chile a Peru prosazovali ukotvení ambiciózního přístupu k subvencím do rybolovu ve WTO. Je tedy pozoruhodné, že se v tomto tématu podařil najít konsenzus v rámci regionální dohody (Jinnah, Morin, 2020). CPTPP obsahuje proti dohodě USMCA článek k přechodu k nízkouhlíkové ekonomice (čl. 20.15), který je založen na spolupráci v oblastech společného zájmu, včetně témat jako energetická efektivita, obnovitelné zdroje energie, udržitelná doprava aj. Tato ustanovení jsou však slabá a prakticky nevymahatelná (Jinnah, Morin, 2020). Podobně jako USMCA ani CPTPP explicitně nezmiňuje téma klimatické změny.

Tabulka č. 10 porovnává environmentální ustanovení v USMCA a CPTPP. Ačkoli struktura obou obchodních dohod je velmi podobná, ambice USMCA v oblasti životního prostředí je vyšší. CPTPP nezahrnuje ustanovení k udržitelnému hospodaření s lesy, včetně boje s nelegální těžbou dřeva⁴³. Chybí zde rovněž článek ohledně odpadu v moři. Rovněž zde nefiguruje také článek k ochraně ovzduší, který je nahrazen poměrně vágním článkem k přechodu k nízkouhlíkové ekonomice. Některé další články CPTPP jako např. ochrana mořských druhů jsou proti USMCA

---

⁴¹ CPTPP nicméně zahrnuje ustanovení k zákazu lovu velryb. Pro Japonsko se jedná o citlivé téma, vzhledem k tomu, že Japonsko v roce 2018 oznámilo své odstoupení z Mezinárodní velrybářské komise (Hradilova, Svoboda, 2018a).

⁴² viz podkapitola 6.2

⁴³ CPTPP zmiňuje tematiku udržitelného lesního hospodářství pouze okrajově ve spojitosti s obchodem s ohroženými druhy rostlin a živočichů (čl. 20.17)

v omezeném rozsahu. Pokud jde o obchod s ohroženými druhy živočichů a rostlin, CPTPP neobsahuje ustanovení ohledně efektivity inspekcí zásilek a odkaz na Úmluvu OSN proti nadnárodní organizované trestné činnosti.

Tabulka č. 10: Tematické články k ochraně životního prostředí: USMCA x CPTPP

tematické kategorie		USMCA	CPTPP
Klima	ochrana ozonové vrstvy	x	x
	kvalita ovzduší	x	<i>v omezeném rozsahu</i>
Oceány	znečištění z lodí	x	x
	odpadky v moři	x	<i>chybí</i>
	mořský rybolov	x	x
	udržitelný management rybolovu	x	x
	ochrana mořských druhů	<i>x</i>	<i>v omezeném rozsahu</i>
	subvence do rybolovu	x	x
	boj s IUU	x	x
Biodiverzita	obchod a biodiverzita	x	x
	invazivní druhy	x	x
	obchod s ohroženými druhy	x	<i>v omezeném rozsahu</i>
Lesy	udržitelné hospodaření s lesy	x	<i>chybí</i>
Environmentální zboží a služby	environmentální zboží a služby	x	x
Společenská odpovědnost firem	společenská odpovědnost firem / odpovědné obchodní chování	x	x

Zdroj: USMCA (2019), CPTPP (2018)

7.4. Efektivita vymáhání environmentálních závazků v obchodních dohodách EU a USA

Jak dokládají podkapitoly 7.2 a 7.3, přístup EU a USA se zásadně liší, pokud jde o mechanismus řešení sporů v environmentální tematice. Na environmentální závazky v obchodních dohodách USA se vztahuje centrální mechanismus řešení sporů dané FTA, což tedy i v případě sporu s environmentální tematikou umožňuje nastolit obchodní sankce. Proti tomu obchodní dohody EU zřizují specifický systém řešení sporů, který platí pouze pro kapitolu k obchodu a udržitelnému rozvoji. Tento systém řešení sporů je založen na spolupráci, dialogu a asertivním vymáhání závazků a neumožňuje nastolit sankce, tak jak je tomu v jiných částech obchodních dohod EU. Diskuze o tom, který z těchto přístupů je efektivnější, rezonuje v akademickém i politickém prostředí.

Prévost a Alexovičová (2019) shledávají, že přístup EU založený na dialogu a spolupráci je v případě prosazování environmentálních standardů účinnější model než sankční mechanismus. Úzce zaměřený sankční mechanismus by dle autorů podkopal vzájemnou spolupráci partnerských zemí,

kteřá je zásadní pro zlepšení environmentálních standardů, a sankce by měly největší dopad na zranitelné skupiny. K zajištění efektivitv a důvěry ze strany občanské společnosti je třeba posílit nástroje pro zajištění transparentnosti, institucionalizovaného dialogu a odpovědnosti. Dle Bastiense a Postnikova (2017) sankční mechanismus slouží jako iniciativa partnerským zemím k reformě environmentální politiky během negociační fáze dané obchodní dohody (tzv. *ex-ante efekt*), zatímco model založený na dialogu a spolupřáci vede k reformě environmentální politiky v partnerských zemích během fáze implementace dané obchodní dohody (tzv. *ex-post efekt*). Dle Junga a Junga (2020) skutečnost, že se na environmentální závazky dané FTA vztahuje horizontální mechanismus řešení sporů, neznamena, že daná dohoda poskytuje efektivní nástroje pro vymáhání environmentálních ustanovení. Autoři na příkladu CPTPP a ustanovení k subvencím do rybolovu dokládají, že konvenční mechanismus řešení sporů po vzoru WTO není vhodný pro vymáhání čistě environmentálních ustanovení.

Hradilová a Svoboda (2018b) konstatují, že model sankcí se neprojevil jako adekvátní nástroj vymáhání závazků v pracovně-právní a environmentální tematice. Argumentují sporem v rámci obchodní dohody mezi USA a Guatemalou (CAFTA-DR), který byl prvním sporem v oblasti obchodu a udržitelného rozvoje a nabízí tak zajímavá pouačení v oblasti vymáhání pracovně-právních a potenciálně také environmentálních závazků do budoucna. Tento spor ukazuje, že možnost uplatnění obchodních sankcí je v praxi obtížná, pokud žalující strana nemá dostatečné empirické důkazy o dopadech porušení závazků na vzájemný obchod. Sankční model se tedy projevil jako zdlouhavý, nákladný a neefektivní.⁴⁴ Autoři uvádí, že v případě vymáhání mezinárodních pracovních a environmentálních standardů by měl být kladen důraz na spolupřáci, dialog a budování kapacit partnerské země pro plnění daných závazků. Širší zapojení občanské společnosti v tomto kontextu funguje jako nástroj pro „měkké vymáhání“ (*soft enforcement*), je proto důležité budovat struktury pro lepší zapojení těchto aktérů do obchodních dohod. Zároveň je také třeba plnění závazků těchto kapitol pečlivě monitorovat a posuzovat dopady obchodních dohod na udržitelnost.

Debata o tom, zda přístup EU ve vymáhání závazků kapitol k obchodu a udržitelnému rozvoji plní očekávání a jak má být posílen, byla rovněž předmětem široké debaty mezi Evropskou komisí, členskými státy EU, Evropským parlamentem a zástupci občanské společnosti v roce 2017. Debatu vyvolal diskuzní dokument Komise o využití potenciálu globalizace, který zdůrazňuje hodnotový rámec mezinárodního obchodu a prosazování témat jako jsou lidská práva, pracovní podmínky nebo

---

⁴⁴ Tento spor mezi USA a Guatemalou (GUA) se týká pracovních standardů. Spor probíhal mezi lety 2008 – 2017 a USA tento spor prohrály. USA poukazovaly na porušení svobody sdružování a kolektivního vyjednávání ze strany GUA, což je v rozporu se závazky kapitoly k obchodu a pracovním standardům v CAFTA-DR. USA argumentovaly na základě 402 případů soustavného porušování pracovního zákoníku GUA. Rozhodčí panel uznal, že GUA porušovala pracovní zákoník, avšak nebyl zde prokázán **dopad na vzájemný obchod**, což je v případě nastolení sankcí vyžadováno (Hradilová, Svoboda, 2018b)

ochrana životního prostředí (European Commission, 2017a). Komise následně nabídla dva modely možné transformace těchto kapitol: posílení současného mechanismu směrem k lepšímu a asertivnějšímu vymáhání závazků nebo alternativní sankční mechanismus, který využívá např. USA nebo Kanada (European Commission, 2017b). Výsledkem této konzultace bylo doporučení posílit současný mechanismus směrem k asertivnímu partnerství.

Evropská Komise následně publikovala 15ti bodový akční plán k posílení současné praxe v oblasti implementace a vymáhání závazků v TSD kapitolách (European Commission, 2018d). Komise zmiňuje, že chybějící konsenzus v otázce sankcí znemožňuje přijmout tento model. Dále vysvětluje, že model sankcí by nebyl na kapitoly k TSD v FTAs EU snadno aplikovatelný. Hospodářské sankce se uplatňují v případě, kdy je možno vyčíslit škodu, kterou mělo nedodržování závazků za následek. V této souvislosti by bylo třeba stanovit, jak může být porušení pracovních a environmentálních standardů vyčísleno, a bylo by také nutné zúžit rozsah závazků kapitol EU k TSD. Přijetí sankcí by navíc nezaručilo, že v partnerské zemi dojde k dlouhodobému zlepšení směrem k udržitelnému rozvoji.

Oblasti, kde Komise navrhuje posílení současného systému implementace kapitol k TSD spadají do 4 kategorií. V první řadě je kladen důraz na posílení *vzájemné spolupráce* mezi Komisí, členskými státy EU, Evropským parlamentem a relevantními mezinárodními organizacemi. Dále je také třeba více zapojit *občanskou společnost* do implementace těchto kapitol, zejména pokud jde o funkci monitorování plnění závazků. Třetí a obsahově nejrozsáhlejší kategorie doporučení spočívá v *naplňování očekávání*. To zahrnuje sestavení prioritních témat spolupráce s partnerskou zemí, lepší využívání existujících nástrojů pro asertivní vymáhání závazků, průběžné posuzování efektivity implementace kapitol k TSD aj. Komise se v tomto směru zavazuje publikovat výroční zprávy o implementaci obchodních dohod a rovněž připravovat hloubkové ex-post evaluace o dopadech FTA. V environmentální oblasti je zde mimo jiné kladen důraz na posílení aktivit v boji proti klimatické změně, včetně zahrnování závazků implementace Pařížské dohody do obchodních dohod EU. Poslední, čtvrtou, kategorií doporučení je *transparentnost a komunikace*, včetně závazku pružně reagovat na podněty ze strany občanské společnosti a dalších aktérů ve věci porušování závazků kapitol TSD (European Commission, 2018d).

7.5 Studie o posouzení dopadů obchodních dohod na životní prostředí

Studie o posouzení dopadů obchodních dohod na udržitelný rozvoj jsou měkkým politickým nástrojem pro formulaci obchodních politik, které berou v potaz všechny tři pilíře udržitelného rozvoje (tj. ekonomický, sociální a environmentální). Tyto studie umožňují posoudit dopad obchodních dohod v ekonomické, sociální a environmentální rovině (OECD, 2010). Rostoucí zájem členů WTO o posuzování dopadů na životní prostředí lze pozorovat již od roku 2001 v souvislosti s rozvojovým kolem z Dauhá. Ministerská deklaráce z Dauhá vybízí členy WTO ke sdílení expertízy a zkušeností ohledně vypracování studií o dopadu na životní prostředí na národní úrovni (WTO, 2001).

Pokud jde o načasování studií o posouzení dopadu na udržitelnost, v tomto ohledu se rozlišuje přístup *ex-ante* (posouzení dopadu na udržitelnost před uzavřením dané FTA) a *ex-post* (posouzení dopadu na udržitelnost po uzavření FTA). Zásadní je rovněž otázka, zda jsou zkoumány dopady FTA na životní prostředí v kontextu dané ekonomiky nebo je zohledněna i mezinárodní dimenze. S metodologií se pojí i otázka rozsahu zkoumaných témat. V neposlední řadě je klíčovým prvkem také široké zapojení různých zájmových skupin do dané studie (IISD, 2020). Studie o posouzení dopadu na životní prostředí doprovází všechny aktuálně vyjednávání obchodní dohody EU a USA. Následující část srovnává aktuální přístup EU a USA.

7.4.1. Přístup EU

Od roku 1999 nechává Evropská komise zpracovávat **studie o posouzení dopadů na udržitelný rozvoj (SIA)** souběžně se všemi vyjednáváními FTA. Dle fáze obchodních vyjednávání Komise (2016) rozlišuje čtyři typy dopadových studií: *ex-ante* studie před zahájením vyjednávání (1), studie o posouzení dopadů na udržitelný rozvoj (SIA) během vyjednávání (2), ekonomické zhodnocení sjednané obchodní dohody (3) a *ex-post* evaluace během implementační fáze dané FTA (4). Tabulka č. 11 popisuje hlavní charakteristiky těchto dopadových studií.

Tato podkapitola se soustředí na studie o posouzení dopadů na udržitelný rozvoj (SIA), které jsou vytvářeny během vyjednávání dané FTA. K dnešnímu dni je k dispozici celkem 27 SIA, 5 studií⁴⁵ je nyní připravováno (EU Commission, 2020b). Jedná se o nezávislé studie prováděné externími konzultanty, které poskytují hloubkovou analýzu ekonomických, sociálních, lidskoprávních a environmentálních dopadů dané obchodní dohody. Komise klade důraz na participativní charakter a tyto studie slouží jako platforma pro systematický dialog s různými zájmovými skupinami uvnitř EU a dané partnerské země. Jedná se o zástupce z neziskového sektoru, firem, sociálních partnerů (např. odbory), akademické půdy apod.

---

⁴⁵ Konkrétně se o SIA pro obchodní dohody s Austrálií a Novým Zélandem, Chile, Indonésií, Mexiko a země Mercosuru.

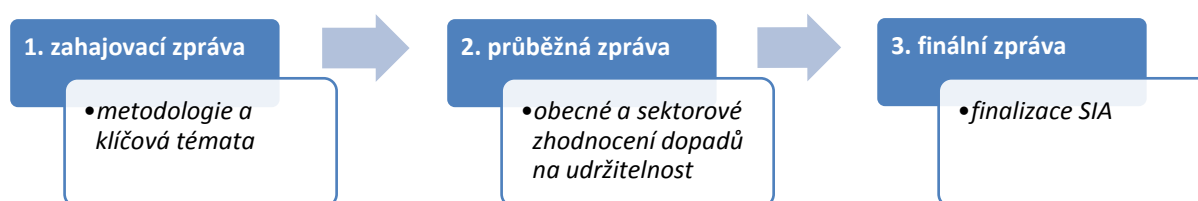
Tabulka č. 11: Typy dopadových studií k obchodním dohodám EU

Typ dopadové studie	anglický název	fáze životního cyklu FTA	charakteristika
1 ex-ante studie	<i>Impact assessment</i>	před zahájením vyjednávání	připravovány Komisí, analytický nástroj pro určení hlavních ekonomických, sociálních a environmentálních dopadů FTA
2 studie o posouzení dopadů na udržitelný rozvoj (SIA)	<i>Sustainability impact assessment</i>	během vyjednávání	nezávislé, hloubkové studie se zaměřením na dopady FTA z hlediska udržitelného rozvoje
3 ekonomické zhodnocení	<i>Economic assessment</i>	po uzavření vyjednávání a před podpisem dohody	připravovány Komisí, zaměřují se na ekonomické dopady z hlediska redukce cel
4 ex-post evaluace	<i>Ex-post evaluation</i>	během implementace dohody	připravovány Komisí, zkoumání ekonomických, sociálních lidskoprávních a environmentálních dopadů na základě dat o provádění FTA

Zdroj: EU Commission (2016a)

Příprava SIA je zahájena do 6 měsíců po zahájení vyjednávání FTA. Proces přípravy SIA má tři fáze (viz schéma č. 10). Ve všech těchto fázích jsou dané zprávy zveřejňovány s možností podávat připomínky. V první fázi je připravena **zahajovací zpráva**, kde je představena metodologie a předběžný seznam klíčových zájmových skupin. Jsou zde rovněž definovány hlavní oblasti, na které se SIA zaměří. Ve druhé fázi je zhotovena **průběžná zpráva**, která zahrnuje předběžné výsledky předpokládaných dopadů FTA v oblasti ekonomické, sociální, lidskoprávní a environmentální, a to v obecně rovině i dle jednotlivých sektorů. V závěrečné fázi je představena **finální zpráva**, kde jsou shrnuty výsledky včetně názorů zájmových skupin. Zpráva je doplněna doporučeními jak maximalizovat přínosy dané FTA a eliminovat možné negativní dopady. Na základě finální zprávy připravuje Komise poziční dokument o tom, jak závěry SIA budou zohledněny ve vyjednávání dané FTA (EU Commission, 2016a).

Schéma č. 10: Fáze SIA

Zdroj: EU Commission (2016a)

Pokud jde o environmentální dopady, SIA se zabývá možnými dopady FTA na aspekty jako klimatická změna, emise skleníkových plynů, kvalita ovzduší, využívání energií, kvalita vody a půdy, odpadové hospodářství, biodiverzita, ekosystémové služby, chráněné oblasti apod. SIA má zároveň definovat jak FTA přispěje k environmentálně šetrnému hospodářství, zdrojové efektivitě a prosazování odpovědné spotřeby a výroby. Environmentální analýza je založena na kvantitativních a kvalitativních výzkumných metodách. Tam, kde je to možné se SIA zaměřuje také na otázku, jaké dopady na životní prostředí bude mít ekonomický růst spojený s obchodem (např. nové zdroje pro ochranu životního prostředí, dopady na biodiverzitu apod.). SIA dále zkoumá strukturální dopady na makroekonomické úrovni, tj. např. dopady změn ve spotřebních a výrobních vzorcích. Další relevantní témata jsou rovněž technologické dopady, které ovlivňují produkční metody a využívání environmentálního zboží a služeb v důsledku liberalizace obchodu. V SIA je rovněž věnována pozornost vzájemné interakci dané FTA a relevantních multilaterálních environmentálních dohod (EU Commission, 2016a). Tabulka č. 12 uvádí příklad environmentálních dopadů dle finální zprávy SIA v rámci FTA mezi EU a Japonskem.

Tabulka č. 12: Environmentální dopady dle finální zprávy SIA k FTA EU-Japonsko

Vyjednávání o FTA mezi EU a Japonskem byla dokončena v roce 2015 a tato FTA vstoupila v platnost v únoru 2019. Finální zpráva studie posouzení dopadů udržitelnosti k FTA s Japonskem pochází z roku 2016 a má rozsah více než 300 stran. Environmentální analýza se nejprve zaměřuje na **současnou situaci** a popisuje celkový přístup Japonska v ochraně životního prostředí, což je doplněno souhrnem relevantní japonské legislativy. Pozornost je rovněž věnována aktuální situaci v oblastech jako míra emisí, výroba elektrické energie, přírodní zdroje nebo environmentální zboží. Dále jsou rozebrány potencionální rizikové faktory a je provedena rešerše akademické literatury. Druhá část environmentální analýzy se zaměřuje na **environmentální dopady** se zaměřením na environmentální zboží a služby, zdrojová efektivita, generování odpadu a regulační ustanovení dané FTA v oblasti životního prostředí včetně interakce s relevantními multilaterálními environmentálními dohodami (MEAs). Zpráva je rovněž doplněna **případovými studii** zaměřenými na dřevo a rybolov. Závěrem studie uvádí, že dopady FTA s Japonskem na životní prostředí jsou v zásadě pozitivní a případné negativní dopady (zejména emise skleníkových plynů a produkce odpadu) jsou marginální. Možné negativní dopady mají být vyváženy pozitivními dopady spojenými se zvýšením obchodní výměny v sektoru environmentálních technologií, vzhledem k tomu, že tyto technologie sníží tlak na materiálovou spotřebu. Tato FTA rovněž zvýhodňuje sektory méně náročné na energii a emise, což má v EU i Japonsku vést k relokaci produkce směrem k environmentálně čistým sektorům. SIA rovněž uvádí, že i přes široké konzultace s občanskou společností nebyly zaznamenány obavy ve spojitosti s touto FTA.

Zdroj: EU Commission (2016b)

7.4.2. Přístup USA

USA zpracovává studie o environmentálním posouzení (*Environmental review*) k dohodám o volném obchodu již od roku 1992. Poprvé takto byla zkoumána z hlediska environmentálních dopadů NAFTA. Prezidentské nařízení č. 13141 z listopadu 1999 (Federal Register, 1999) a s ním spjatá vodítka z roku 2000 (Federal Register, 2000) formalizovaly proces přípravy studií o environmentálním posouzení obchodních dohod v USA. Nařízení stanovuje tři kategorie obchodních dohod, kde se má připravit studie o environmentálním posouzení: mnohostranné obchodní dohody (1), dvojstranné a vícestranné obchodní dohody (2) a dohody o liberalizaci obchodu v sektorech nerostných surovin (3). V roce 2015 byla příprava studií o environmentálním posouzení znovu potvrzena Kongresem a na základě „*Trade Priorities and Accountability Acts*“ jsou tyto studie vyžadovány pro všechny obchodní dohody (EPA, 2020).

Na rozdíl od přístupu EU jsou dopadové studie USA v oblasti životního prostředí zpracovávány vládním orgánem, který je v tomto případě USTR. Podobně jako v případě EU, i zde finální dopadové studii předchází počáteční a průběžná zpráva. Dopadové studie se liší případ od případu s ohledem na různorodost obchodních dohod a časový rámec vyjednávání. Obecně se však studie zabývají dvěma hlavními otázkami: pozitivní a negativní environmentální dopady spjaté s obchodní výměnou a míra, do jaké mohou environmentální ustanovení dané FTA ovlivnit legislativu USA (včetně svobody regulace environmentálních otázek na národní i federální úrovni). Proces přezkumu dopadu obchodní dohody z hlediska životního prostředí má začít co nejdříve, tak aby výstupy mohly být využity v rámci negociačního procesu. Všechny studie jsou zahájeny zapojením veřejnosti do procesu přípravy studie, včetně debaty o metodologických otázkách, formulace klíčových témat a možných dopadů dané obchodní dohody na životní prostředí. Dopadové studie se soustředí zejména na environmentální dopady z hlediska USA, avšak zohledňují také obavy z hlediska přeshraničních a mezinárodních vlivů (Federal Register, 2000).

Dopadové studie mají pokrývat pozitivní i negativní dopady ve čtyřech oblastech: regulatorní, ekonomické, environmentální, dopady na zdroje, přeshraniční a globální dopady. **Regulatorní dopady** zahrnují pozitivní a negativní dopady dané FTA na environmentální zákony USA, na mezinárodní závazky USA (včetně multilaterálních environmentálních úmluv) a také dopady z hlediska jednotlivých států a teritorií USA. **Ekonomické dopady** se zaměřují na produkty, procesy a sektory, které mohou být pozitivně nebo negativně ovlivněny danou FTA. Mezi zkoumaná témata patří změny v charakteru zboží a služeb, doprava, strukturální změny ekonomiky (např. efektivita využívání nerostných surovin), technologické efekty apod. Studie dále zkoumají možné **environmentální dopady** v souvislosti s výše zmíněnými ekonomickými dopady. Další množinou zkoumaných témat jsou **dopady na zdroje**, včetně kvality ovzduší, vody a půdy, chráněné ekosystémy, rostliny a živočichy a kvalitu životního prostředí z hlediska lidského zdraví (např.

toxické látky, pesticidy apod.). Poslední tematickou oblastí jsou **přeshraniční a globální dopady**. Mezi relevantní témata výzkumu zde patří oblasti, které nejsou v teritoriální jurisdikci jednotlivých států, ale ve sdílené jurisdikci (např. Antarktida, atmosféra, hlubokomořské vody, atmosféra, vesmír apod.). Výzkum se dále zaměřuje na stěhovavé druhy živočichů (ptáci, savci, ryby apod.) a další témata, které mají dle mezinárodního společenství globální přesah (Federal Register, 2000). Tabulka č. 13 shrnuje environmentální dopady dle studie o environmentálním posouzení FTA mezi USA a Korejskou republikou.

Tabulka č. 13: Environmentální dopady dle studie o environmentálním posouzení FTA mezi USA a Korejskou republikou

FTA mezi USA a Korejskou republikou (známá jako „KORUS“) vstoupila v platnost v roce 2012. Finální studie o environmentálním posouzení této dohody byla vydána v roce 2011. Studie nejdříve představuje profil Koreje v ekonomické a environmentální oblasti, doplňuje také údaje o obchodní výměně mezi USA a Koreou a rozebírá environmentální ustanovení této obchodní dohody. Následně jsou přiblíženy komentáře, které USTR obdržel ze strany občanské společnosti a poradních orgánů. Studie analyzuje potenciální **dopady na životní prostředí** spjaté s obchodem. Tyto dopady jsou studovány jak z hlediska USA, tak i v globálním kontextu. Pokud jde o dopady v globálním kontextu, studie se soustředí na dopady v Koreji, obchod s ohroženými druhy rostlin a živočichů, invazivní druhy, environmentální zboží a služby a mořský rybolov. Následuje analýza možných **dopadů na regulatorní oblast**. Závěrečná část studie je věnována spolupráci mezi USA a Koreou v environmentální oblasti. Dle této studie nemá mít KORUS žádný významný dopad na životní prostředí USA ani na životní prostředí v globálním kontextu. Studie rovněž nepředpokládá negativní dopady z hlediska regulatoriky. KORUS má posílit ochranu životního prostředí v USA i Koreji a posílit vzájemnou spolupráci v environmentálních otázkách společného zájmu.

Zdroj: USTR (2011)

8. DISKUZE

Tato práce zkoumala nástroje, kterými obchod může přispět k podpoře environmentálně udržitelného rozvoje. Hlavním cílem práce bylo definovat příležitosti, kde dohody o volném obchodu mohou podpořit udržitelný rozvoj a boj s globálními environmentálními problémy, kterým lidstvo čelí. Tyto příležitosti byly zkoumány prostřednictvím analýzy nástrojů multilaterální a bilaterální obchodní politiky. K tomuto účelu byly stanoveny tři dílčí cíle, které jsou diskutovány níže:

Dílčí cíl 1: Popsat aktuální trendy mezinárodního obchodu a determinovat možné implikace z hlediska životního prostředí. Analyzovat vzájemný vztah mezi fenoménem globalizace a dopadem na životní prostředí, zejména ve spojitosti s obchodem.

Globalizace úzce souvisí s rostoucí propojeností světové ekonomiky a kultur díky přeshraničnímu obchodu zbožím a službami, toku investic a pohybu osob a informací. Za hlavní nástroj urychlování globalizace jsou považovány technologické inovace, politický vývoj a obchodní politiky. Mezinárodní obchod, výroba a investice fungují na základě globálních hodnotových řetězců (GVC), jež zahrnují řetězec aktivit, které jsou nutné pro výrobu finálního produktu. Současným trendem GVC je vysoká míra regionalizace. Struktura GVC se mění, což souvisí s digitalizací a rostoucím významem sektoru služeb, který nyní představuje nejrychleji rostoucí část mezinárodního obchodu. Literatura tyto trendy popisuje jako „digitální globalizaci“, kdy volný pohyb dat přenáší informace, myšlenky a inovace. V současné době světovou ekonomiku a mezinárodní obchod silně zasáhla světová pandemie koronaviru. Obchod komerčními službami, který se odehrává v digitální podobě, nicméně vykazuje rostoucí trend. Lze tedy usuzovat, že tyto okolnosti proces „digitální globalizace“ urychlí.

Pokud jde o dopad na životní prostředí, sektor služeb má v porovnání s průmyslem menší environmentální stopu. Moderní digitální technologie jsou spojeny se vznikem nových obchodních modelů, které napomáhají k přechodu na cirkulární ekonomiku. Podstatou cirkulární ekonomiky je snaha snížit materiálovou spotřebu, objem odpadu a přeměnit odpad na nový zdroj pro další výrobu. Mnohé příležitosti pro obchod a rozvoj sebou přináší také digitální ekonomika a elektronické obchodování. V současnosti existuje pouze omezené množství výzkumných studií, které se zabývají dopadem digitálního obchodu na životní prostředí. Existují zde možné pozitivní i negativní dopady.

Nejrychlejší růst mezinárodního obchodu lze pozorovat na přelomu tisíciletí, v současné době dochází ke zpomalení obchodních toků. Politický vývoj v posledních letech přinesl řadu otázek o budoucnosti globalizace. Referendum o výstupu Velké Británie z EU, růst populismu a protekcionismu v západních společnostech poukazuje na to, že přínosy globalizace jsou rozloženy nerovnoměrně. Hlavní příčinou kritiky globalizace ze strany občanské společnosti v rozvinutých

zemích jsou rostoucí příjmové nerovnosti mezi vzdělanou a méně kvalifikovanou pracovní silou a zánik pracovních míst v určitých sektorech hospodářství. Pod rostoucím tlakem je nyní také Světová obchodní organizace (WTO). Budoucnost volného obchodu do vysoké míry závisí na tom, jak bude WTO v následujících letech schopna modernizovat se a reagovat na současné výzvy.

Vztah mezi globalizací a dopadem na životní prostředí je komplexní téma. Tato disertační práce se soustředí na dopady ve třech rovinách: ekonomický růst, mezinárodní obchod a mezinárodní doprava. **Ekonomický růst** během posledních dekad nebyl environmentálně udržitelný. Většina environmentálních indikátorů poukazuje na substantivní pokles kvality životního prostředí. Disertační práce dokládá rostoucí trend globálních emisí oxidu uhličitého a prudký růst materiálové spotřeby v rychle rozvíjejících se ekonomikách. Z hlediska udržitelného rozvoje výzvu představuje také rostoucí populace. Vztah mezi ekonomickým růstem a dopadem na životní prostředí souvisí s řadou aspektů jako podíl průmyslu a sektoru služeb na hospodářství, technologie nebo spotřební vzorce. Teoretický rámec mezi ekonomickým růstem a dopadem na životní prostředí je rozpracován v konceptech „Environmentální Kuznetsovy křivky (EKC)“ a „Rozdvojení“.

Liberalizace obchodu přináší pozitivní i negativní dopady na životní prostředí. Pozitivní vlivy zahrnují zvýšení efektivity ve využívání přírodních zdrojů, lepší dostupnost environmentálního zboží, služeb a technologií a sblížování regulačních standardů. V určitých případech také platí teorie EKC, kdy se s rostoucími příjmy z mezinárodního obchodu snižuje tlak na životní prostředí. Možné nežádoucí vlivy jsou spojeny s růstem znečištění, tlaku na přírodní zdroje a energii. Liberalizace obchodu také může vést k přesunu znečišťujícího průmyslu do zemí, kde je cena pracovní síly nižší a environmentální standardy volnější. Dle hypotézy „závodu ke dnu“ jednotlivé země snižují environmentální standardy, aby přilákaly zahraniční investice. Literatura nicméně poukazuje na to, že rozhodujícím faktorem pro investice je nyní cena pracovní síly a podmínky přístupu na trh, než přísnost lokálních environmentálních norem.

Negativní dopady obchodu na životní prostředí jsou rovněž spjaty s **mezinárodní dopravou**. Sektor dopravy generuje téměř čtvrtinu emisí skleníkových plynů. Emise skleníkových plynů z dopravy se od 70. let více než zdvojnásobily (IPCC, 2014). Z hlediska mezinárodního obchodu je zásadní námořní doprava, prostřednictvím které je přepravováno 90 % objemu obchodovaného zboží. Námořní doprava generuje v porovnání se silniční a leteckou dopravou nižší podíl emisí skleníkových plynů. I přesto námořní doprava přispívá ke znečištění ovzduší a k okyselování oceánů na globální úrovni. Mezi další negativní dopady námořní dopravy na životní prostředí patří balastová voda z plavidel obsahující invazivní druhy vodních živočichů, ropné skvrny, odpad v moři, hluk pod mořskou hladinou nebo kolize lodí s mořskými živočichy.

Dílčí cíl 2: Představit roli Světové obchodní organizace (WTO) ve tvorbě obchodní politiky, jež reflektuje environmentální aspekty. Definovat klíčové příležitosti, kterými multilaterální obchodní systém může přispět k environmentálně udržitelnému rozvoji.

Světová obchodní organizace (WTO) je mezinárodní organizace k vyjednávání obchodních pravidel a řešení obchodních sporů. WTO také slouží jako platforma k diskuzi environmentálních témat relevantních z hlediska mezinárodního obchodu. Kompetence WTO v oblasti obchodu a životního prostředí je nicméně omezena na obchodní politiky a obchodně spjaté aspekty environmentálních opatření, které mají významný dopad na obchod. Členové WTO mohou zavádět domácí politiky pro ochranu životního prostředí za předpokladu, že tyto politiky nediskriminují mezi importovanými a domácími výrobky (princip národního zacházení) nebo nediskriminují mezi jednotlivými členy WTO (doložka nejvyšších výhod).

Ačkoli v preambuli Marrákešské dohody, zakládající smlouvy WTO, je zakotvena ochrana životního prostředí a také koncept udržitelného rozvoje, hlavní účel této organizace je liberalizace mezinárodního obchodu. V důsledku toho se environmentální témata v právním rámci WTO vyskytují zejména jako výjimky z obchodních pravidel. Klíčovým je zde zejména článek XX o všeobecných výjimkách GATT, který popisuje případy, kdy členové WTO mohou jednat v rozporu s GATT, aniž by za to byli sankcionováni. Jedná se mj. o případy, kdy je nutné chránit životní prostředí nebo zachovat vyčerpatelné přírodní zdroje. Na základě výkladu tohoto článku proběhla v rámci WTO řada sporů v environmentální tematice. Případová studie ke sporu o tuňáky a delfíny z roku 1991 mezi Mexikem a USA poukazuje na skutečnost, že členové WTO nemohou zakázat dovoz výrobků pouze proto, že daný produkt pochází ze země s jinými environmentálními standardy.

V roce 1995 byl vytvořen Výbor pro obchod a životní prostředí (CTE), který se zabývá otázkami s environmentálně-obchodním přesahem, jako např. vztah WTO a multilaterálních environmentálních úmluv (MEAs), liberalizací environmentálního zboží a služeb nebo pravidel subvencí do rybolovu. Zatímco debaty o vztahu WTO a MEAs nepřinesly zásadní posun, diskuze o liberalizaci environmentálního zboží a služeb a subvencí do rybolovu představují klíčový aspekt, kterým WTO může přispět k prosazování udržitelného rozvoje a plnění konkrétních cílů udržitelného rozvoje (SDGs). Členové WTO by měli navázat na dosud odvedenou práci v rámci CTE a vést systematický a konstruktivní dialog o tom, jak podpořit roli WTO v prosazování udržitelného rozvoje. Kromě toho je třeba zaměřit se také na již započaté iniciativy. V tomto směru je třeba zdárně dokončit vyjednávání o pravidlech subvencí do rybolovu do konce roku 2020. Dále je také třeba znovuobnovit vícestranná jednání o dohodě o liberalizaci environmentálního zboží a služeb.

Eliminace překážek obchodu environmentálními zbožím a službami vede ke snížení ceny environmentálních technologií, transferu technologií a inovací v oblasti životního prostředí a lepší

dostupnosti environmentálního zboží a služeb nutných k ochraně životního prostředí nebo v boji s klimatickou změnou. Liberalizace environmentálního zboží rovněž přispěje k plnění 6. cíle SDG (pitná voda a kanalizace) a 7. cíle SDG (dostupné a čisté energie). Stěžejní otázky spojené s vyjednáváním o liberalizaci environmentálního zboží ve WTO spočívají v tom, jak toto zboží definovat, což bylo rovněž úskalím vícestranné iniciativy o liberalizaci environmentálního zboží (EGA) vyjednávané mezi lety 2014 – 2016. Je třeba znovuzahájit tato vyjednávání se snahou zapojit širší množství účastníků, zejména rozvojových zemí, vzhledem k tomu, že exporty rozvojových zemí v tomto sektoru dynamicky rostou. Zároveň je také třeba rozšířit tato vyjednávání o environmentální služby, vzhledem k tomu, že obchod environmentálním zbožím a službami jsou vzájemně propojené. Mimo to jsou environmentální služby jeden ze sektorů GATS, kde členové WTO přijali nejméně závazků. Liberalizace mezinárodního obchodu je zde tedy poměrně slabá a potencionální přínosy otevření tohoto sektoru zahraniční soutěži jsou tedy významné.

Multilaterální dohoda o subvencích do rybolovu představuje konkrétní příklad, kdy WTO může přispět k udržitelnému využívání oceánů v souladu s plněním 14. cíle udržitelného rozvoje. Jednání o subvencích do rybolovu je jedinou mnohostrannou obchodní dohodou, o které nyní ve WTO aktivně probíhá vyjednávání. Předmětem těchto jednání je zakázat dotace, které přispívají k nadměrnému rybolovu a k nezákonnému, nehlášenému a neregulovanému rybolovu (IUU). Mezi hlavní výzvy patří otázka jak definovat subvence do rybolovu a jak tyto subvence měřit, stanovení kritérií pro drobný rybolov a výjimky pro rozvojové země. Vzhledem k celkové pokročilosti a politickému významu těchto jednání autorka vnímá jako reálné uzavření této dohody do konce roku 2020, čímž by byl naplněn SDG 14.6.

Dílčí cíl 3: Charakterizovat současnou praxi promítání environmentálních závazků do bilaterálních a regionálních dohod o volném obchodu. Porovnat přístup EU a USA a vytyčit přezítosti pro posílení rámce EU.

Současným trendem je růst bilaterálních a regionálních dohod o volném obchodu, které pokrývají stále větší objem i oblasti mezinárodního obchodu. Dohody o volném obchodu (FTA) mohou prostřednictvím ustanovení k obchodu a životnímu prostředí sloužit jako nástroj k prosazování environmentálních témat v globální ekonomice. Nejvyšší počet environmentálních ustanovení se vyskytuje v dohodách vyjednávaných mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi, což implikuje, že FTA mohou sloužit jako nástroj k posilování environmentálních standardů v partnerských zemích. Vzhledem k tomu, že environmentální ustanovení v FTA jsou doprovázena specifickým mechanismem k řešení sporů, obchodní dohody lze považovat za účinný nástroj environmentální diplomacie. S ohledem na provázanost environmentálních ustanovení v FTA se

závazky multilaterálních environmentálních úmluv (MEA), lze konstatovat, že FTA rovněž posilují efektivitu implementace daných MEA. Z praktického hlediska environmentální ustanovení v FTA také cílí na zajištění rovných podmínek mezi obchodními partnery a předcházení neférové soutěži a environmentálnímu dumpingu ze strany zemí, kde jsou kvůli nízkým environmentálním standardům náklady výroby nižší.

Disertační práce srovnávala environmentální ustanovení v obchodních dohodách EU a USA. Obecně lze konstatovat, že EU i USA nastavují silný rámec pro ochranu životního prostředí skrze obchodní dohody. USA zahrnuje do obchodních dohod specifické kapitoly k životnímu prostředí od roku 2001, EU s touto praxí začala od 10 let později. Zatímco EU se v FTA opírá zejména o dodržování mezinárodních standardů, USA klade důraz na dodržování domácích environmentálních norem. Oba přístupy uznávají svobodu regulovat domácí standardy ochrany životního prostředí, avšak ty nesmí být snižovány. Přístupy EU i USA jsou založeny na implementaci multilaterálních environmentálních úmluv (MEA), jimiž jsou strany dohody členy. Rozsah pokrytých MEA je však v obchodních dohodách EU širší a tento přístup je také více koherentní z hlediska explicitní reference na příslušné závazky dané MEA. USA ve svých obchodních dohodách na rozdíl od EU nezahrnuje princip předběžné opatrnosti.

Obchodní dohody EU a USA obsahují tematické články k ochraně životního prostředí v oblastech jako klima, biodiverzita, oceány, lesy apod. Lze konstatovat, že EU v porovnání s USA přijímá ambicióznější závazky v boji s klimatickou změnou, zatímco USA akcentuje zejména problematiku udržitelného využívání oceánů. Obchodní dohody EU na rozdíl od přístupu USA obsahují referenci na implementaci úmluv v boji s klimatickou změnou, včetně Pařížské dohody. V obchodních dohodách EU je patrné také silnější propojení s tématy jako obnovitelné zdroje energie nebo energetická účinnost. Modernizovaná dohoda mezi USA, Kanadou a Mexikem (USMCA), která je považována za obchodní dohodu, kde USA přijaly nejambicióznější závazky v oblasti životního prostředí, představuje zmařenou příležitost v boji s klimatickou změnou.

USMCA zahrnuje ustanovení k udržitelnému využívání oceánů jdoucí vysoko nad rámec aktuálního přístupu EU. V tomto směru může USMCA sloužit jako model pro posílení přístupu EU. Článek k subvencím do rybolovu v USMCA promítá aktuální vyjednávání ve WTO do praxe a sestává z konkrétních závazků v oblasti IUU rybolovu, nadměrného rybolovu a ustanovením k transparentnosti. Mezi další inovativní témata, která USMCA přináší, patří ustanovení ke znečištění lodí, odpadům v moři nebo ochraně mořských druhů. Příležitost pro posílení EU rámce plynoucí z přístupu USA se nachází rovněž ve spojitosti s obchodem a biodiverzitou. Jedná se konkrétně o provázání nelegálního obchodu s ohroženými druhy živočichů a rostlin s Úmluvou OSN proti nadnárodní organizované trestné činnosti, dle které je tento obchod považován za „vážený zločin“.

Obchodní dohody EU i USA nastavují institucionální rámec pro plnění závazků v oblasti obchodu a životního prostředí s důrazem na zapojení občanské společnosti, nicméně struktury pro zapojení občanské společnosti do obchodních dohod EU jsou v tomto unikátní. V přístupu EU je třeba podtrhnout roli občanské společnosti spočívající v monitoringu implementace obchodní dohody, plnění funkce poradního orgánu a také ve vyvažování tenzí ve spojitosti s dopadem dané FTA na udržitelnost. Hlavní rozdíl mezi přístupem EU a USA spočívá v mechanismu řešení sporů. Na rozdíl od přístupu USA se v obchodních dohodách EU na environmentální závazky nevztahuje horizontální systém řešení sporů v dané FTA, což v případě sporu s environmentální tematikou neumožňuje nastolit obchodní sankce. Obchodní dohody EU zde ukotvují speciální systém řešení sporů, který je založen na spolupráci, dialogu a asertivním vymáhání závazků. Tato disertační práce poukazuje na to, že kooperativní přístup se jeví jako efektivnější model pro plnění environmentálních závazků. Možnost uplatnění sankcí je v praxi obtížná, vzhledem k tomu, že je třeba vyčíslit dopady porušení daného environmentálního závazku na mezinárodní obchod. Přijetí sankcí navíc nezaručuje, že v partnerské zemi dojde k dlouhodobému zlepšení směrem k udržitelnému rozvoji. Je tedy třeba klást důraz na spolupráci, zapojení občanské společnosti, dialog a budování kapacit partnerské země pro plnění daných závazků. Zároveň je také třeba plnění závazků těchto kapitol pečlivě monitorovat a posuzovat dopady obchodních dohod na udržitelnost.

EU i USA dopady obchodních dohod na udržitelnost systematicky posuzují. Zatímco EU prostřednictvím studií o posouzení dopadů na udržitelný rozvoj (SIA) mapuje nejen environmentální, ale také sociální, ekonomické a lidskoprávní dopady dané FTA, USA se ve studiích environmentálního přezkumu zaměřuje výhradně na dopady dané FTA z hlediska životního prostředí. Tyto studie jsou zahajovány před vyjednáváním dané FTA, tak aby bylo možné zabránit možným negativním dopadům na životní prostředí. EU i USA kladou důraz na zapojení občanské společnosti do zpracování těchto studií ve všech fázích jejich přípravy. Zatímco dopadové studie v EU zpracovává nezávislý konzultant, v USA je za přípravu odpovědná vládní agentura. Rozsah a tematické pokrytí dopadových studií jsou dle přístupu EU i USA srovnatelné, dopadové studie EU jsou navíc doplněny případovými studii.

Disertační práce prostřednictvím Komplexní a progresivní dohody pro trans-pacifické partnerství (CPTPP) poukazuje na šíření modelu USA na globální úrovni. CPTPP byla uzavřena v roce 2018 mezi 11 zeměmi v oblasti Tichého oceánu. Text CPTPP do vysoké míry reflektuje přístup USMCA, ačkoli USA nejsou členem této dohody. Ačkoli struktura CPTPP a USMCA je velmi podobná, ambice CPTPP je v několika ohledech nižší. Jedná se o oblasti jako udržitelné hospodaření s lesy, obchod s ohroženými druhy živočichů a rostlin, ochrana mořských druhů, odpadky v moři a kvalita ovzduší.

9. ZÁVĚR

Prosazování udržitelného rozvoje patří mezi hlavní globální výzvy, kterým lidstvo čelí. S přijetím cílů udržitelného rozvoje (SDGs) v roce 2015 se mezinárodní společenství zavázalo chránit životní prostředí, udržitelně hospodařit s přírodními zdroji a bojovat s globálními environmentálními problémy, včetně klimatické změny. Prosazování environmentální udržitelnosti a plnění SDGs vyžaduje komplexní přístup a náhled z různých perspektiv, včetně obchodně-politického hlediska. Vztah mezi obchodem a dopadem na životní prostředí byl předmětem výzkumu dlouhou dobu, avšak závěry jsou nejednoznačné: existují pozitivní a negativní dopady obchodu na životní prostředí. Globalizace a mezinárodní obchod přispěly k redukci chudoby na celosvětové úrovni. Nyní je třeba zajistit, aby mezinárodní obchod sloužil jako nástroj pro prosazování environmentálně udržitelného rozvoje.

Autorka v disertační práci zkoumá nástroje environmentálně udržitelného rozvoje z hlediska multilaterální a bilaterální obchodní politiky. Světová obchodní organizace (WTO) slouží jako platforma k diskusi o obchodu a udržitelném rozvoji v multilaterálním formátu. Nicméně WTO v oblasti propojení obchodní politiky a environmentálních standardů do dnešního dne nepřinesla zásadní výsledky. Klíčovým přínosem z hlediska plnění SDGs může být aktuálně vyjednávaná dohoda o pravidlech subvencí do rybolovu. Další oblastí, kde WTO může přispět k udržitelnému rozvoji je liberalizace environmentálního zboží a služeb. Obchodní dohoda v této oblasti by zlepšila přístup k environmentálním technologiím a usnadnila přechod na nízkouhlíkovou ekonomiku.

Nástroje k prosazování environmentální udržitelnosti nabízí také bilaterální a regionální obchodní dohody. Rostoucí význam těchto ustanovení v bilaterálních a regionálních obchodních dohodách do značné míry souvisí s omezeným pokrokem v rámci WTO, ale také s rostoucím zájmem občanské společnosti o tato témata. Dohody o volném obchodu prostřednictvím environmentálních závazků slouží jako nástroj pro posilování environmentálních standardů na globální úrovni a naplňování multilaterálních environmentálních úmluv. Praxe obchodních dohod USA a EU tento trend potvrzuje. Ačkoli obchodní politika EU nastavuje ambiciózní rámec pro podporu udržitelného rozvoje, příležitost pro jeho posílení autorka spatřuje zejména v oblasti udržitelného využívání oceánů.

Všechny cíle práce byly naplněny, hlavním přínosem této disertační práce je komplexní zhodnocení aktuálních trendů v oblasti obchodu a životního prostředí ve WTO, bilaterálních a regionálních obchodních dohodách. Práce reaguje na aktuálně diskutované téma, jak využít potenciál mezinárodního obchodu ve prospěch životního prostředí. O tomto tématu zatím nebylo publikováno mnoho odborných prací v českém jazyce a disertační práce shrnuje řadu poznatků doposud popsaných pouze v zahraniční literatuře. Autorka rovněž komparuje environmentální ustanovení v nedávno

uzavřených významných regionálních obchodních dohodách, a to v modernizované dohodě mezi USA, Mexikem a Kanadou (USMCA) a Komplexní a progresivní dohodě pro trans-pacifické partnerství (CPTPP). Na základě této analýzy autorka dedukuje implikace z hlediska obchodních dohod EU. Výsledky práce mohou sloužit k vytváření pozice České republiky v otázkách propojení mezinárodního obchodu s principy udržitelného rozvoje a mohou být aplikovány v kontextu tvorby obchodní politiky EU. Většina z výsledků dosažených v této práci již byla publikována v recenzovaných periodících. Autorka vnímá přínos této práce také z didaktického hlediska a věří, že tato disertační práce může být využita jako „příručka“ k tematice obchodu a životního prostředí.

ZDROJE

KAPITOLA 1.

OBSAH, CÍLE PRÁCE A METODOLOGIE

SFEU: Konsolidované znění Smlouvy o fungování Evropské unie (2012). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>

KAPITOLA 2.

SOUČASNÉ TRENDY MEZINÁRODNÍHO OBCHODU

Ali, S., Puppim de Oliveira, A. (2018). *Environmental Research Letters*. 13. <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1748-9326/aaea7/pdf>

Bartelmus, P. (2018). *Sustaining Prosperity, Nature and Wellbeing: What Do the Indicators Tell Us?* Routledge, 2018.

Bartlesmann Stiftung (2019). The evolution of Trade Agreements. http://ftavis.com/#2020_Worldwide

Becker, S. O., Fetzer, T., Novy, D. (2017). Who voted for Brexit? A comprehensive district-level analysis. *Economic Policy*, October 2017. <https://www.ineteconomics.org/uploads/papers/FETZER-Becker-Fetzer-Novy-2017-Who-voted-for-Brexit-A-comprehensive-district-level-analysis.pdf>

Bergeijk, P.A.G. (2019). 'Deglobalization 2.0. Trade and openness during the Great Depression and the Great Recession'. [Edward Elgar Publishing](http://EdwardElgarPublishing.com).

Cardoso, D. (2016). How TTIP Threatens State Sovereignty and Why We Should be Concerned. Berlin Forum on Global Politics. <https://bfogp.org/blog/how-ttip-threatens-state-sovereignty-and-why-we-should-be-concerned/>

Colantone, I., Stanig, P. (2016). Global competition and Brexit. Unpublished paper, Bocconi University. https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?db_name=RESConf2017&paper_id=315

Demandbase (2017). 4 Themes we saw at Dreamforce 2017. <https://www.demandbase.com/b2b-marketing-blog/4-key-themes-saw-dreamforce-2017/>

Economist (2019). Slowbalisation: The steam has gone out of globalisation. <https://www.economist.com/leaders/2019/01/24/the-steam-has-gone-out-of-globalisation>

EU Commission (2019). The Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP). https://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/index_en.htm

Fiorini, M.; Hoekman, B. (2018). Services trade policy and sustainable development. *World Development*, Elsevier, vol. 112(C), pages 1-12. <https://ideas.repec.org/a/eee/wdevel/v112y2018icp1-12.html>

Gregory, L. (2019). Timeline of revolutions. Industrial Internet of Things. <https://www.industrialiotseries.com/newsroom/timeline-of-revolutions/>

- Greenpeace (2017). Clicking Clean. <https://www.greenpeace.org/international/publication/6826/clicking-clean-2017/>
- Guiso, L., Herrera, H., Morelli, M., Sonno, T. (2017). Demand and supply of populism. CEPR Discussion Paper DP11871.
- Guinea, O.; Monterosa, I. (2020). A Global Effort to Win the War Against COVID-19. European Centre for International Political Economy. <https://ecipe.org/blog/global-effort-against-covid19>
- ICTSD: International Centre for Trade and Sustainable Development (2016). Services and Sustainable Development: A conceptual Approach. https://www.ictsd.org/sites/default/files/event/services_and_sustainable_development_-_a_conceptual_approach.pdf
- Kuznets, S. (1955). *Economic Growth and Income Inequality*. The American Economic Review, Volume XLV, Number 1, March 1955.
- Material Economics, 2018. The circular economy: A powerful force for climate change mitigation. <https://media.sitra.fi/2018/06/12132041/the-circular-economy-a-powerful-force-for-climate-mitigation.pdf>
- Mazák, M. (2016). Oběhové hospodářství a Česká republika. Euroskop.cz. <https://www.euroskop.cz/9260/27204/clanek/obehove-hospodarstvi-a-ceska-republika/>
- Marel, E.; Guinea, O. (2020). Globalization after COVID-19. European Centre for International Political Economy. <https://ecipe.org/blog/global-effort-against-covid19>
- McBride, J. (2018). What's next for the WTO? Council on Foreign Relation. <https://www.cfr.org/backgrounder/whats-next-wto>
- MGI (McKinsey Global Institute): 2016. Digital Globalization: The new era of global flows. <https://www.mckinsey.com/business-functions/digital-mckinsey/our-insights/digital-globalization-the-new-era-of-global-flows>
- MGI (McKinsey Global Institute): 2019. Globalization in Transition: The future of trade and value chains. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/innovation-and-growth/globalization-in-transition-the-future-of-trade-and-value-chains>
- OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development (2017). Aid for Trade at Glance 2017. Services Trade Policies and their Contribution to Connectivity and Development. <http://www.oecd.org/dac/aft/aid-for-trade-at-a-glance-22234411.htm>
- OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development (2018). International Trade and the Transition to a Circular Economy. <https://www.oecd.org/environment/waste/policy-highlights-international-trade-and-the-transition-to-a-circular-economy.pdf>
- OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development (2019a). The Future of work. OECD Employment Outlook 2019.
- OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development (2019b). Unpacking e-commerce: Business models, trends and policies. <https://www.oecd.org/publications/unpacking-e-commerce-23561431-en.htm>
- OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development (2019c). Business Models for Circular Economy. Opportunities and Challenges for Policy. <https://doi.org/10.1787/g2g9dd62-en>.
- O'Sullivan, M. (2019). *The Levelling: What's Next After Globalisation*. Public Affairs, 2019.

- Pouspourika, K. (2019). The 4 Industrial Revolutions. Institute of Entrepreneurship Development. <https://ied.eu/project-updates/the-4-industrial-revolutions/>
- Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-first century*. The Belknap Press of Harvard University Press.
- Rodrik, D. (2018). Populism and the economics of globalization. *Journal of International Business Policy*. https://drodrik.scholar.harvard.edu/files/dani-rodrik/files/populism_and_the_economics_of_globalization.pdf
- Rosenblum, J., Hendrickson Ch. (2000). Environmental Implications of Services Industries. *Environmental Science and Technology* 34(22). https://www.researchgate.net/publication/231292389_Environmental_Implications_of_Service_Industries
- Stiglitz, J. (2006). *Making Globalisation Work*. Norton & Company, 2006.
- Thompson, J. (2018). What Is Global Capitalism? Bizfluent. <https://bizfluent.com/info-10021758-global-capitalism.html>
- UNCTAD: United Nations Conference on Trade and Development (2017). *Information Economy Report 2017. Digitalization, Trade and Development*. https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ier2017_en.pdf
- UNCTAD: United Nations Conference on Trade and Development (2018). *Trade and Development Report 2018. Power, Platforms and Free Trade Delusion*. https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdr2018_en.pdf
- World Bank (2019a). Poverty overview. <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview>
- World Bank (2019b). World Bank Data. <https://data.worldbank.org/indicator>
- Worldometer (2020). World Population by Year. <https://www.worldometers.info/world-population/world-population-by-year/>
- WTO: World Trade Organisation (2015). Nairobi Ministerial Declaration. https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc10_e/mindecision_e.htm
- WTO: World Trade Organisation (2008). *World Trade Report 2008: Trade in a Globalizing World*. https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/anrep_e/world_trade_report08_e.pdf
- WTO: World Trade Organisation (2018). *World Trade Report 2018: The future of the world trade: How digital technologies are transforming global commerce*. https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/world_trade_report18_e.pdf
- WTO: World Trade Organisation (2019a). *Understanding the WTO. The GATT years: from Havana to Marrakesh*. https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm
- WTO: World Trade Organisation (2019b). News about electronic commerce. https://www.wto.org/english/news_e/archive_e/ecom_arc_e.htm
- WTO: World Trade Organisation (2019c). *World Trade Report 2019. The future of services trade*. https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/03_wtr19_2_e.pdf
- WTO: World Trade Organisation (2020). Trade set to plunge as COVID-19 pandemic upends global economy. https://www.wto.org/english/news_e/pres20_e/pr855_e.htm
- WtoData (2019). The WTO Data Portal. <https://data.wto.org/>.

KAPITOLA 3.

GLOBALIZACE A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

Ali, S., Puppim de Oliveira, A. (2018). *Environmental Research Letters*. 13. <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1748-9326/aacea7/pdf>

Bartlemus, P. (2018). *Sustaining Prosperity, Nature and Wellbeing: What Do the Indicators Tell Us?* Routledge, 2018.

Bellmann Ch.; Tipping A. (2015). The Role of Trade and Trade Policy in Advancing the 2030 Development Agenda, <https://journals.openedition.org/poldev/2149>

Brandi, C; Schwab, J.; Berger, A.; Morin, J. F. (2020). Do Environmental Provisions in Trade Agreements Make Exports from Developing Countries Greener? *World Development*. https://www.researchgate.net/publication/338680155_Do_Environmental_Provisions_in_Trade_Agreements_Make_Exports_from_Developing_Countries_Greener

Conservation International (2019). Ocean Pollution. <https://www.conservation.org/stories/ocean-pollution-11-facts-you-need-to-know>

Copeland, B.R.; Taylor, M.S. (1994), North-South trade and the environment. *The Quarterly Journal of Economics*, 109, 755-787. <https://academic.oup.com/qje/article-abstract/109/3/755/1838318?redirectedFrom=fulltext>

Davies, R. B., Vadlamannati, K. C. (2013). 'A race to the bottom in labour standards? An empirical investigation'. *Journal of Development Economics* (103) 1-14.

Everett, T., Ishwaran M., Ansaloni, G. P., Rubin, A. (2010). Economic Growth and the Environment. Defra Evidence and Analysis Series. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/69195/pb13390-economic-growth-100305.pdf

Frankel, J. (2009). Environmental Effects of International Trade. https://www.researchgate.net/publication/47408352_Environmental_Effects_of_International_Trade

Grossman, G., Krueger, A. (1991). "Environmental impacts of the North American Free Trade Agreement", NBER working paper 3914.

Holtz-Eakin, D., Selden T. (1995). Stoking the Fires? CO2 Emissions and Economic Growth. *Journal of Public Economics*, vol. 57, May, 85-101
[http://www.imo.org/en/About/Conventions/ListOfConventions/Pages/International-Convention-for-the-Prevention-of-Pollution-from-Ships-\(MARPOL\).aspx](http://www.imo.org/en/About/Conventions/ListOfConventions/Pages/International-Convention-for-the-Prevention-of-Pollution-from-Ships-(MARPOL).aspx)

IMO: International Maritime Organization (2019a). International Convention for the Prevention of Pollution from Ships (MARPOL).

IMO: International Maritime Organization (2019b). UN body adopts climate change strategy for shipping. <http://www.imo.org/en/MediaCentre/PressBriefings/Pages/06GHGinitialstrategy.aspx>

IMO: International Maritime Organization (2019c). Ship noise. <http://www.imo.org/en/MediaCentre/HotTopics/Pages/Noise.aspx>

IPCC: Intergovernmental Panel on Climate Change (2014). Chapter 8: Transport. Climate Change 2014: Synthesis Report. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ipcc_wg3_ar5_chapter8.pdf

- Kolcava, D., Nguyen, Q., & Bernauer, T. (2019). Does Trade Liberalization Lead to Environmental Burden Shifting in the Global Economy?. *Ecological Economics*, 163, 98-112. <https://ideas.repec.org/a/eee/ecolec/v163y2019icp98-112.html>
- Levinson, A. (2015). "A direct estimate of the technique effect: Changes in the pollution intensity of US manufacturing, 1990-2008", *Journal of the Association of Environmental and Resource Economists* Vol. 2/1, pp. 34-56.
- Martínez-Zarzoso, I. (2018). "Assessing the Effectiveness of Environmental Provisions in Regional Trade Agreements: An Empirical Analysis", *OECD Trade and Environment Working Papers*, 2018/02, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/5ffc615c-en>
- Nováček, P. (2003). *Mys dobré naděje: Partnerství pro rozvoj jako globální environmentální výzva*. Univerzita Palackého v Olomouci. <http://www.pavelnovacek.eu/books/>
- Nováček, P. (2010). *Udržitelný rozvoj*. Univerzita Palackého v Olomouci. <http://www.pavelnovacek.eu/books/>
- OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development (2019a). OECD Data. <https://data.oecd.org/>
- OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development (2019b). Trade and environment. How are trade and environmental sustainability compatible? <https://www.oecd.org/trade/topics/trade-and-the-environment/>
- UN: United Nations (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
- UN: United Nations (1992a). The Rio Declaration on Environment and Development. http://www.unesco.org/education/pdf/RIO_E.PDF
- UN: United Nations (1992b). United Nations Conference on Environment & Development. Agenda 21. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>
- UN: United Nations (2017). Fulfilling the promise of globalization: advancing sustainable development in an interconnected world. Report of the Secretary-General. <https://digitallibrary.un.org/record/1301914>
- UN: United Nations (2019a). Sustainable Development Goals. <https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300>
- UN: United Nations (2019b). United Nations Conference on Sustainable Development, Rio+20. <https://sustainabledevelopment.un.org/rio20>
- UNEP: United Nations Environmental Programme (2011). Decoupling Natural Resource Use and Environmental Impacts from Economic Growth. http://www.gci.org.uk/Documents/Decoupling_Report_English.pdf
- UN DESA: United Nations Department of Economic and Social Affairs (2019) <https://population.un.org/wpp/Publications/>
- Walker T. R.; Adebambo A. et al. (2019). Chapter 27 – Environmental Effects of Marine Transportation. *World Seas: An Environmental Evaluation (Second Edition)*. Volume III, 2019. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/B9780128050521000309?via%3Dihub>

Ward J.D., Sutton P.C., Werner A.D., Costanza R., Mohr S.H., Simmons C.T. (2016). Is Decoupling GDP Growth from Environmental Impact Possible? PLoS ONE 11(10): e0164733. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0164733>

World Bank (2019a). World Bank Data. <https://data.worldbank.org/indicator>

WTO: World Trade Organisation (2004). Trade and Environment at the WTO. https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/envir_wto2004_e.pdf

WTO: World Trade Organisation (2019a). The impact of trade opening on climate change. https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/climate_impact_e.htm

Xiao, Z. (2015), "An empirical test of the pollution haven hypothesis for China: intra-host country analysis", *Nankai Business Review International*, Vol. 6 No. 2, pp. 177-198. <https://doi.org/10.1108/NBRI-06-2014-0029>

KAPITOLA 4.

WTO A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

Colyer D. (2011). Environment and GATT/WTO. In: Green Trade Agreements. Palgrave Macmillan, London

European Council (1994). Úřední věstník Evropských společenství. Dohoda o zřízení Světové obchodní organizace. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/wto_agreement_cs_0.pdf

Evenett S. J (2003). The failure of the WTO Ministerial Meeting in Cancun. <https://www.ifo.de/DocDL/forum3-03-focus2.pdf>

Horn H.; Mavroidis C. (2013). Multilateral Environmental Agreements in the WTO: Silence Speaks Volumes. IFN Working Paper No. 983 (2013). <http://www.ifn.se/wfiles/wp/wp983.pdf>

Neumayer, E. (2000). Trade measures in multilateral environmental agreements and WTO rules: Potential for conflict, scope for reconciliation. *Aussenwirtschaft*, 55 (3), 2000. https://www.researchgate.net/publication/228202642_Trade_Measures_in_Multilateral_Environmental_Agreements_and_WTO_Rules_Potential_for_Conflict_Scope_for_Reconciliation

Shaw S.; Schwartz R. (2002). Trade and Environment in the WTO: State of Play. *Journal of World Trade* 36 (1): 129 – 154 (2002). <http://www.kluwerlawonline.com/abstract.php?id=397876>

Waincymer, J. (1998). *International economic law and the interface between trade and environmental regulation*. *Journal of International Trade & Economic Development* (1998), 7:1, 3-38.

WTO: World Trade Organisation (1994). Decision on Trade and Environment. https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/56-dtenv.pdf

WTO: World Trade Organisation (2001). DOHA WTO MINISTERIAL 2001: MINISTERIAL DECLARATION. https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/mindecl_e.htm

WTO: World Trade Organisation (2004). Trade and Environment at the WTO. https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/envir_wto2004_e.pdf

WTO: World Trade Organisation (2005). Ministerial Declaration. https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min05_e/final_text_e.htm

- WTO (2017). WTO Matrix on Trade-Related Measures Pursuant to Selected Multilateral Environmental Agreements (MEAs). https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/envir_matrix_e.htm
- WTO: World Trade Organisation (2019a). Members and Observers. https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm
- WTO: World Trade Organisation (2019b). International intergovernmental organizations granted observer status to WTO bodies. https://www.wto.org/english/thewto_e/igo_obs_e.htm
- WTO: World Trade Organisation (2019c). Principles of the trading system. https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact2_e.htm
- WTO: World Trade Organisation (2019d). The Doha Round. https://www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/dda_e.htm
- WTO: World Trade Organisation (2019e). GATT 1947 and GATT 1994: what's the difference? https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legalexplgatt1947_e.htm
- WTO: World Trade Organisation (2020a). Twelfth WTO Ministerial Conference. https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc12_e/mc12_e.htm
- WTO: World Trade Organisation (2020b). Items on the CTE's Work Programme. https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/cte00_e.htm

KAPITOLA 5:

PRAVIDLA A SPORY V OBLASTI OBCHODU A ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ VE WTO

- Charnovitz, S. (1991). Exploring the Environmental Exceptions in GATT Article XX. *Journal of World Trade*, Issue 5, pp. 37–55.
- European Council (1994). Úřední věstník Evropských společenství. Dohoda o zřízení Světové obchodní organizace. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/wto_agreement_cs_0.pdf
- GATT: General Agreement on Tariffs and Trade (1986). Text of General Agreement. https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47.pdf
- GATS: General Agreement on Trade in Services (1994). https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/26-gats.pdf
- Jakir, V. (2013). The New WTO Tuna Dolphin Decision: Reconciling Trade and Environment? *Croatian Yearbook of European Law and Policy*, Vol 9, No. 3, pp. 143-176. <https://ssrn.com/abstract=2819454>
- Komives K., Jackson A. (2014). Introduction to Voluntary Sustainability Standards System. *Voluntary Standard Systems: A Contribution to Sustainable Development*. https://www.researchgate.net/publication/300706245_Introduction_to_Voluntary_Sustainability_Standard_Systems
- MPO: Ministerstvo průmyslu a obchodu (2018). Řešení obchodních sporů. <https://www.mpo.cz/dokument43172.html>

MPO: Ministerstvo průmyslu a obchodu (2019). Odvolací orgán systému řešení sporů v rámci WTO je od 11. prosince 2019 nefunkční. <https://www.mpo.cz/cz/rozcestnik/pro-media/tiskove-zpravy/odvolaci-organ-systemu-reseni-sporu-v-ramci-wto-je-od-11--prosince-2019-nefunkcni--251454/>

TBT: Agreement on Technical Barriers to Trade (1994b). https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/17-tbt.pdf

TRIPS: Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, 1995. https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf

UNMZ: Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví. Dohoda o technických překážkách obchodu (2019). <http://www.unmz.cz/test/dohoda-o-technicky-ch-prekazkach-obchodu>

WTO: World Trade Organisation (1998). Understanding the WTO Agreement on Sanitary and Phytosanitary Measures. https://www.wto.org/english/tratop_e/sps_e/spsund_e.htm

WTO: World Trade Organisation (2001). DOHA WTO MINISTERIAL 2001: MINISTERIAL DECLARATION. https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/mindecl_e.htm

WTO: World Trade Organisation (2004). Trade and Environment at the WTO. https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/envir_wto2004_e.pdf

WTO: World Trade Organisation (2014). Resolving trade disputes between WTO members. WTO dispute settlement.

WTO: World Trade Organisation (2019a). Dispute settlement. https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_e.htm

WTO: World Trade Organisation (2019b). WTO Bodies involved in the dispute settlement proces. https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/disp_settlement_cbt_e/c3s1p1_e.htm

WTO: World Trade Organisation (2019c). Environmental disputes in GATT/WTO. https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/edis00_e.htm

WTO: World Trade Organisation (2019d). Mexico etc versus US: ‘tuna-dolphin’. https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/edis04_e.htm

WTO: World Trade Organisation (2019e). United States — Measures Concerning the Importation, Marketing and Sale of Tuna and Tuna Products. https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds381_e.htm

WTO: World Trade Organisation (2019f). Labelling. https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/labelling_e.htm

WTO: World Trade Organisation (2019g). WTO rules and environmental policies: Other relevant WTO texts. https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/issu3_e.htm#gatsart14

KAPITOLA 6:

AKTUÁLNÍ OTÁZKY WTO

Adlung, R.; Mamdouh, H. (2016). Plurilateral Trade Agreements: An Escape Route for the WTO. World Trade Organisation, Economic Research Division. https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd201703_e.htm

Analytica Advisors (2017). 2017 Canadian Clean Technology Industry Report. <http://analytica-advisors.com/publications/2017-canadian-clean-technology-report-launch>

Appleton, A. E. (2018). Options for Improving the Transparency of Fisheries Subsidies. In: *Fisheries Subsidies Rules at the WTO*. ICTSD (International Centre for Trade and Sustainable Development), April 2018. <https://www.ictsd.org/themes/environment/research/fisheries-subsidies-rules-at-the-wto-a-compilation-of-evidence-and>

Araya, M. (2016). The relevance of the Environmental Goods Agreement in Advancing the Paris Agreement Goals and SDGs. A Focus on Clean Energy and Costa Rica's Experience. International Centre for Trade and Sustainable Development.

Bahety, S.; Mukiibi, J. (2017). *WTO Fisheries Subsidies Negotiations: Main Issues and Interests of Least Developed Countries*. <https://unctad.org/meetings/en/Contribution/ditc-ted-21032017-OceansForum-CUTS.pdf>

Cao, X., Hanson-Rasmussen, N. (2018). Dynamic Change in the Export Technology Structure of China's Environmental Goods and Its International Comparison. Sustainability 10: 3508. https://www.researchgate.net/publication/328037441_Dynamic_Change_in_the_Export_Technology_Structure_of_China's_Environmental_Goods_and_Its_International_Comparison

Chau, H. H.; Curfam, G.; Pereira, M. (2019). Remedies Applicable to a New WTO Fisheries Subsidies Framework. International Economic Law Practicum. <https://www.tradelab.org/single-post/2019/06/12/REMEDIES-APPLICABLE-TO-A-NEW-WTO-FISHERIES-SUBSIDIES-FRAMEWORK>

EIF: Enhanced Integrated Framework (2019). Fisheries subsidies negotiations: What is at stake for least developed countries? <https://trade4devnews.enhancedif.org/en/news/fisheries-subsidies-negotiations-what-stake-least-developed-countries>

European Commission (2016a). Negotiations for an Environmental Goods Agreement (EGA). G20 Ministerial Statement. https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/july/tradoc_154803.pdf

European Commission (2016b). Environmental Goods Agreement Trade Sustainability Impact Assessment Executive Summary. https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/june/tradoc_154619.pdf

European Commission (2016c). Environmental Goods Agreement: Promoting EU environmental objectives through trade. <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1438>

European Commission (2017). Trade in Services Agreement. <https://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/tisa/>

European Parliament (2019). Legislative Train Schedule. A balanced and progressive trade policy to harness globalization. Environmental Goods Agreement (EGA).

[http://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-a-balanced-and-progressive-trade-policy-to-harness-globalisation/file-environmental-goods-agreement-\(ega\)](http://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-a-balanced-and-progressive-trade-policy-to-harness-globalisation/file-environmental-goods-agreement-(ega))

FAO: Food and Agricultural Organization of the United Nations (2001). International Plan of Action to Prevent, Deter and Eliminate Illegal, Unreported and Unregulated Fishing. <http://www.fao.org/3/Y1224E/y1224e.pdf>

FAO: Food and Agriculture Organisation (2018a). *The State of World Fisheries and Aquaculture. Meeting the Sustainable Development Goals.* <http://www.fao.org/3/i9540en/I9540EN.pdf>

FAO: Food and Agriculture Organisation (2018b). *Illegal, unreported and unregulated fishing (IUU).* <http://www.fao.org/iuu-fishing/en/>

Hradilova, K.; Svoboda, O. (2018). Trade policy as a tool for the sustainable use of oceans. *Development, Environment and Foresight*, Vol 4 No 1. <http://def-journal.eu/index.php/def>

IASS: Institute for Advanced Sustainability Studies (2017). *Policy Brief 1/2017: Achieving the Sustainable Development Goals for the Oceans.* https://www.iass-potsdam.de/sites/default/files/files/policy_brief_1_2017_en_achieving_the_sdgs_for_oceans.pdf

ITA: International Trade Administration (2017). 2017 Top Markets Report. Environmental Technologies. June 2017. <https://www.trade.gov/topmarkets/environmental-tech.asp>

ITC: International Trade Centre (2014). Trade in Environmental Goods and Services: Opportunities and challenges. <http://www.intracen.org/uploadedFiles/intracenorg/Content/Publications/AssetPDF/EGS%20Ecosystems%20Brief%20040914%20-%20low%20res.pdf>

ICTSD: International Centre for Trade and Sustainable Development (2016a). Ministerial Talks to Clinch Environmental Goods Agreement Hit Stumbling Block. *Bridges*, Volume 20 - Number 42. <http://www.ictsd.org/bridges-news/bridges/news/ministerial-talks-to-clinch-environmental-goods-agreement-hit-stumbling>

Joyner C., Tyler Z. (2000). *Marine Conservation versus International Free Trade: Reconciling Dolphins with Tuna and Sea Turtles with Shrimp.* *Ocean Development & International Law*, 31:1-2, 127-150, DOI: 10.1080/0090832002H76094

Melo, J.; Solleder J. M. (2019). What's wrong with the WTO's Environmental Goods Agreement: A developing country perspective. <https://voxeu.org/article/what-s-wrong-wto-s-environmental-goods-agreement>

MPO: Ministerstvo průmyslu a obchodu (2018). Obchod a životní prostředí ve WTO. <https://www.mpo.cz/dokument14061.html>

National Board of Trade (2014). Making Green Trade Happen. Environmental Goods and Indispensable Services. <https://www.kommers.se/In-English/Publications/2014/Making-Green-Trade-Happen/>

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development /Eurostat. (1999) *Environmental Goods and Services Industry Manual for the Collection and Analysis of Data.* OECD Manual, OECD. https://unstats.un.org/unsd/envaccounting/ceea/archive/EPEA/EnvIndustry_Manual_for_data_collection.PDF

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development (2005). Liberalising Trade in Environmental Goods: Some Practical Considerations. OECD Trade and Environment Working Papers 2005/05. <http://www.oecd.org/environment/envtrade/35978987.pdf>

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development (2017). Trade in services related to the environment. OECD Trade and Environment Working Papers 2017/02. https://www.oecd-ilibrary.org/trade/trade-in-services-related-to-the-environment_dc99bf2b-en

Sumaila, U. R.; Lam V.; Le Manach F.; Swartz W.; Pauly D.(2016). *Global Fishery Subsidies: An updated estimate*. Marine Policy, Volume 69, July 2016, Pages 189-193. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0308597X16000026>

UN: United Nations (2015). Central Product Classification (CPC) Version 2.1. <https://unstats.un.org/unsd/classifications/unsdclassifications/cpcv21.pdf>

UN: United Nations (2020). Cíle udržitelného rozvoje (SDGs). <https://www.osn.cz/osn/hlavni-temata/sdgs/>

WTO: World Trade Organisation (2018). Negotiating Group on Rules. Fisheries Subsidies. Working document TN/RL/W/274/Rev.6. https://www.wto.org/english/tratop_e/rulesneg_e/fish_e/fish_e.htm

WTO: World Trade Organisation (2019a). Eliminating trade barriers on environmental goods and services. https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/envir_neg_serv_e.htm

WTO: World Trade Organisation (2019b). Environmental services. https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/environment_e/environment_e.htm

WTO: World Trade Organisation (2019c). WTO members engage in exploratory talks on market access for environmental services. https://www.wto.org/english/news_e/news19_e/serv_30sep19_e.htm

WTO: World Trade Organisation (2019d). WTO members prepare to intensify fisheries subsidies negotiations in 2020. https://www.wto.org/english/news_e/news19_e/fish_06dec19_e.htm

WTO: World Trade Organisation (2019e). Negotiations on fisheries subsidies. https://www.wto.org/english/tratop_e/rulesneg_e/fish_e/fish_e.htm

WTO: World Trade Organisation (2020). WTO members aim to keep up momentum in fisheries subsidies negotiations. https://www.wto.org/english/news_e/news20_e/fish_23mar20_e.htm

Young, M. A. (2000). Fragmentation or interaction: the WTO fisheries subsidies, and international law. *World Trade Review* (2009), 8: 4, 477–515.

KAPITOLA 7:

OBCHOD A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ V BILATERÁLNÍCH A REGIONÁLNÍCH OBCHODNÍCH DOHODÁCH

Antonich, B. (2018). CETA Joint Committee Adopts Recommendation on Trade, Climate Action and the Paris Agreement. <https://sdg.iisd.org/commentary/policy-briefs/ceta-joint-committee-adopts-recommendation-on-trade-climate-action-and-the-paris-agreement/>

Bastiaens, I.; Postnikov E. (2017). ‘Greening Up: The Effects of Environmental Standards in EU And US Trade Agreements’. *Environmental Politics* 26 (5): 847-869. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09644016.2017.1338213>

Berger A., Brandi C., Bruhn D. Chi M. (2017). Towards “Greening” Trade? Tracking Environmental Provisions in the Preferential Trade Agreements of Emerging Markets. German Development Institute. <https://www.die-gdi.de/en/discussion-paper/article/towards-greening-trade-tracking-environmental-provisions-in-the-preferential-trade-agreements-of-emerging-markets/>

Brandi, C; Schwab, J.; Berger, A.; Morin, J. F. (2020). Do Environmental Provisions in Trade Agreements Make Exports from Developing Countries Greener? *World Development*. https://www.researchgate.net/publication/338680155_Do_Environmental_Provisions_in_Trade_Agreements_Make_Exports_from_Developing_Countries_Greener

CBD: Convention on Biological Diversity (2020). List of Parties. <https://www.cbd.int/information/parties.shtml>

Congressional Research Service (2018). U.S. Trade Policy Functions: Who Does What? November 1, 2018.

Congressional Research Service (2019). Trade Promotion Authority (TPA). Frequently Asked Questions. Updated July 21, 2019.

Corr F.; Rosenzweig F.; Moran W.; Scoles D.; Solomon M (2019). The CPTPP Enters into Force: What Does it Mean for Global Trade? <https://www.whitecase.com/sites/whitecase/files/files/download/publications/the-cptpp-enters-into-force-what-does-it-mean-for-global-trade.pdf>

CPTPP: Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership (2018). Text and resources. Chapter 20 - Environment. <https://www.mfat.govt.nz/en/trade/free-trade-agreements/free-trade-agreements-in-force/cptpp/comprehensive-and-progressive-agreement-for-trans-pacific-partnership-text-and-resources/>

DG Trade (2015). Trade for All. Towards a More Responsible Trade and Investment Policy. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/october/tradoc_153846.pdf

DG Trade (2019a). Sustainable development. <http://ec.europa.eu/trade/policy/policy-making/sustainable-development/>

DG Trade (2019b) Negotiations and agreements. <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/negotiations-and-agreements/>

DG Trade (2019c). State of play – Economic Partnership Agreements. https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2009/september/tradoc_144912.pdf

- DG Trade (2020). Overview of FTA and other Trade negotiations. https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/december/tradoc_118238.pdf
- Ederington J., Minier J. (2003). Is environmental policy a secondary trade barrier? An empirical analysis. Canadian Journal of Economics. Vol. 36, No. 1. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1540-5982.00007>
- EPA: United States Environmental Protection Agency (2020). Environmental Reviews of Trade and Investment Agreements. <https://www.epa.gov/international-cooperation/environmental-reviews-trade-and-investment-agreements>
- European Commission (2016a). Sustainability Impact Assessment handbook. <https://trade.ec.europa.eu/doclib/html/154464.htm>
- European Commission (2016b). Trade Sustainability Impact Assessment of the Free Trade Agreement between the European Union and Japan. Final Report. <https://ec.europa.eu/chafea/agri/en/content/trade-sustainability-impact-assessment-free-trade-agreement-between-european-union-and-japan>
- European Commission (2017a). Diskuzní dokument o využívání globalizace. https://ec.europa.eu/commission/publications/reflection-paper-harnessing-globalisation_cs
- European Commission (2017b). Non-paper of the Commission services. Trade and Sustainable Development (TSD) chapters in EU Free Trade Agreements (FTAs). https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2017/july/tradoc_155686.pdf
- European Commission (2018a). FTA EU-Mexiko. Chapter on Trade and Sustainable Development. https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2018/april/tradoc_156822.pdf
- European Commission (2018b). FTA EU-Canada. Chapter on Trade and Sustainable Development. <https://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ceta/ceta-chapter-by-chapter/>
- European Commission (2018c). FTA EU-Japan. Chapter on Trade and Sustainable Development. <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1684>
- European Commission (2018d). Non-paper of the Commission services. Feedback and way forward on improving the implementation and enforcement of Trade and Sustainable Development chapters in EU Free Trade Agreements. https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2018/february/tradoc_156618.pdf
- European Commission (2018e). Transparency Policy in DG Trade. https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2018/november/tradoc_157486.pdf
- European Commission (2019a). FTA EU- Mercosur. Chapter on Trade and Sustainable Development. https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2019/july/tradoc_158166. [Trade and Sustainable Development.pdf](https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2019/july/tradoc_158166)
- European Commission (2019b). EU-Korea dispute settlement over workers' rights in Korea enters next stage. <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2095>
- European Commission (2019c). CETA - Meeting of the Committee on Trade and Sustainable Development. Ottawa, 13 November 2019. Joint Report. <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1811>

- European Commission (2019d). EU asks for a panel with Ukraine on wood export ban. <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2034>
- European Commission (2019e). Communication on The European Green Deal. https://ec.europa.eu/info/files/communication-european-green-deal_en
- European Commission (2019f). Implementation of the Trade and sustainable development (TSD) chapter in trade agreements - TSD committees and civil society meetings. <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1870>
- European Commission (2020a). Arbitration panel established on Ukraine's wood export ban – deadline for submissions. <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2109>
- European Commission (2020b). Sustainability Impact Assessment (SIA). <https://ec.europa.eu/trade/policy/policy-making/analysis/policy-evaluation/sustainability-impact-assessments/>
- European Commission (2020c). Trade Helpdesk GSP+ <https://trade.ec.europa.eu/tradehelp/gsp>
- European Council (2019). Infographic - EU trade negotiations. <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/eu-trade-negotiation/>
- EU Delegation to Ukraine (2019). Note Verbale. Kyjiv, 20 June 2019. https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2019/june/tradoc_157943.pdf
- EU Neighbours (2016). Ukraine: all you need to know about the EU's stance on the wood export ban. <https://www.euneighbours.eu/en/east/stay-informed/news/ukraine-all-you-need-know-about-eus-stance-wood-export-ban>
- Federal Register (1999). Executive Order 13141 - Environmental Review of Trade Agreements. <https://www.federalregister.gov/documents/1999/11/18/99-30346/environmental-review-of-trade-agreements>
- Federal Register (2000). Guidelines for implementation of Executive Order 13141. Environmental Review of Trade Agreements. <https://www.federalregister.gov/documents/2000/12/19/00-32238/guidelines-for-implementation-of-executive-order-13141-environmental-review-of-trade-agreements>
- Government of Canada (2019). North American Agreement On Environmental Cooperation. <https://www.canada.ca/en/environment-climate-change/corporate/international-affairs/partnerships-countries-regions/north-america/environmental-cooperation.html>
- George, C., Yamaguchi S. (2018). Assessing Implementation of Environmental Provisions in Regional Trade Agreements. OECD Trade and Environment Working Papers 2018-01. https://read.oecd-ilibrary.org/environment/assessing-implementation-of-environmental-provisions-in-regional-trade-agreements_91aacfea-en#page1
- Hradilova, K.; Svoboda, O. (2018a). Trade policy as a tool for the sustainable use of oceans. *Development, Environment and Foresight*, Vol 4 No 1 (2018). <http://def-journal.eu/index.php/def>
- Hradilova, K. ; Svoboda, O. (2018b). 'Sustainable Development Chapters in the EU Free Trade Agreements: Searching for Effectiveness'. *Journal of World Trade* 52, no. 6 (2018): 1019–1042. <http://kluwerlawonline.com/abstract.php?id=TRAD2018044>

IISD: International Institute for Sustainable Development (2020). A Sustainability Toolkit for Trade Negotiators: Trade and investment as vehicles for achieving the 2030 Sustainable Development Agenda. <https://www.iisd.org/toolkits/sustainability-toolkit-for-trade-negotiators/6-process/6-2-environmental-impact-assessments-in-trade-agreements/>

Inglis, K. (2019). EU Values in EU External Relations: An Introduction to Current Legal Instruments. Chapter Seven. In: Flôres R. G; Martin F. T. (eds). Trade and Commercial Interactions in the Atlantic Basin: Present and Future. https://www.academia.edu/40557901/Trade_and_Commercial_Interactions_in_the_Atlantic_Basin_Present_and_Future_Issues

Jinnah, S.; Morgera, E. (2013). Environmental Provisions in American and EU Free Trade Agreements: A Preliminary Comparison and Research Agenda. Review of European Community & International Environmental Law. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/reel.12042>

Jinnah, S.; Morin J. F. (2020). Greening through Trade: How American Trade Policy Is Linked to Environmental Protection Abroad. The MIT Press, 2020.

Jung, H.; Jung N. (2020). 'Enforcing 'Purely' Environmental Obligations Through International Trade Law: A Case of the CPTPP's Fisheries Subsidies'. Journal of World Trade 53, no. 6 (2019): 1001–1020. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3501629

Kim, J. W. (2020). Shedding Light on the Role of the EU's Chief Trade Enforcement Officer: Dispute Over Labor Commitments Under EU – Korea FTA and EU Enforcement Regulation. European Law Blog. 2 March 2020. <https://europeanlawblog.eu/2020/03/02/shedding-light-on-the-role-of-the-eus-chief-trade-enforcement-officer-dispute-over-labor-commitments-under-eu-korea-fta-and-eu-enforcement-regulation/>

Laurens N.; Dove, Z. Morin J. F.; Jinnah S. (2019). NAFTA 2.0: The Greenest Trade Agreement Ever? World Trade Review. 18(4):659–677 https://www.researchgate.net/publication/334593290_NAFTA_20_The_Greenest_Trade_Agreement_Ever

Lechner, L. (2016). The domestic battle over the design of non-trade issues in preferential trade agreements. Review of International Political Economy. Vol. 23, No. 5. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09692290.2016.1231130?journalCode=rrip20>

Monteiro, J. A. (2016). Typology of Environment-Related Provisions in Regional Trade Agreements. WTO Working Paper ERSD-2016-13. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2825791

Morgan, S. (2019). France and Ireland threaten to vote against EU-Mercosur deal. Euractiv, 23. 8. 2019 (updated 28. 8. 2019). <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/news/ireland-threatens-to-vote-against-eu-mercosur-deal/>

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development (2010). Guidance on Sustainability Impact Assessment. https://www.oecd-ilibrary.org/environment/guidance-on-sustainability-impact-assessment_9789264086913-en

Orbie, J.; Martens D.; van der Putte, L. (2016). Civil Society Meetings in European Union Trade Agreements: Features, Purposes, and Evaluation. Centre for the Law of EU External Relations. <https://biblio.ugent.be/publication/8027022>

Porter, S. (2018). A whole new world for free trade? BBC News, 28. 12, 2018. <https://www.bbc.com/news/business-46601315>

Phuoc & Partners (2020). Vietnam Law Changes in 2019 – What Would Enterprises Gain And Lose? <https://phuoc-partner.com/vietnam-law-changes-in-2019-what-would-enterprises-gain-and-lose/>

Prévost, D.; Alexovičová, I. (2019). Mind the compliance gap: managing trustworthy partnerships for sustainable development in the European Union's free trade agreements. International Journal of Public Law and Policy, Vol. 6, No. 3. <http://www.inderscience.com/offer.php?id=102874>

Ljunggren, D. (2020). Canadian Parliament rushes through ratification of USMCA trade pact. Reuters, March 13, 2020. <https://www.reuters.com/article/us-usa-trade-usmca-canada/canadian-parliament-rushes-through-ratification-of-usmca-trade-pact-idUSKBN2102I5>

SFEU: Konsolidované znění Smlouvy o fungování Evropské unie (2012). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>

Svoboda, O. (2019). Změny společné obchodní politiky po posudku Soudního dvora EU k dohodě o volném obchodu EU-Singapur. https://www.researchgate.net/publication/333906462_Zmeny_spolecne_obchodni_politiky_po_posudku_Soudniho_dvora_EU_k_dohode_o_volnem_obchodu_EU-Singapur

USMCA: Agreement between the United States of America, the United Mexican States, and Canada (2019). USMCA 12/13/19. Text Chapter 24 Environment. <https://ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements/united-states-mexico-canada-agreement/agreement-between>

USTR: Office of the United States Trade Representative (2011). Final Environmental Review. United States – Korea Free Trade Agreement. September 2011.

USTR: Office of the United States Trade Representative (2020a). Trade Promotion Authority. <https://ustr.gov/trade-topics/trade-promotion-authority>

USTR: Office of the United States Trade Representative (2020b). Bilateral and Regional Trade Agreements. <https://ustr.gov/issue-areas/environment/bilateral-and-regional-trade-agreements>

USTR: Office of the United States Trade Representative (2020c). 2020 Trade Policy Agenda and 2019 Annual Report of the President of the United States on Trade Agreements Program. https://ustr.gov/sites/default/files/2020_Trade_Policy_Agenda_and_2019_Annual_Report.pdf

WTO: World Trade Organisation (2001). Doha WTO Ministerial 2001: Ministerial declaration. https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/mindecl_e.htm#tradeenvironment

PŘÍLOHY

Příloha I: Seznam členů s pozorovatelským statusem v CTE

Biodiversity International
Evropské sdružení volného obchodu (EFTA)
Fórum pacifických ostrovů (Pacific Islands Forum)
Islámská rozvojová banka (IsDB)*
Komise OSN pro udržitelný rozvoj (CSD)
Konference OSN o obchodu a rozvoji (UNCTAD)
Latinskoamerický hospodářský systém (SELA)
Mezinárodní komise pro zachování tuňáků v Atlantickém oceánu (ICCAT)
Mezinárodní měnový fond (IMF)
Mezinárodní obchodní centrum (ICT)
Mezinárodní organizace pro normalizaci (ISO)
Organizace OSN pro průmyslový rozvoj (UNIDO)
Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO)
Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD)
Organizace spojených národů (OSN)
Program OSN na ochranu životního prostředí (UNEP)
Rámcová úmluva OSN o změně klimatu (UNFCCC)
Rozvojový program OSN (UNDP)
Skupina afrických, karibských a tichomořských zemí (ACP Group)
Southeast Asian Fisheries Development Center (SEAFDEC)*
Světová banka (WB)
Světová celní organizace (WCO)
Světová organizace duševního vlastnictví (WIPO)
Úmluva o biologické rozmanitosti (CBD)
Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijící fauny a flory (CITES)

*Ad-hoc pozorovatelský status

Zdroj: WTO (2019b)

Příloha II: Přehled vybraných relevantních MEAs z pohledu WTO

MEAs	cíl	rok	obchodní ustanovení
klimatická změna			
Vídeňská úmluva o ochraně ozonové vrstvy - Montrealský protokol	eliminace látek poškozujících ozonovou vrstvu (ODS)	1989	<i>Ano. Zákaz obchodu s ODS. Možnost omezit obchod s výrobky, při jejichž výrobě byly použity ODS.</i>
Rámcová úmluva OSN o změně klimatu (UNFCCC)	redukce skleníkových plynů	1985	<i>Ne. Domácí politiky však mohou mít obchodní důsledky.</i>
UNFCCC - Kjótský protokol	redukce skleníkových plynů	2005	<i>Ne. Domácí politiky však mohou mít obchodní důsledky.</i>
UNFCCC - Pařížská dohoda	redukce skleníkových plynů	2016	<i>Ne. Domácí politiky však mohou mít obchodní důsledky.</i>
biodiverzita			
Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (CITES)	regulace obchodu s ohroženými druhy živočichů a rostlin	1973	<i>Ano. Zákaz vydání exportních importních povolení dle listu chráněných živočichů a rostlin. Regulace a monitoring obchodu s ostatními druhy, které se mohou stát ohroženými.</i>
Úmluva o biologické rozmanitosti (CBD)	zachování biologické rozmanitosti, udržitelné využívání a spravedlivé sdílení přínosů plynoucích z využívání genetických zdrojů	1992	<i>Ne. Domácí politiky však mohou mít obchodní důsledky. Některá ustanovení mají spojitost s obchodními dohodami.</i>
CBD - Cartagenský protokol	ochrana při využívání geneticky modifikovaných organismů (GMO), které mohou mít negativní vliv na biodiverzitu nebo lidské zdraví	2000	<i>Ano. Možnost zakázat import GMO. Import GMO, které se využívá jako potrava nebo krmivo musí mít speciální dokumentaci.</i>
CBD - Nagojský protokol	spravedlivé sdílení přínosů plynoucích z využívání genetických zdrojů	2010	<i>Ne. Domácí politiky však mohou mít obchodní důsledky. Některá ustanovení mají spojitost s obchodními dohodami.</i>
chemikálie a odpad			
Basilejská úmluva o kontrole pohybu nebezpečných odpadů přes hranice	redukce přeshraničního pohybu nebezpečných odpadů, minimalizace produkce nebezpečného odpadu, environmentálně šetrné zacházení s nebezpečnými odpady	1989	<i>Ano. Export nebezpečného odpadu pouze na základě písemného povolení z importující země. Není možné exportovat nebo importovat nebezpečný odpad z/do země, která není součástí úmluvy. Možnost zabránit exportu / importu odpadu, pokud existují pochybnosti, že s odpadem nebude v cílové destinaci nakládáno šetrně vůči životnímu prostředí.</i>

Rotterdamská úmluva o postupu předchozího souhlasu pro určité nebezpečné chemické látky a pesticidy v mezinárodním obchodu	omezit dopad některých chemických látek na životní prostředí a lidské zdraví, mechanismus výměny informací	1998	<i>Ano. Strany mohou povolit, zakázat nebo přijmout prozatímní opatření na dovoz látek figurujících na seznamu. V případě zákazu importu určité látky se tato látka nesmí v dané zemi vyrábět.</i>
Stockholmská úmluva o persistentních organických polutantech (POP)	seznam zakázaných POP (dlouhodobě setrvávají v životním prostředí, mohou být přenášeny na velké vzdálenosti a hromadí se v tkáních živočichů)	2001	<i>Ano. Omezení výroby a obchodu s POP.</i>
Minamatská úmluva o rtuti	ochrana lidského zdraví a životního prostředí před emisemi a úniky rtuti a jejích sloučenin způsobenými lidskou činností	2013	<i>Ano. Omezování použití rtuti ve výrobcích a výrobních procesech, export rtuti pouze na základě písemného souhlasu importující země. Zákaz obchodu s určitými produkty.</i>

Zdroj: Vlastní zpracování dle Matrix on Trade Related Measures in Selected MEAs (WTO, 2017)

OBCHODNÍ POLITIKA JAKO NÁSTROJ ENVIRONMENTÁLNĚ UDRŽITELNÉHO ROZVOJE

AUTOREFERÁT DISERTAČNÍ PRÁCE

Studijní program: P1314 Geografie

Obor: Mezinárodní rozvojová studia

Školitel: Doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.

Katedra rozvojových a environmentálních studií
Přírodovědecká fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

Mgr. Kateřina Hradilová

TRADE POLICY AS A TOOL FOR ENVIRONMENTALLY SUSTAINABLE DEVELOPMENT

PH.D. THESIS SUMMARY

Study Programme: P1314 Geography

Specialisation: International Development Studies

Supervisor: Doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.

Department of Development and Environmental Studies
Faculty of Science, Palacký University in Olomouc

Olomouc 2020

Tato disertační práce byla vypracována v rámci doktorského studia na Katedře rozvojových a environmentálních studií Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

This dissertation thesis was compiled within Ph.D. study at the Department of Development and Environmental Studies, Faculty of Science, Palacký University in Olomouc.

Předkladatel / Submitter:

Mgr. Kateřina Hradilová
Katedra rozvojových a environmentálních studií
Přírodovědecká fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
17. listopadu 12
771 47 Olomouc

Školitel / Supervisor:

Doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
Katedra rozvojových a environmentálních studií
Přírodovědecká fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
17. listopadu 12
771 47 Olomouc

Oponenti / Opponents:

Prof. RNDr. Tadeusz Siwek, CSc.
Prof. RNDr. Vladimír Ira, CSc.

Obhajoba disertační práce se koná dne **24. srpna 2020** před komisí pro obhajoby disertačních prací doktorského studia v oboru P1314 Geografie, studijním oboru Mezinárodní rozvojová studia, v prostorách Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 17. listopadu 12, 771 47 Olomouc.

The defence of the dissertation thesis will be held on **24th August 2020** at the commission for the defence of dissertation thesis of Ph.D. degree in study programme P1314 Geography, specialization International Development Studies, in the premises of the Faculty of Science, Palacký University in Olomouc, 17. listopadu 12, 771 47 Olomouc.

S disertační prací je možno se seznámit na studijním oddělení Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 17. listopadu 12, 77 46 Olomouc.

The dissertation thesis is available at the Study Department, Faculty of Science, Palacký University in Olomouc, 17. listopadu 12, 771 46 Olomouc.

Obsah

1. Současný stav zkoumané problematiky.....	122
2. Cíle disertační práce.....	124
3. Metodologie a teoretická východiska práce	125
4. Popis vlastního řešení a výstupy disertační práce	126
5. Původní výsledky a jejich uplatnění zejména ve veřejně oponovaných publikacích a projektech	131
6. Zhodnocení výsledků pro vědní obor nebo praxi	131
7. Seznam použité literatury	132
Autorské prohlášení	135
Annotation.....	136
Životopis autorky	137

1. SOUČASNÝ STAV ZKOUMANÉ PROBLEMATIKY

O vztahu mezi obchodní liberalizací a dopadem na životní prostředí byla publikovaná řada studií, nicméně do dnes neexistuje jednoznačný názor na to, zda jsou dopady obchodu na životní prostředí pozitivní nebo negativní (Bartlemus, 2018; Frankel, 2009; OECD, 2019). Tento smíšený pohled na věc prezentují také Grossman a Krueger (1991) na příkladu environmentálních dopadů Severoamerické dohody o volném obchodu mezi USA, Mexikem a Kanadou (NAFTA).

Kritikové mezinárodního obchodu poukazují na skutečnost, že liberalizace obchodu je spojena s degradací životního prostředí. Copeland a Taylor (1994) hovoří v této souvislosti o hypotéze „**Pollution Heaven**“, dle které liberalizace obchodu vede k přesunu znečišťujícího průmyslu do zemí, kde jsou environmentální standardy nižší. Empirický výzkum zde nicméně přináší nejednoznačné odpovědi (Brandi et al., 2020). Hypotéza „Pollution Heaven“ byla potvrzena v nedávné studii Kolcavy et al. (2019), dle které obchodní liberalizace prostřednictvím dohod o volném obchodu vede k růstu ekologické stopy rozvojových zemí. Davies a Vadlamanti (2013) zkoumali hypotézu „**Závodu ke dnu**“, dle které volný obchod vede k tomu, že jednotlivé země v boji s konkurencí snižují pracovní a environmentální standardy, aby přilákaly zahraniční investice a danou souvislost potvrdili v kontextu pracovních standardů. Xiao (2015) nicméně na příkladu Číny tuto hypotézu vyvrátil a poukázal na to, že čínské pobřežní oblasti jsou stále nejvíce preferovaným cílem zahraničních investic, ačkoli environmentální normy jsou zde přísnější než v jiných čínských regionech.

Naopak mezi pozitivní dopady obchodu na životní prostředí patří efektivnější využívání přírodních zdrojů nebo regulatorní sblížení v oblasti environmentálních norem (Bartlemus, 2018; OECD 2019). Levinson (2015) poukazuje na technologický efekt, dle kterého je obchodní liberalizace spojena s lepším přístupem k environmentálnímu zboží a službám. Řada studií rovněž potvrzuje koncept „environmentální Kuznetsovy křivky“ (EKC), dle které ekonomický rozvoj (spojený s mezinárodním obchodem) vede nejprve k poškozování životního prostředí, nicméně po dosažení určité úrovně HDP se úroveň životního prostředí zlepší, díky tomu, že společnost disponuje prostředky k ochraně životního prostředí (Martínez-Zarzoso, 2018; Frankel, 2009).

V současné době existuje pouze omezený počet studií, které se zabývají environmentálními ustanoveními v dohodách o volném obchodu. Akademická literatura v oblasti obchodu a životního prostředí se tradičně věnovala zaměřením na roli Světové obchodní organizace (WTO), zejména ve spojitosti s ustanoveními Všeobecné dohody o clech a obchodu (GATT), obchodními spory v environmentální tematice, překryvu pravidel WTO a multilaterálních environmentálních úmluv apod. (Charnovitz, 1991; Waincymer, 1998; Shaw, Schwartz, 2002; Coyler, 2011, Horn, Mavoroidis, 2013; Jakir, 2013). Nicméně s ohledem na omezený pokrok obchodních vyjednávání na multilaterální úrovni se novější studie více orientují na tematiku bilaterálních a regionálních obchodních dohod (Monteiro, 2016; Berger et al., 2017; George, Yamaguchi, 2018). Zatímco Brandi et al. (2020) hovoří o environmentálních ustanoveních v obchodních dohodách jako o nástroji „environmentální diplomacie“ s cílem zvýšit v partnerských zemích environmentální standardy, Ederington a Minier (2003) a Lechner (2016) poukazují v této souvislosti na „zelený protekcionismus“ ze strany rozvinutých zemí s cílem chránit domácí průmysl. Brandi et al. (2020)

nicméně toto tvrzení vyvrací a poukazují na skutečnost, že environmentální ustanovení v obchodních dohodách zvyšují exporty environmentálního zboží z rozvojových zemí.

Jinnah a Morgera (2013) porovnávají environmentální ustanovení v obchodních dohodách EU a USA a poukazují na odlišné přístupy EU a USA z hlediska implementace a vymáhání těchto závazků. Zatímco EU prosazuje kooperativní přístup, USA se opírá o sankční mechanismus. Jinnah a Morin (2020) analyzují aktuální environmentální trendy v obchodní politice USA a konstatují, že obchodní dohody USA napomáhají rozšiřovat environmentální normy USA do partnerských zemí a zvyšují efektivitu multilaterálních environmentálních úmluv. Laurens et. al (2019) se soustřeďují na environmentální ustanovení v modernizované dohodě NAFTA mezi USA, Kanadou a Mexikem (USMCA). Ačkoli environmentální ustanovení se objevují zejména v obchodních dohodách rozvinutých zemí, Berger et al. (2017) poukazují na rostoucí trend zahrnování environmentálních ustanovení také v preferenčních obchodních dohodách rozvojových zemí jako je Čína, Indie, Indonésie, Brazílie a Mexiko. Specializované studie se dále zaměřují na institucionální mechanismy a efektivitu implementace a vymáhání environmentálních ustanovení v obchodních dohodách (Bastiens, Postnikova, 2017; Jung, Jung, 2020). Hradilová a Svoboda (2018a) a Prévost a Alexovičová (2019) shledávají, že přístup založený na dialogu a spolupráci stran dané obchodní dohody je v případě prosazování environmentálních standardů účinnější model než sankční mechanismus. Orbie et al. (2016) se zaměřují na roli občanské společnosti v implementaci environmentálních ustanovení v obchodních dohodách EU.

2. CÍLE DISERTAŘNÍ PRÁCE

Mezinárodní obchod je motorem ekonomického růstu a hybnou silou pokroku. Nejvýznamnější transformace mezinárodního obchodu je spjata s procesem globalizace během posledních čtyř dekád. Globalizace souvisí s rostoucí propojeností světové ekonomiky a kultur díky přeshraničnímu obchodu zbožím a službami, toku investic a pohybu osob a informací. Liberalizace obchodu prostřednictvím dohod o volném obchodu je považována za hlavní nástroj urychlování globalizace. Po staletích technologického a ekonomického pokroku je nyní svět propojen více než kdy dříve, nicméně přínosy globalizace jsou zpochybňovány. Politický vývoj v posledních letech doprovázený rostoucím populismem a protekcionismem přinesl řadu otázek o budoucnosti integrované světové ekonomiky a liberálně ekonomického uspořádání. Rostoucí skepticismus ze strany občanské společnosti o dopadech obchodu na životní prostředí vyžaduje, aby dohody o volném obchodu, lépe reflektovaly obavy ve spojitosti s udržitelným rozvojem.

Environmentální udržitelnost je globální prioritou, která přesahuje hranice jednotlivých států. Lidstvo v současné době čelí významným environmentálním problémům jako klimatická změna, znečištění ovzduší, úbytek biodiverzity, nedostatek vody a její znečištění, rostoucí ekologická stopa apod. Tyto globální výzvy vyžadují koordinovaný přístup ze strany mezinárodního společenství. V roce 2015 přijaly Spojené národy Agendu 2030, která představuje univerzální cíle pro podporu udržitelného rozvoje. V roce 2016 byla přijata Pařížská dohoda v boji proti klimatické změně. K ochraně životního prostředí je třeba přistupovat komplexně a environmentální udržitelnost integrovat napříč různými veřejnými politikami. Obchodní politika zde hraje stěžejní roli.

Klíčová výzkumná otázka a cíle práce

Klíčovou výzkumnou otázkou této disertační práce je, jak obchodní politika může přispět k environmentálně udržitelnému rozvoji. Hlavním cílem práce je definovat příležitosti, kde dohody o volném obchodu mohou podpořit udržitelný rozvoj a boj s globálními environmentálními problémy, kterým lidstvo čelí. K tomuto účelu práce stanovuje tři dílčí cíle:

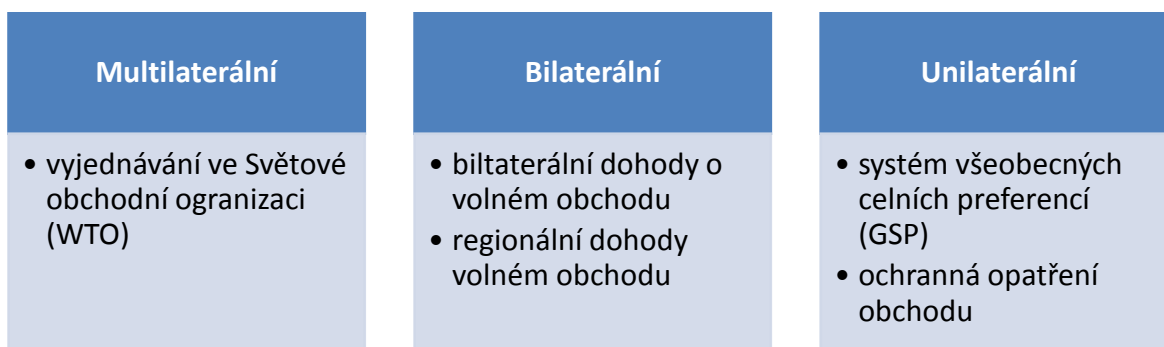
- ***Dílčí cíl 1:*** *Popsat aktuální trendy mezinárodního obchodu a determinovat možné implikace z hlediska životního prostředí. Analyzovat vzájemný vztah mezi fenoménem globalizace a dopadem na životní prostředí, zejména ve spojitosti s obchodem.*
- ***Dílčí cíl 2:*** *Představit roli Světové obchodní organizace (WTO) ve tvorbě obchodní politiky, jež reflektuje environmentální aspekty. Definovat klíčové příležitosti, kterými multilaterální obchodní systém může přispět k environmentálně udržitelnému rozvoji.*
- ***Dílčí cíl 3:*** *Charakterizovat současnou praxi promítání environmentálních závazků do bilaterálních a regionálních dohod o volném obchodu. Porovnat přístup EU a USA a vytyčit přležitosti pro posílení rámce EU.*

3. METODOLOGIE A TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE

Tato disertační práce je založena na rešeršně-kompilační metodě a komparativní analýze. Opírá se o akademickou literaturu a zprávy mezinárodních organizací, socioekonomické a environmentální indikátory a primární zdroje, kterými jsou v tomto případě dohody o volném obchodu. Teoretickým východiskem práce je koncepce společné obchodní politiky podle článku 207 Smlouvy o fungování Evropské Unie, dle kterého je společná obchodní politika ve výlučné pravomoci EU a zakládá se na jednotných principech, pokud jde o celní sazby, uzavírání dohod o volném obchodu, obchodní aspekty duševního vlastnictví, přímé zahraniční investice, opatření na ochranu obchodu, jako jsou opatření pro případ dumpingu a subvencování aj. (SFEU, 2012).

Na obchodní politiku lze nahlížet z hlediska třech dimenzí: multilaterální, bilaterální a unilaterální. Multilaterální dimenzí se rozumí mnohostranná obchodní vyjednávání v rámci Světové obchodní organizace (WTO). Bilaterální dimenze je spojena s bilaterálními a regionálními dohodami o volném obchodu. Unilaterální dimenze se vztahuje na systém všeobecných celních preferencí (GSP) zaměřený na rozvojové země a ochranná opatření obchodu (viz schéma č. 1). Tato disertační práce se zabývá nástroji pro podporu udržitelného rozvoje z hlediska multilaterální a bilaterální dimenze obchodní politiky, soustředí se tedy na vyjednávání v rámci WTO, bilaterální a regionální dohody o volném obchodu.

Schéma č. 1: Dimenze obchodní politiky

Vlastní zpracování

4. POPIS VLASTNÍHO ŘEŠENÍ A VÝSTUPY DISERTAČNÍ PRÁCE

Tato disertační práce zkoumala nástroje, kterými obchod může přispět k podpoře environmentálně udržitelného rozvoje. Hlavním cílem práce bylo definovat příležitosti, kde dohody o volném obchodu mohou podpořit udržitelný rozvoj a boj s globálními environmentálními problémy, kterým lidstvo čelí. Tyto příležitosti byly zkoumány prostřednictvím analýzy nástrojů multilaterální a bilaterální obchodní politiky. K tomuto účelu byly stanoveny tři dílčí cíle, které jsou diskutovány níže:

Dílčí cíl 1: Popsat aktuální trendy mezinárodního obchodu a determinovat možné implikace z hlediska životního prostředí. Analyzovat vzájemný vztah mezi fenoménem globalizace a dopadem na životní prostředí, zejména ve spojitosti s obchodem.

Globalizace úzce souvisí s rostoucí propojeností světové ekonomiky a kultur díky přeshraničnímu obchodu zbožím a službami, toku investic a pohybu osob a informací. Za hlavní nástroj urychlování globalizace jsou považovány technologické inovace, politický vývoj a obchodní politiky. Mezinárodní obchod, výroba a investice fungují na základě globálních hodnotových řetězců (GVC), jež zahrnují řetězec aktivit, které jsou nutné pro výrobu finálního produktu. Současným trendem GVC je vysoká míra regionalizace. Struktura GVC se mění, což souvisí s digitalizací a rostoucím významem sektoru služeb, který nyní představuje nejrychleji rostoucí část mezinárodního obchodu. Literatura tyto trendy popisuje jako „digitální globalizaci“, kdy volný pohyb dat přenáší informace, myšlenky a inovace. V současné době světovou ekonomiku a mezinárodní obchod silně zasáhla světová pandemie koronaviru. Obchod komerčními službami, který se odehrává v digitální podobě, nicméně vykazuje rostoucí trend. Lze tedy usuzovat, že tyto okolnosti proces „digitální globalizace“ urychlí.

Pokud jde o dopad na životní prostředí, sektor služeb má v porovnání s průmyslem menší environmentální stopu. Moderní digitální technologie jsou spojeny se vznikem nových obchodních modelů, které napomáhají k přechodu na cirkulární ekonomiku. Podstatou cirkulární ekonomiky je snaha snížit materiálovou spotřebu, objem odpadu a přeměnit odpad na nový zdroj pro další výrobu. Mnohé příležitosti pro obchod a rozvoj sebou přináší také digitální ekonomika a elektronické obchodování. V současnosti existuje pouze omezené množství výzkumných studií, které se zabývají dopadem digitálního obchodu na životní prostředí. Existují zde možné pozitivní i negativní dopady.

Nejrychlejší růst mezinárodního obchodu lze pozorovat na přelomu tisíciletí, v současné době dochází ke zpomalení obchodních toků. Politický vývoj v posledních letech přinesl řadu otázek o budoucnosti globalizace. Referendum o výstupu Velké Británie z EU, růst populismu a protekcionismu v západních společnostech poukazuje na to, že přínosy globalizace jsou rozloženy nerovnoměrně. Hlavní příčinou kritiky globalizace ze strany občanské společnosti v rozvinutých zemích jsou rostoucí příjmové nerovnosti mezi vzdělanou a méně kvalifikovanou pracovní silou a zánik pracovních míst v určitých sektorech hospodářství. Pod rostoucím tlakem je nyní také Světová obchodní organizace (WTO). Budoucnost volného obchodu do vysoké míry závisí na tom, jak bude WTO v následujících letech schopna modernizovat se a reagovat na současné výzvy.

Vztah mezi globalizací a dopadem na životní prostředí je komplexní téma. Tato disertační práce se soustředí na dopady ve třech rovinách: ekonomický růst, mezinárodní obchod a

mezinárodní doprava. **Ekonomický růst** během posledních dekad nebyl environmentálně udržitelný. Většina environmentálních indikátorů poukazuje na substantivní pokles kvality životního prostředí. Disertační práce dokládá rostoucí trend globálních emisí oxidu uhličitého a prudký růst materiálové spotřeby v rychle rozvíjejících se ekonomikách. Z hlediska udržitelného rozvoje výzvu představuje také rostoucí populace. Vztah mezi ekonomickým růstem a dopadem na životní prostředí souvisí s řadou aspektů jako podíl průmyslu a sektoru služeb na hospodářství, technologie nebo spotřební vzorce. Teoretický rámec mezi ekonomickým růstem a dopadem na životní prostředí je rozpracován v konceptech „Environmentální Kuznetsovy křivky (EKC)“ a „Rozdvojení“.

Liberalizace obchodu přináší pozitivní i negativní dopady na životní prostředí. Pozitivní vlivy zahrnují zvýšení efektivity ve využívání přírodních zdrojů, lepší dostupnost environmentálního zboží, služeb a technologií a sblížování regulačních standardů. V určitých případech také platí teorie EKC, kdy se s rostoucími příjmy z mezinárodního obchodu snižuje tlak na životní prostředí. Možné nežádoucí vlivy jsou spojeny s růstem znečištění, tlaku na přírodní zdroje a energii. Liberalizace obchodu také může vést k přesunu znečišťujícího průmyslu do zemí, kde je cena pracovní síly nižší a environmentální standardy volnější. Dle hypotézy „závodu ke dnu“ jednotlivé země snižují environmentální standardy, aby přilákaly zahraniční investice. Literatura nicméně poukazuje na to, že rozhodujícím faktorem pro investice je nyní cena pracovní síly a podmínky přístupu na trh, než přísnost lokálních environmentálních norem.

Negativní dopady obchodu na životní prostředí jsou rovněž spjaty s **mezinárodní dopravou**. Sektor dopravy generuje téměř čtvrtinu emisí skleníkových plynů. Emise skleníkových plynů z dopravy se od 70. let více než zdvojnásobily (IPCC, 2014). Z hlediska mezinárodního obchodu je zásadní námořní doprava, prostřednictvím které je přepravováno 90 % objemu obchodovaného zboží. Námořní doprava generuje v porovnání se silniční a leteckou dopravou nižší podíl emisí skleníkových plynů. I přesto námořní doprava přispívá ke znečištění ovzduší a k okyselování oceánů na globální úrovni. Mezi další negativní dopady námořní dopravy na životní prostředí patří balastová voda z plavidel obsahující invazivní druhy vodních živočichů, ropné skvrny, odpad v moři, hluk pod mořskou hladinou nebo kolize lodí s mořskými živočichy.

Dílčí cíl 2: Představit roli Světové obchodní organizace (WTO) ve tvorbě obchodní politiky, jež reflektuje environmentální aspekty. Definovat klíčové příležitosti, kterými multilaterální obchodní systém může přispět k environmentálně udržitelnému rozvoji.

Světová obchodní organizace (WTO) je mezinárodní organizace k vyjednávání obchodních pravidel a řešení obchodních sporů. WTO také slouží jako platforma k diskusi environmentálních témat relevantních z hlediska mezinárodního obchodu. Kompetence WTO v oblasti obchodu a životního prostředí je nicméně omezena na obchodní politiky a obchodně spjaté aspekty environmentálních opatření, které mají významný dopad na obchod. Členové WTO mohou zavádět domácí politiky pro ochranu životního prostředí za předpokladu, že tyto politiky nediskriminují mezi importovanými a domácími výrobky (princip národního zacházení) nebo nediskriminují mezi jednotlivými členy WTO (doložka nejvyšších výhod).

Ačkoli v preambuli Marrákešské dohody, zakládající smlouvy WTO, je zakotvena ochrana životního prostředí a také koncept udržitelného rozvoje, hlavní účel této organizace je liberalizace mezinárodního obchodu. V důsledku toho se environmentální témata v právním rámci WTO vyskytují zejména jako výjimky z obchodních pravidel. Klíčovým je zde zejména článek XX o

všeobecných výjimkách GATT, který popisuje případy, kdy členové WTO mohou jednat v rozporu s GATT, aniž by za to byli sankciováni. Jedná se mj. o případy, kdy je nutné chránit životní prostředí nebo zachovat vyčerpatelné přírodní zdroje. Na základě výkladu tohoto článku proběhla v rámci WTO řada sporů v environmentální tematice. Případová studie ke sporu o tuňáky a delfíny z roku 1991 mezi Mexikem a USA poukazuje na skutečnost, že členové WTO nemohou zakázat dovoz výrobků pouze proto, že daný produkt pochází ze země s jinými environmentálními standardy.

V roce 1995 byl vytvořen Výbor pro obchod a životní prostředí (CTE), který se zabývá otázkami s environmentálně-obchodním přesahem, jako např. vztah WTO a multilaterálních environmentálních úmluv (MEAs), liberalizací environmentálního zboží a služeb nebo pravidel subvencí do rybolovu. Zatímco debaty o vztahu WTO a MEAs nepřinesly zásadní posun, diskuze o liberalizaci environmentálního zboží a služeb a subvencí do rybolovu představují klíčový aspekt, kterým WTO může přispět k prosazování udržitelného rozvoje a plnění konkrétních cílů udržitelného rozvoje (SDGs). Členové WTO by měli navázat na dosud odvedenou práci v rámci CTE a vést systematický a konstruktivní dialog o tom, jak podpořit roli WTO v prosazování udržitelného rozvoje. Kromě toho je třeba zaměřit se také na již započaté iniciativy. V tomto směru je třeba zdárně dokončit vyjednávání o pravidlech subvencí do rybolovu do konce roku 2020. Dále je také třeba znovuobnovit vícestranná jednání o dohodě o liberalizaci environmentálního zboží a služeb.

Eliminace překážek obchodu environmentálním zbožím a službami vede ke snížení ceny environmentálních technologií, transferu technologií a inovací v oblasti životního prostředí a lepší dostupnosti environmentálního zboží a služeb nutných k ochraně životního prostředí nebo v boji s klimatickou změnou. Liberalizace environmentálního zboží rovněž přispěje k plnění 6. cíle SDG (pitná voda a kanalizace) a 7. cíle SDG (dostupné a čisté energie). Stěžejní otázky spojené s vyjednáváním o liberalizaci environmentálního zboží ve WTO spočívají v tom, jak toto zboží definovat, což bylo rovněž úskalím vícestranné iniciativy o liberalizaci environmentálního zboží (EGA) vyjednávané mezi lety 2014 – 2016. Je třeba znovuzahájit tato vyjednávání se snahou zapojit širší množství účastníků, zejména rozvojových zemí, vzhledem k tomu, že exporty rozvojových zemí v tomto sektoru dynamicky rostou. Zároveň je také třeba rozšířit tato vyjednávání o environmentální služby, vzhledem k tomu, že obchod environmentálním zbožím a službami jsou vzájemně propojené. Mimo to jsou environmentální služby jeden ze sektorů GATS, kde členové WTO přijali nejméně závazků. Liberalizace mezinárodního obchodu je zde tedy poměrně slabá a potencionální přínosy otevření tohoto sektoru zahraniční soutěži jsou tedy významné.

Multilaterální dohoda o subvencích do rybolovu představuje konkrétní příklad, kdy WTO může přispět k udržitelnému využívání oceánů v souladu s plněním 14. cíle udržitelného rozvoje. Jednání o subvencích do rybolovu je jedinou mnohostrannou obchodní dohodou, o které nyní ve WTO aktivně probíhá vyjednávání. Předmětem těchto jednání je zakázat dotace, které přispívají k nadměrnému rybolovu a k nezákonnému, nehlášenému a neregulovanému rybolovu (IUU). Mezi hlavní výzvy patří otázka jak definovat subvence do rybolovu a jak tyto subvence měřit, stanovení kritérií pro drobný rybolov a výjimky pro rozvojové země. Vzhledem k celkové pokročilosti a politickému významu těchto jednání autorka vnímá jako reálné uzavření této dohody do konce roku 2020, čímž by byl naplněn SDG 14.6.

Dílčí cíl 3: Charakterizovat současnou praxi promítání environmentálních závazků do bilaterálních a regionálních dohod o volném obchodu. Porovnat přístup EU a USA a vytyčit přezítosti pro posílení rámce EU.

Současným trendem je růst bilaterálních a regionálních dohod o volném obchodu, které pokrývají stále větší objem i oblasti mezinárodního obchodu. Dohody o volném obchodu (FTA) mohou prostřednictvím ustanovení k obchodu a životnímu prostředí sloužit jako nástroj k prosazování environmentálních témat v globální ekonomice. Nejvyšší počet environmentálních ustanovení se vyskytuje v dohodách vyjednávaných mezi rozvinutými a rozvojovými zeměmi, což implikuje, že FTA mohou sloužit jako nástroj k posilování environmentálních standardů v partnerských zemích. Vzhledem k tomu, že environmentální ustanovení v FTA jsou doprovázena specifickým mechanismem k řešení sporů, obchodní dohody lze považovat za účinný nástroj environmentální diplomacie. S ohledem na provázanost environmentálních ustanovení v FTA se závazky multilaterálních environmentálních úmluv (MEA), lze konstatovat, že FTA rovněž posilují efektivitu implementace daných MEA. Z praktického hlediska environmentální ustanovení v FTA také cílí na zajištění rovných podmínek mezi obchodními partnery a předcházení neférové soutěži a environmentálnímu dumpingu ze strany zemí, kde jsou kvůli nízkým environmentálním standardům náklady výroby nižší.

Disertační práce srovnávala environmentální ustanovení v obchodních dohodách EU a USA. Obecně lze konstatovat, že EU i USA nastavují silný rámec pro ochranu životního prostředí skrze obchodní dohody. USA zahrnuje do obchodních dohod specifické kapitoly k životnímu prostředí od roku 2001, EU s touto praxí začala od 10 let později. Zatímco EU se v FTA opírá zejména o dodržování mezinárodních standardů, USA klade důraz na dodržování domácích environmentálních norem. Oba přístupy uznávají svobodu regulovat domácí standardy ochrany životního prostředí, avšak ty nesmí být snižovány. Přístupy EU i USA jsou založeny na implementaci multilaterálních environmentálních úmluv (MEA), jimiž jsou strany dohody členy. Rozsah pokrytých MEA je však v obchodních dohodách EU širší a tento přístup je také více koherentní z hlediska explicitní reference na příslušné závazky dané MEA. USA ve svých obchodních dohodách na rozdíl od EU nezahrnuje princip předběžné opatrnosti.

Obchodní dohody EU a USA obsahují tematické články k ochraně životního prostředí v oblastech jako klima, biodiverzita, oceány, lesy apod. Lze konstatovat, že EU v porovnání s USA přijímá ambicióznější závazky v boji s klimatickou změnou, zatímco USA akcentuje zejména problematiku udržitelného využívání oceánů. Obchodní dohody EU na rozdíl od přístupu USA obsahují referenci na implementaci úmluv v boji s klimatickou změnou, včetně Pařížské dohody. V obchodních dohodách EU je patrné také silnější propojení s tématy jako obnovitelné zdroje energie nebo energetická účinnost. Modernizovaná dohoda mezi USA, Kanadou a Mexikem (USMCA), která je považována za obchodní dohodu, kde USA přijaly nejambicióznější závazky v oblasti životního prostředí, představuje zmařenou příležitost v boji s klimatickou změnou.

USMCA zahrnuje ustanovení k udržitelnému využívání oceánů jdoucí vysoko nad rámec aktuálního přístupu EU. V tomto směru může USMCA sloužit jako model pro posílení přístupu EU. Článek k subvencím do rybolovu v USMCA promítá aktuální vyjednávání ve WTO do praxe a sestává z konkrétních závazků v oblasti IUU rybolovu, nadměrného rybolovu a ustanovením k transparentnosti. Mezi další inovativní témata, která USMCA přináší, patří ustanovení ke znečištění

lodí, odpadkům v moři nebo ochraně mořských druhů. Příležitost pro posílení EU rámce plynoucí z přístupu USA se nachází rovněž ve spojitosti s obchodem a biodiverzitou. Jedná se konkrétně o provázání nelegálního obchodu s ohroženými druhy živočichů a rostlin s Úmluvou OSN proti nadnárodní organizované trestné činnosti, dle které je tento obchod považován za „vážný zločin“.

Obchodní dohody EU i USA nastavují institucionální rámec pro plnění závazků v oblasti obchodu a životního prostředí s důrazem na zapojení občanské společnosti, nicméně struktury pro zapojení občanské společnosti do obchodních dohod EU jsou v tomto unikátní. V přístupu EU je třeba podtrhnout roli občanské společnosti spočívající v monitoringu implementace obchodní dohody, plnění funkce poradního orgánu a také ve vyvažování tenzí ve spojitosti s dopadem dané FTA na udržitelnost. Hlavní rozdíl mezi přístupem EU a USA spočívá v mechanismu řešení sporů. Na rozdíl od přístupu USA se v obchodních dohodách EU na environmentální závazky nevztahuje horizontální systém řešení sporů v dané FTA, což v případě sporu s environmentální tematikou neumožňuje nastolit obchodní sankce. Obchodní dohody EU zde ukotvují speciální systém řešení sporů, který je založen na spolupráci, dialogu a asertivním vymáhání závazků.

Tato disertační práce poukazuje na to, že kooperativní přístup se jeví jako efektivnější model pro plnění environmentálních závazků. Možnost uplatnění sankcí je v praxi obtížná, vzhledem k tomu, že je třeba vyčíslit dopady porušení daného environmentálního závazku na mezinárodní obchod. Přijetí sankcí navíc nezaručuje, že v partnerské zemi dojde k dlouhodobému zlepšení směrem k udržitelnému rozvoji. Je tedy třeba klást důraz na spolupráci, zapojení občanské společnosti, dialog a budování kapacit partnerské země pro plnění daných závazků. Zároveň je také třeba plnění závazků těchto kapitol pečlivě monitorovat a posuzovat dopady obchodních dohod na udržitelnost.

EU i USA dopady obchodních dohod na udržitelnost systematicky posuzují. Zatímco EU prostřednictvím studií o posouzení dopadů na udržitelný rozvoj (SIA) mapuje nejen environmentální, ale také sociální, ekonomické a lidskoprávní dopady dané FTA, USA se ve studiích environmentálního přezkumu zaměřuje výhradně na dopady dané FTA z hlediska životního prostředí. Tyto studie jsou zahajovány před vyjednáváním dané FTA, tak aby bylo možné zabránit možným negativním dopadům na životní prostředí. EU i USA kladou důraz na zapojení občanské společnosti do zpracování těchto studií ve všech fázích jejich přípravy. Zatímco dopadové studie v EU zpracovává nezávislý konzultant, v USA je za přípravu odpovědná vládní agentura. Rozsah a tematické pokrytí dopadových studií jsou dle přístupu EU i USA srovnatelné, dopadové studie EU jsou navíc doplněny případovými studiemi.

Disertační práce prostřednictvím Komplexní a progresivní dohody pro trans-pacifické partnerství (CPTPP) poukazuje na šíření modelu USA na globální úrovni. CPTPP byla uzavřena v roce 2018 mezi 11 zeměmi v oblasti Tichého oceánu. Text CPTPP do vysoké míry reflektuje přístup USMCA, ačkoli USA nejsou členem této dohody. Ačkoli struktura CPTPP a USMCA je velmi podobná, ambice CPTPP je v několika ohledech nižší. Jedná se o oblasti jako udržitelné hospodaření s lesy, obchod s ohroženými druhy živočichů a rostlin, ochrana mořských druhů, odpadky v moři a kvalita ovzduší.

5. PŮVODNÍ VÝSLEDKY A JEJICH UPLATNĚNÍ ZEJMÉNA VE VEŘEJNĚ OPONOVANÝCH PUBLIKACÍCH A PROJEKTECH

Tato práce staví na původních výsledcích, které již byly publikovány v akademických recenzovaných časopisech. Tematika efektivity kapitol k udržitelnému rozvoji dle přístupu EU a USA je porovnávána v recenzovaném impaktovaném časopise „*Journal of World Trade*“ (Hradilova, Svoboda, 2018a). Autoři si kladou otázku, zda by EU měla následovat přístup USA ve snaze posílit vymáhání závazků kapitol k obchodu a udržitelnému rozvoji. Na případové studii sporu v oblasti pracovně-právní tematiky v rámci FTA mezi USA a Guatemalou dokazují, že sankční model USA se neprojevil jako adekvátní nástroj a apelují na posílení současného přístupu EU založeném na dialogu a spolupráci. Článek k nástrojům obchodní politiky pro udržitelné využívání oceánů byl publikován v akademickém recenzovaném časopise „*Development, Environment and Foresight*“ (Hradilova, Svoboda, 2018b). Tento článek se zabývá současnými diskuzemi ve WTO o dohodě k subvencím do rybolovu a analyzuje závazky k udržitelnému rybolovu v obchodních dohodách EU a USA.

6. ZHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ PRO VĚDNÍ OBOR NEBO PRAXI

Hlavním přínosem této disertační práce je komplexní zhodnocení aktuálních trendů v oblasti obchodu a životního prostředí ve WTO, bilaterálních a regionálních obchodních dohodách. Práce reaguje na aktuálně diskutované téma, jak využít potenciál mezinárodního obchodu ve prospěch životního prostředí. O tomto tématu zatím nebylo publikováno mnoho odborných prací v českém jazyce a disertační práce shrnuje řadu poznatků doposud popsanych pouze v zahraniční literatuře. Autorka rovněž komparuje environmentální ustanovení v nedávno uzavřených významných regionálních obchodních dohodách, a to v modernizované dohodě mezi USA, Mexikem a Kanadou (USMCA) a Komplexní a progresivní dohodě pro trans-pacifické partnerství (CPTPP). Na základě této analýzy autorka dedukuje implikace z hlediska obchodních dohod EU. Výsledky práce mohou sloužit k vytváření pozice České republiky v otázkách propojení mezinárodního obchodu s principy udržitelného rozvoje a mohou být aplikovány v kontextu tvorby obchodní politiky EU. Autorka vnímá přínos této práce také z didaktického hlediska a věří, že tato disertační práce může být využita jako „příručka“ k tematice obchodu a životního prostředí.

7. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Bartelmus, P. (2018). *Sustaining Prosperity, Nature and Wellbeing: What Do the Indicators Tell Us?* Routledge, 2018.

Bastiaens, I.; Postnikov E. (2017). 'Greening Up: The Effects of Environmental Standards in EU And US Trade Agreements'. *Environmental Politics* 26 (5): 847-869. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09644016.2017.1338213>

Berger A., Brandi C., Bruhn D. Chi M. (2017). Towards "Greening" Trade? Tracking Environmental Provisions in the Preferential Trade Agreements of Emerging Markets. German Development Institute. <https://www.die-gdi.de/en/discussion-paper/article/towards-greening-trade-tracking-environmental-provisions-in-the-preferential-trade-agreements-of-emerging-markets/>

Brandi, C; Schwab, J.; Berger, A.; Morin, J. F. (2020). Do Environmental Provisions in Trade Agreements Make Exports from Developing Countries Greener? *World Development*. https://www.researchgate.net/publication/338680155_Do_Environmental_Provisions_in_Trade_Agreements_Make_Exports_from_Developing_Countries_Greener

Charnovitz, S. (1991). Exploring the Environmental Exceptions in GATT Article XX. *Journal of World Trade*, Issue 5, pp. 37–55.

Copeland, B.R.; Taylor, M.S. (1994), North-South trade and the environment. *The Quarterly Journal of Economics*, 109, 755-787. <https://academic.oup.com/qje/article-abstract/109/3/755/1838318?redirectedFrom=fulltext>

Colyer D. (2011). *Environment and GATT/WTO*. In: *Green Trade Agreements*. Palgrave Macmillan, London

Davies, R. B., Vadlamannati, K. C. (2013). 'A race to the bottom in labour standards? An empirical investigation'. *Journal of Development Economics* (103) 1-14.

Ederington J., Minier J. (2003). Is environmental policy a secondary trade barrier? An empirical analysis. *Canadian Journal of Economics*. Vol. 36, No. 1. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1540-5982.00007>

Frankel, J. (2009). *Environmental Effects of International Trade*. https://www.researchgate.net/publication/47408352_Environmental_Effects_of_International_Trade

George, C., Yamaguchi S. (2018). Assessing Implementation of Environmental Provisions in Regional Trade Agreements. *OECD Trade and Environment Working Papers* 2018-01. https://read.oecd-ilibrary.org/environment/assessing-implementation-of-environmental-provisions-in-regional-trade-agreements_91aacfea-en#page1

Grossman, G., Krueger, A. (1991). "Environmental impacts of the North American Free Trade Agreement", NBER working paper 3914.

Horn H.; Mavroidis C. (2013). *Multilateral Environmental Agreements in the WTO: Silence Speaks Volumes*. IFN Working Paper No. 983 (2013). <http://www.ifn.se/wfiles/wp/wp983.pdf>

Hradilová, K.; Svoboda, O. (2018a). 'Sustainable Development Chapters in the EU Free Trade Agreements: Searching for Effectiveness'. *Journal of World Trade* 52, no. 6 (2018): 1019–1042. <http://kluwerlawonline.com/abstract.php?id=TRAD2018044>

Hradilova, K.; Svoboda, O. (2018b). Trade policy as a tool for the sustainable use of oceans. *Development, Environment and Foresight*, Vol 4 No 1 (2018). <http://def-journal.eu/index.php/def>

- IPCC: *Intergovernmental Panel on Climate Change* (2014). Chapter 8: Transport. *Climate Change 2014: Synthesis Report*. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ipcc_wg3_ar5_chapter8.pdf
- Jakir, V. (2013). The New WTO Tuna Dolphin Decision: Reconciling Trade and Environment? *Croatian Yearbook of European Law and Policy*, Vol 9, No. 3, pp. 143-176. <https://ssrn.com/abstract=2819454>
- Jinnah, S.; Morgera, E. (2013). Environmental Provisions in American and EU Free Trade Agreements: A Preliminary Comparison and Research Agenda. *Review of European Community & International Environmental Law*. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/reel.12042>
- Jinnah, S.; Morin J. F. (2020). *Greening through Trade: How American Trade Policy Is Linked to Environmental Protection Abroad*. The MIT Press, 2020.
- Jung, H.; Jung N. (2020). 'Enforcing 'Purely' Environmental Obligations Through International Trade Law: A Case of the CPTPP's Fisheries Subsidies'. *Journal of World Trade* 53, no. 6 (2019): 1001–1020. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3501629
- Kolcava, D., Nguyen, Q., & Bernauer, T. (2019). Does Trade Liberalization Lead to Environmental Burden Shifting in the Global Economy?. *Ecological Economics*, 163, 98-112. <https://ideas.repec.org/a/eee/ecolec/v163y2019icp98-112.html>
- Lechner, L. (2016). The domestic battle over the design of non-trade issues in preferential trade agreements. *Review of International Political Economy*. Vol. 23, No. 5. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09692290.2016.1231130?journalCode=rrip20>
- Laurens N.; Dove, Z. Morin J. F.; Jinnah S. (2019). NAFTA 2.0: The Greenest Trade Agreement Ever? *World Trade Review*. 18(4):659–677 https://www.researchgate.net/publication/334593290_NAFTA_20_The_Greenest_Trade_Agreement_Ever
- Levinson, A. (2015). "A direct estimate of the technique effect: Changes in the pollution intensity of US manufacturing, 1990-2008", *Journal of the Association of environmental and Resource Economist* Vol. 2/1, pp. 34-56.
- Martínez-Zarzoso, I. (2018). "Assessing the Effectiveness of Environmental Provisions in Regional Trade Agreements: An Empirical Analysis", *OECD Trade and Environment Working Papers*, 2018/02, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/5ffc615c-en>
- Monteiro, J. A. (2016). Typology of Environment-Related Provisions in Regional Trade Agreements. WTO Working Paper ERSD-2016-13. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2825791
- OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development (2019). Trade and environment. How are trade and environmental sustainability compatible? <https://www.oecd.org/trade/topics/trade-and-the-environment/>
- Orbie, J.; Martens D.; van der Putte, L. (2016). Civil Society Meetings in European Union Trade Agreements: Features, Purposes, and Evaluation. Centre for the Law of EU External Relations. <https://biblio.ugent.be/publication/8027022>
- Prévost, D.; Alexovičová, I. (2019). Mind the compliance gap: managing trustworthy partnerships for sustainable development in the European Union's free trade agreements. *International Journal of Public Law and Policy*, Vol. 6, No. 3. <http://www.inderscience.com/offer.php?id=102874>
- Shaw S.; Schwartz R. (2002). Trade and Environment in the WTO: State of Play. *Journal of World Trade* 36 (1): 129 – 154 (2002). <http://www.kluwerlawonline.com/abstract.php?id=397876>

SFEU: Konsolidované znění Smlouvy o fungování Evropské unie (2012). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>

Waincymer, J. (1998). *International economic law and the interface between trade and environmental regulation*. *Journal of International Trade & Economic Development* (1998), 7:1, 3-38.

Xiao, Z. (2015), "An empirical test of the pollution haven hypothesis for China: intra-host country analysis", *Nankai Business Review International*, Vol. 6 No. 2, pp. 177-198. <https://doi.org/10.1108/NBRI-06-2014-0029>

Autorské prohlášení

OBCHODNÍ POLITIKA JAKO NÁSTROJ ENVIRONMENTÁLNĚ UDRŽITELNÉHO ROZVOJE

Mgr. Kateřina Hradilová, 2020

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci doktorského studia Mezinárodní rozvojová studia na Katedře environmentálních a rozvojových studií Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci vypracovala samostatně pod vedením pana Doc. RNDr. Pavla Nováčka, CSc.

Všechny použité materiály a zdroje jsou citovány s ohledem na vědeckou etiku, autorská práva a zákony na ochranu duševního vlastnictví. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

Určeno pro studenty, partnerská akademická pracoviště a veřejnost.

Publikace neprošla redakční jazykovou úpravou.

Neprodejná publikace

ANNOTATION

International trade is an engine for economic growth and a key factor for implementation of Agenda 2030 and related Sustainable Development Goals (SDGs). International trade has transformed significantly during last four decades due to globalisation. Globalisation is associated with growing interconnection of the world as a result of increasing trade and investment as well as movement of people and information. Trade liberalisation through Free Trade Agreements (FTAs) is considered to be a key factor of globalisation. Nowadays, the world is interconnected as never before, however the benefits of globalisation are questioned. Growing populism and protectionism around the world brings a debate about the future of globalisation and liberal economic order. Increasing concerns among a civil society about environmental effects of trade implies that FTAs should better address sustainable development issues.

The key research question of this dissertation is how trade policy can contribute to sustainable development. The main objective is to define the opportunities where FTAs can support sustainable development and help to combat the global environmental problems. First, the dissertation describes the current trends of international trade and discusses implications with respect to environment. It also analyses the relationship between globalisation and environment, while focusing on economic growth, international trade and transport. Second, the dissertation provides an overview of environmental related discussions in the World Trade Organisation (WTO) including examples of environmental disputes and currently discussed issues such as liberalisation of environmental goods and services or fisheries subsidies. Finally, this dissertation explores the current trends of environmental clauses in bilateral and regional FTAs. It compares the EU and US approach with the aim to define the opportunities for strengthening the EU framework.

This dissertation provides a complex analysis of current trend of integrating sustainable development issues into trade agenda. It focuses on multilateral, as well as bilateral and regional trade negotiations. This work also contributes to a current debate about how use the potential of international trade when dealing with environmental problems. The author compares environmental provisions in recent FTAs of global importance, including the United States – Mexico – Canada Agreement (USMCA) or Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership (CPTPP). This dissertation may serve as a background material for trade policymakers, scholars and other interested stakeholders, including public.

ŽIVOTOPIS AUTORKY

Mgr. Kateřina Hradilová

VZDĚLÁNÍ

2015 – doposud	Univerzita Palackého v Olomouci, doktorské studium obor <i>Mezinárodní rozvojová studia</i>
2012 – 2015	Univerzita Palackého v Olomouci, navazující Mgr. Studium obor <i>Mezinárodní rozvojová studia</i>
2012 – 2013	studium ERASMUS, fakulta ekonomie, Université Montpellier 1, Francie
2009 – 2012	Univerzita Palackého v Olomouci, Bc. Studium obor <i>Mezinárodní rozvojová studia</i>

PRAXE A STÁŽE

2016 – doposud	Ministerstvo průmyslu a obchodu, Praha, Česká republika <i>ministrský rada, odbor obchodní politiky a mezinárodních ekonomických organizací</i>
01 – 02 / 2016	stáž v Evropském parlamentu, Brusel, Belgie <i>Kancelář europoslankyně MUDr. Olgy Sehnalové, MBA</i>
09 – 12 / 2015	vědecko-výzkumná ERASMUS stáž v organizaci OSN pro industriální rozvoj (UNIDO), Vídeň, Rakousko <i>Environmentální sekce, oddělení Stockholmské úmluvy</i>
07 – 10 / 2014	ERASMUS stáž v Mezinárodním obchodním centru (ITC), Ženeva, Švýcarsko <i>Oddělení podpory obchodních asociací</i>

ÚČAST NA LETNÍCH ŠKOLÁCH

07 – 09 / 2018	Academy of International Economic Affairs, Hsinchu, Tchaj-wan
06 – 07 / 2014	The Politics and Economics of Aid, nstitute of Development Policy and Management. Antverpy, Belgie

OCENĚNÍ

09 / 2018	Certificate of Honor, Academy of International Economic Affairs, Hsinchu, Tchaj-wan
11 / 2013	Cena Josefa Vavrouška za bakalářskou práci „Perspektivy čínského modelu růstu pro rozvojový svět“

VÝUKOVÉ AKTIVITY

04 / 2019	přednáška o obchodní politice pro české studenty Mezinárodních rozvojových a environmentálních studií na Univerzitě Palackého v Olomouci
12 / 2018	přednáška o obchodní politice pro zahraniční studenty programu GLODEP na Univerzitě Palackého v Olomouci
Letní semestr 2015	Výuka předmětu „Dnešní Čína“ na katedře asijských studií Univerzity Palackého v Olomouci

SEZNAM PUBLIKACÍ AUTORKY

Hradilova, Katerina (2019). „Svět chystá společná pravidla pro online obchod“. Export a podnikání 7/8 2019.
<https://www.businessinfo.cz/cs/clanky/svet-chysta-spolecna-pravidla-pro-online-obchod-124170.html>

Hradilova, Katerina; Svoboda, Ondrej (2018). "Trade Policy as a tool for a sustainable use of oceans". Development, Environment and Foresight. Vol 4 No 1.. <http://def-journal.eu/index.php/def>

Hradilova, Katerina (2018). "Book review - Sustaining Prosperity, Nature and Wellbeing: "What Do the Indicators Tell Us?". Development, Environment and Foresight. <http://def-journal.eu/index.php/def>

Hradilova, Katerina; Svoboda, Ondrej (2018). "Sustainable Development Chapters in the EU Free Trade Agreements: Searching for Effectiveness". Journal of World Trade 52, no. 6 (2018): 1019 -1042. <https://www.kluwerlawonline.com/abstract.php?id=TRAD2018044>

Hradilová, Kateřina (2017). Dohoda CETA – příležitost pro české exportéry prosadit se na kanadském trhu. Český exportér, únor 2017, číslo 1. <https://www.businessinfo.cz/cs/clanky/dohoda-ceta-prilezitost-pro-ceske-exportery-prosadit-se-na-kanadskem-trhu-87195.html>

Hradilová, Kateřina (2017). Udržitelný rozvoj v obchodních dohodách EU. Odpadové fórum, prosinec 2017, ročník 18. <https://www.tretiruka.cz/news/udrzitelny-rozvoj-v-obchodnich-dohodach-eu/>